|BY|

Аляксандр Тамковіч

НЯСКОРАНЫ

МІХАІЛ МАРЫНІЧ

ГІСТОРЫЯ Ў ФОТА

Выкарыстаны фотаздымкі
сямейных альбомаў Міхаіла Марыніча і ByMedia.Net.

Тамковіч, А. Л.
«Няскораны Міхаіл Марыніч. Гісторыя ў фота»/ А. Л. Тамковіч. — 2015. — 268 с.

Першая частка назвы «Няскораны Міхаіл Марыніч» — з майго нарыса ў газеце «Новы час», які быў надрукаваны 3 лютага 2012 года, а другая — «Гісторыя ў фота» — дадалася падчас работы над гэтай кнігай і цалкам супадае з яе зместам.

На жаль, 17 кастрычніка 2014 года Міхаіла Апанасавіча Марыніча не стала. Ён не паспеў убачыць гэтую кнігу, але паспеў пражыць жыццё, вартае таго, каб пра яго ведалі іншыя.



Аўтарскі пралог

«У жыцці здараюцца моманты, калі чалавек пачынае пераасэнсоўваць сваё жыццё, быццам бы гартаць старонкі напісанай ужо кнігі. Гэта дае сілы і энергію чалавеку ісці па жыцці далей. Кнігу жыцця хочацца чытаць не ў адзіноце, а з нашчадкамі, але часам гэта немагчыма. Так здарылася і са мной за кратамі».

Гэты ліст свайму сярэдняму сыну Паўлу Міхаіл Марыніч напісаў з Аршанскай калоніі №8.

Прапануемая вашай увазе кніга — разгорнуты варыянт гэтага ліста, які накіраваны ўсім нам.

Першапачаткова яна пісалася да 75-годдзя Міхаіла Апанасавіча, але, калі кніга была амаль гатова, герой раптоўна пайшоў з жыцця і аўтару прыйшлося ўнесці пэўныя змены, каб ператварыць звычайныя ўспаміны ў рэквіем.

Аднак змены былі толькі «касметычнымі», бо, на мой погляд, перад намі той выпадак, калі гісторыя жыцця аднаго чалавека амаль супадае з гісторыяй цэлай краіны. Гэта першае.

Другое ў тым, што дабіцца ў жыцці нечага значнага можа толькі той, хто ўмее пераадольваць цяжкасці. І вучыцца — настойліва, мэтанакіравана і, як кажуць паэты, натхнёна.

Трэцяе. М. А. Марынічу было што страчваць. Не хачу нечым пакрыўдзіць астатніх, але, па майму прынцыповаму перакананню, шчырай павагі заслугоўваюць перш за ўсё тыя людзі, якія дзеля агульных мэтаў адмаўляюцца ад рэчаў асабістых, вельмі прывабных, як то кар'ера, багацце, дабрабыт. І галоўнае — здароўе.

Нягледзячы на вялікую колькасць фота, я наўмысна не дапамагаў (калі не было патрэбы) знайсці там героя гэтай кнігі. Пакіну гэтую радасць чытачам. Адзначу толькі, што ва ўсе часы Міхаіл Апанасавіч Марыніч быў вельмі пазнавальным. Нават калі яго называлі проста Мішам.

І яшчэ. Напэўна, гэтая кніга не адбылася б без самаахвярнай дапамогі сваякоў і шматлікіх сяброў Міхаіла Апанасавіча. Шчыры ім аўтарскі — ДЗЯКУЙ!

Сустрэча першая: **жыццёвыя дэбюты**

«Сэнс гэтага свята вельмі цяжка патлумачыць іншаземцам. Я нарадзіўся на стары Новы год, то бок 13 студзеня 1940 года ў вёсцы Старыя Галоўчыцы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці.

Нашы карані з маляўнічай палескай глыбінкі. Земляное (у нас іх так называюць) балота запомнілася з самага дзяцінства. Зімой яно, натуральна, замярзала, што было для ўсіх вельмі добра: у жыхароў розных вёсак з'яўлялася магчымасць пабачыць сваіх суседзяў і родных.

Напрыклад, з нашых Старых Галоўчыцаў да Сасноўкі і Слабады, якія стаяць на рацэ Арэса, 10 кіламетраў напрасткі. Гэта калі ўсё замерзла. У іншую пару года падобны маршрут быў немагчымы — выратоўвалі выспы. Рабілі спецыяльныя дарогі-грэблі, іх ад выспы да выспы масцілі бярвеннем. У такім рашэнні атрымлівалася 25-30 кіламетраў.

Дні народзінаў у вёсках тады ніхто не святкаваў. Не было такіх магчымасцей, бо людзі жылі аднолькава бедна. Пра свой дзень народзінаў я ўспамінаў толькі калі пра гэта нагадвала школьная настаўніца. Па-сапраўднаму дзень народзінаў я пачаў адзначаць у сталым ўзросце.

Святы ў дзяцей былі іншымі. Пераважна звязаныя з рэлігіяй альбо тыя, якія прынесла Савецкая ўлада.

Сапраўдным святам для нас было звычайнае шыццё новага адзення. Кажуха, напрыклад. Для гэтага часцей за ўсё выкарыстоўваліся скуры хатніх жывёл. Спачатку іх самастойна выраблялі з дапамогай дубовай кары, сушылі на гарышчах. Потым везлі ў горад шыць, бо ў хатніх умовах гэта было немагчыма — патрэбныя вельмі моцныя машыны і вельмі трывалыя іголкі.

Мне чамусьці больш за ўсё запомніліся паездкі ў Бабруйск. Бацька браў мяне з сабой. У горадзе можна было паесці марозіва альбо смачных булачак.

Магазінных цацак у сялянскіх дзяцей не было. Іх рабілі самі. Лепш за іншае атрымліваліся свісткі з лазы. Апроч таго мой бацька майстраваў розныя самалёты, верталёты, драўляную зброю. З усім гэтым дзеці і гулялі.

На нашай выспе было 15 двароў. І называлі гэта месца — Сяльцо. Мы жылі на самым ускрайку. Ад асноўнага паселішча аддзяляла маленькае балота, усяго кіламетр працягласці. Да слова, балоты пачалі асушаць толькі ў 1960 годзе.

У часы вайны яны адыгрывалі вельмі істотную ролю. Людзі хаваліся там ад ворагаў. Да таго ж дабрацца да нас немцам паспяхова перашкаджала дрыгва.

Калі пачалася вайна, мне было толькі паўтары гады. Таму з эпізодаў вайны памятаю толькі два.

На ўсё жыццё запомнілася, як немцы праводзілі нейкую карную аперацыю, а мы схаваліся ў балоце. Я адразу наткнуўся позіркам на нейкі дзіцячы плашчык. Напэўна, там нехта хаваўся да нас. Той плашчык па на наш дзень стаіць перад вачыма. І свіст куль над галавой — ціў-ціў-ціў.

А яшчэ памятаю, як нашы маці гатавалі ў вялікіх катлах ежу. Жылі мы тады ў лесе ў зямлянках, так званых куранях. Дзеці збіралі для вогнішч дровы. Аднойчы мне не пашанцавала — абварыўся. Шрам застаўся на ўсё жыццё.

Усё астатняе, што адбывалася ў часы вайны, я ведаю са слоў маці, Таццяны Мікалаеўны, і бацькі, Апанаса Сцяпанавіча.

Менавіта з імі звязаны і адзін з першых здымкаў у маім жыцці.

Да нашых суседзяў Ракіцкіх прыехаў сваяк з Ленінграда. Ён і сфатаграфаваў.



З маці і бацькам


Са стрыечным братам Мішам

А крыху раней быў зроблены здымак з маім стрыечным братам і сябрам Мішам.

Уся наша сям'я панесла страты ад вайны. Маю бабулю, то бок маміну маці, немцы забралі ў 1941 годзе на працу ў Германію. Яе лёс невядомы і зараз.

Бацьку прызвалі на фронт у самым пачатку вайны. Ён ваяваў у коннай арміі Будзёнага. Пад Масквой іх атрад акружылі і ўзялі ў палон. Разам з сябрамі бацька збег і накіраваўся да сваіх родных мясцін. Ішоў па начах, а калі было відно, хаваўся ў лесе. Дабіраўся каля двух месяцаў. Спачатку ў дом не заходзіў, баяўся, бо ў любы момант туды маглі прыйсці немцы.

У студзені 1942 года ён выйшаў на сувязь з партызанамі і ў іх шэрагах змагаўся да самага вызвалення.

Наш Капаткевіцкі (зараз Петрыкаўскі) раён вызвалілі напрыканцы 1943 года, а пасля вызвалення ўсёй Беларусі бацьку зноў прызвалі ў армію. Пехацінцам.

Пад Варшавай у 1944 годзе яго цяжка паранілa.

Далей былі выключна шпіталі. Вайна ўжо скончылася, а ён прыехаў дадому толькі восенню 1945 года.

Дарэчы, гэтая вайна была другая па ліку, калі бацьку прызывалі ў войска. Зусім маладым ён ваяваў яшчэ ў фінскую вайну. Вярнуўся адтуль моцна расчараваным. Як гаворыцца, адчуў на сабе, што савецкая прапаганда цалкам не адпавядае рэчаіснасці: зіма, мароз, а ў савецкіх салдат не было нават цёплых кажухоў. У адрозненне ад добра экіпіраваных фінскіх снайпераў...

У 1948 годзе я пайшоў у школу. Спачатку школа-чатырохгодка, якая была ў нашай вёсцы. Потым прыйшлося хадзіць за паўтара кіламетры ў Новыя Галоўчыцы, дзе школа была ўжо сямігадовай. А скончыў вучобу я ў Навасёлках. Калі зімой мы хадзілі туды напрамкі пяць-шэсць кіламетраў, то ў абход было ўсіх дзесяць.



Школьны клас

«Бібліятэка» ў падлеткаў была агульнай. У тым сэнсе, што калі некаму шанцавала знайсці цікавую (дакладней — любую) кнігу, мы яе вельмі хутка прачытвалі і перадавалі адзін аднаму.

Калі пачалася меліярацыя, усё лета дзеці працавалі памочнікамі трактарыстаў. Пасля асушэння балот аралі там зямлю. Звычайна дарослыя трактарысты адпачывалі, а мы — «пахали». Так што дзедаўшчына была не толькі ў арміі...

Аднойчы познім вечарам (ужо было цёмна) з маім сваяком і сябрам Мішам Мажарам, які таксама быў памочнікам трактарыста, мы выпадкова загналі свае трактары ў балота. Ледзь выцягнулі адзін аднаго. Прамучыліся амаль усю ноч.

Я прыйшоў дадому літаральна за гадзіну да новага пад'ёму, і маці не змагла мяне зноў пабудзіць. Праспаў цэлыя суткі.

Ведаю, што да меліярацыі ёсць розныя адносіны. Адны лічаць яе неабходнай, другія выказваюцца катэгарычна супраць. Не хачу ні з кім спрачацца, скажу толькі, што калі чалавек неразумна ўмешваецца ў прыроду, наступствы могуць быць вельмі драматычнымі.

Асушэнне ў нас балот стала прычынай таго, што сухі торф загараўся нават ад маланкі. Падобнае здарылася, калі я ўжо вучыўся ў Мінску.

З балот агонь хутка перакінуўся на жытло людзей. Згарэла амаль палова вёскі Новыя Галоўчыцы, ў тым ліку і школа, дзе я некалі вучыўся.

Апроч работ на меліярацыі, дзеці зараблялі грошы таксама тым, што здавалі сушаную кару лазы. У мяне, напрыклад, атрымалася накапіць на веласіпед. Ездзіў на ім у дзевятым і дзесятым класе. Але гэта было магчыма толькі да маразоў, потым — альбо пехам ўздоўж разбуранай чыгункі, альбо на лыжах.

Першыя гады я вучыўся не вельмі добра. Хацелася пагуляць. «Дзеці прыроды» ўсё ж такі.

Памятаю, зімой мы «ганялі» па лёдзе кіламетраў сорак. Завадскія «Снегурочки» купіць у магазіне маглі далёка не ўсе, таму майстравалі канькі самі. Спачатку выразалі драўляную калодку па памерах ступні, а потым на яе для добрага слізгання набівалі палазы са стальнога дроту.

Час ад часу (каб кожны дзень не хадзіць туды-сюды) здымалі ў Навасёлках кватэры. Там жылі па некалькі тыдняў запар. Многім гэта было не па кішэні , бацькі не маглі дапамагчы сваім дзецям.

Да таго ж некаторыя з іх не разумелі, навошта гэта патрэбна ўвогуле. Напрыклад, мая маці. У мяне вельмі добра атрымлівалася дапамагаць бацьку сталярнічаць, і яна бачыла свайго сына толькі ў такой якасці. Якая тут можа быць вучоба...

Жылі людзі тады так: бацькі на рабоце, а ўся гаспадарка — на дзецях. Накорміш курэй, гусей, свіней, і на вучобу ўжо не застаецца часу.

Паўтаруся, вакол вёскі — адны балоты. Пастаянна прыходзілі ваўкі і ганяліся за хатняй жывёлай, таму трэба было заўсёды быць пільным. Сачыць за наваколлем і перашкаджаць шэрым рабаўнікам.


Лыжнік

Ваўкоў адганялі амаль кожны дзень. Сваім выццём яны вымушалі спужаную жывёлу (барана альбо свінню) бегчы на балота і там, калі нам не выпадала выратаваць яе крыкамі, камянямі альбо палкамі, з'ядалі. Было даволі страшна, але, дзякуй Богу, на людзей яны амаль ніколі не нападалі.

Была і небяспека з неба. Каршуны. Яны сачылі за курамі, мы — за імі.

Займаліся гэтым толькі дзеці.

Не была выключэннем і нашая сям'я. Прыходзілася літаральна адрываць ад хатняй гаспадаркі час на вучобу. Тым больш што бацька мой быў інвалідам першай групы, а гэта амаль не дазваляла яму працаваць фізічна.

Наша хатняя гаспадарка была даволі вялікай. Акрамя свіней і птушак трымалі мінімум дзвюх кароў і цяля на мяса.

Дарэчы, неўзабаве бацьку абралі старшынёй сельсавета, бо ў яго было сем класаў адукацыі. Для тых часоў — вельмі сур'ёзна.

Наш калгас называўся «Шлях Леніна». Калі меліярацыя дазволіла наладзіць больш трывалыя камунікацыі, калгас стаў саўгасам. У яго аб'ядналі адразу некалькі вёсак — Старыя і Новыя Галоўчыцы, Навасёлкі, Камаровічы.

Дырэктарам прызначылі надзвычай паважанага сярод сялян Парахневіча. Спецыялізаваўся саўгас на жывёлагадоўлі і вырошчванні збожжа.

Мне было ВЕЛЬМІ цікава вучыцца. Нягледзячы на ўсе цяжкасці, ніколі не прапускаў заняткі. Я адзін з тых нямногіх, хто скончыў сярэднюю школу.


Брат Аляксей

Падчас вучобы больш за ўсё падабаліся гісторыя, геаграфія і фізіка. Спалучэнне не зусім звычайнае, але, думаю, прычынай тых сімпатый былі настаўнікі. Сапраўдныя прафесіяналы сваёй справы. Мы слухалі іх, разявіўшы рот.

Яшчэ памятаю, што ў дзіцячыя гады захапляўся кнігай латышскага пісьменніка Віліса Лацыса «Сын рыбака». Ніхто тады нават уявіць не мог, што праз паўстагоддзя лёс зробіць мяне беларускім паслом менавіта ў Латвіі.

Старэйшы брат Аляксей з 1929 года нараджэння. У вайну ўжо быў падлеткам. Час ад часу бацька браў яго з сабой у партызанскі атрад. У адным баі з фашыстамі Лёшу моцна паранілі. Ён застаўся без кісці правай рукі і нанова вучыўся пісаць левай.

Пасля вайны скончыў Калінкавіцкі ветэрынарны тэхнікум. Ажаніўся, нарадзілася дачка Тамара. Але доўга яму жыць не давялося. У 1965 годзе ён, на жаль, памёр.

Запомнілася, як будавалі наш новы дом.

Да гэтага моманту мы ўсе разам жылі ў тым, які паставілі яшчэ бацькі маёй маці. Калі брат ажаніўся, стала зразумела, што гэтага жытла будзе мала.

Вельмі добра памятаю, як мы з бацькам ездзілі ў Гомельскае лясніцтва, а потым у лесе пазначалі дрэвы, якія будзем секчы.

На будоўлі дапамагалі ўсе суседзі і сваякі, бо бацька з Аляксеем (яшчэ раз адзначу) былі інвалідамі і не маглі высока падымаць бярвенні.

А мая функцыя была — хутка з дубовых ствалоў здымаць кару, каб потым яны не рабіліся сінімі і не гнілі.

Пабудавалі вялікі прыгожы дом. Адну палавіну — братавай сям'і, другую — нам.

Самі рабілі не толькі жытло, але і тканіны. У вёсках па наш дзень захаваліся саматканыя посцілкі і навалачкі тых часоў. Кожную восень наладжвалі кросны, куплялі фарбы, адбівалі лён і каноплі ад кастры. З валокнаў рабілі ніткі, потым восенню і зімой жанчыны выраблялі тканіны, а пасля шылі з іх адзенне і бялізну.

Звычайна, перад тым як пачаць гэтую работу, маці раілася з суседзямі. «Асартымент» дзялілі між сабой загадзя. Адны ткалі абрусы, другія ручнікі, навалачкі, прасціны і г.д., а потым абменьваліся.

Усе сяляне тады хадзілі толькі ў самаробным. Цэлая вытворчасць атрымлівалася. Нават цяжка паверыць, што ўсё гэта было зусім нядаўна...

Першы касцюм я набыў толькі як стаў студэнтам.

І ўвогуле людзі ў той час ставіліся адзін да аднаго не так, як зараз. Былі больш добрымі і шчырымі. Замкоў на хатах фактычна не было.

Абавязкова дапамагалі іншым саджаць і капаць бульбу. У нашых мясцінах замест коней часцей за ўсё выкарыстоўвалі валоў, то бок быкоў. Яны былі значна танней за коней. Хадзіць у плузе іх прывучалі яшчэ цялятамі.

Ягады і грыбы мы збіралі «цэнтралізавана», па чарзе. Справа ў тым, што ад нашай хаты да лесу, дзе яны раслі, было 15-20 кіламетраў. Часта не находзішся.

Рабілі так. Дырэктар саўгаса выдзяляў для канкрэтнай сям'і (а то і цэлай вёскі) пэўны дзень, і ўсе, ад мала да вяліка, ехалі «на зборы». Бралі з сабой ваду, малако, ежу, нейкае адзенне, пустыя вёдры, кашы.

Грыбы не шукалі, а збіралі. Потым людзі вакол хаты сцялілі тканіну і на сонцы сушылі баравікі. Ніхто ні ў каго нічога не краў.

Вакол было шмат копанак, то бок невялікіх сажалак. У іх вадзілася процьма рыбы. Лавілі яе нават зімой, вялікімі кашамі з-пад лёду. Салілі і сушылі. Смаката!

Калі адбывалася вяселле, рыхтаваліся да яго ўсёй раднёй. Гатавалі розныя стравы, гналі самагонку. Цікава, што ў лесе стаялі спецыяльныя «агульныя» апараты. Самагонку гналі па чарзе і толькі для падобных мэтаў альбо на вялікія святы.

Пілі яе даволі мала, на вяселлях больш спявалі, танчылі пад гармонік, а патэнцыйных дэбашыраў і скандалістаў туды проста не клікалі. Запрашалі толькі тых, у кім былі ўпэўненыя на сто адсоткаў.

Размаўлялі паміж сабой на «трасянцы», а школы былі выключна беларускімі.

Яшчэ з дзіцячых гадоў у мяне захавалася любоў да кукурузы. Маці рабіла з яе вельмі смачную кашу накшталт мамалыгі. Калі мне потым выпадала пакаштаваць за мяжой прыгатаваныя з кукурузы стравы, заўсёды з задавальненнем гэта рабіў.

Пасля школы была спроба паступіць у Чарнігаўскае вышэйшае ваеннае лётнае вучылішча. Але за некалькі месяцаў да гэтага я цяжка захварэў на вочы, таму стаць абітурыентам не атрымалася. Зрок ужо быў моцна пашкоджаны.

Шчыра кажучы, унутрана я быў рады таму, што размеркаванне ваенкамата не здзейснілася, бо ў мяне ніколі не было жадання стаць вайскоўцам. Тым больш, што бацька жадаў, каб я паступаў у Беларускі інстытут інжынераў чыгуначнага транспарту (БІЧТ), які знаходзіцца ў Гомелі і які зараз стаў універсітэтам.

Гэта я і ажыццявіў у будучым, але не з першага разу.

У 1958 годзе паспрабаваў паступіць у БІЧТ, аднак з-за медыцынскіх патрабаванняў не змог. На гэтым імкненне атрымаць адукацыю і жаданне вучыцца далей не знікла. Вяртацца ў вёску не хацелася.

Вырашыў пайсці ў школу фабрычна-заводскага навучання, якая спецыялізавалася на будаўніцтве. Яна так і называлася — будаўнічая школа № 12 (цяпер гэта Гомельскі дзяржаўны прафесійны ліцэй будаўнікоў). Менавіта там я атрымаў сваю першую прафесію — слесара-сантэхніка.

Аднак і там медкамісіі было не мінуць. Пайшоў на хітрыкі: за мяне яе праходзіў адзін з сяброў. На шчасце, ніхто гэтага не заўважыў.

У ФЗН добра вучылі.

Наша школа заключала дагаворы з рознымі будаўнічымі арганізацыямі, дзе вучні потым праходзілі практыку і пачыналі працаваць пасля выпуску. Пераважна гэта было маторвагоннае дэпо.



Уніформа ФЗН



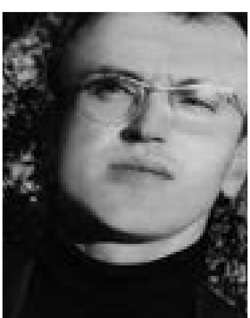
Сур'ёзны вучань

Праз некаторы час я ўсё ж такі пачаў вучыцца на вячэрнім факультэце БІІЧТ. Потым перавёўся на дзённае аддзяленне. Падчас тамтэйшай вучобы мне, як аднаму з лепшых студэнтаў, залічылі ўсё тое, што было ўжо здадзена раней.



Неўзабаве і ўвогуле з Гомеля перабраўся ў Мінск. Таксама ў палітэх, толькі ўжо без чыгуначнай спецыялізацыі.

Усе гомельскія экзамены і залікі ў сталіцы таксама залічылі без асаблівых праблем.





Сталічны студэнт

Факультэт у нас быў будаўнічы, а канкрэтнай спецыялізацыяй стала «Ацяпленне, гарачае і халоднае водазабеспячэнне, вентыляцыя, газазабеспячэнне». Як бачна, яна была даволі шырокай і вельмі важнай для народнай гаспадаркі.

Звычайна ў народзе такіх людзей называюць сантэхнікамі. Нават гумарыст Аркадзь Райкін узгадваў іх «хлеб з маслам».

Дарэчы, у мінскім палітэхнічным мяне амаль адразу запрасілі ў мясцовую веласекцыю. Мабыць, «практыка» школьных гадоў была нядрэннай. Адносіўся да трэніровак вельмі сур'ёзна. На мой станок «пакачаць ногі» нават прыходзілі знакамітыя футбалісты Мустыгін і Малафееў.

Як і ў шмат каго ў гэтым спорце, было нямала завалаў, але адзін запомніўся асабліва — 12 красавіка 1961 года. Гагарын ў гэты дзень паляцеў у космас, а я — на зямлю. Ды так моцна, што нават апынуўся на бальнічным ложку... Шрам на галаве відаць і сёння...

Уваходзіў у зборную палітэха па веласпорту. Прымаў удзел у маскоўскай Спартакіядзе народаў СССР. Бываў на зборах у Ялце. Як кажуць, «прыехаў» да кандыдата ў майстры спорту.

З часам зразумеў, што спорт замінае вучобе. Прыйшлося ад яго адмовіцца.

Амаль адразу пасля пераезду ў Мінск мяне абралі старастам групы. Да гэтага ім быў Слава Мастыга. На жаль, падчас вучобы ён памёр ад белакроўя. Доўга мучыўся бедны... Я некалькі разоў наведваў яго ў бальніцы.

Яго жонка Люда вучылася разам з намі. Пажаніліся яны на першым курсе. Напярэдадні смерці Славы ў іх нарадзілася дачка.

Галоўнае, што запомнілася з вучобы, гэта яе незвычайны графік. Першыя тры курсы мы вучыліся па вечарах, а днём працавалі. Будавалі жылыя дамы ў раёне вуліцы Валгаградскай. Такім было рашэнне міністэрства адукацыі.

Перапынкі былі толькі калі мы ездзілі «на бульбу».

У нашай групе вучыліся хлопцы і дзяўчаты з усяго Савецкага Саюза, што яшчэ раз сведчыць аб высокім узроўні адукацыі ў палітэху тых часоў. Сюды ехалі атрымаць не «корочку», а веды...

На чацвёртым курсе ўсе прадметы сталі «па прафесіі», то бок блізкімі да нашай непасрэднай спецыялізацыі. А потым пачалася праца над дыпломнай работай.

Мая датычылася Брэсцкага электрамеханічнага завода, які толькі планавалі пабудаваць, і складалася з тэксту і больш за дзесятак ватманскіх чарцяжоў.



Першая «бульба»

Студэнты ў дыпломных работах пісалі ўсё, што тычылася тамашніх ацяплення і вентыляцыі. А галоўную частку (будаўнічую) ўжо рабілі на іншым факультэце — прамысловага і грамадзянскага будаўніцтва.

У пэўным сэнсе мы былі для калегаў як бы субпадрадчыкамі, выконвалі так званыя «спадарожныя работы».

Наколькі я ведаю, тыя напрацоўкі потым улічвалі пры рэальным будаўніцтве.

Асобна хачу сказаць пра нашу ваенную кафедру. Падрыхтоўка там была вельмі грунтоўнай. Кафедра пастаянна ўдзельнічала ў розных ваенных зборах.

Калі не памыляюся, пасля трэцяга года навучання у нас былі самыя працяглыя курсы — афіцэрскія. Зладзілі іх на базе ваенна-палітычнага вучылішча, якое зараз стала акадэміяй.

Былі там не толькі беларускія студэнты, а таксама хлопцы з Расіі, Малдовы, Украіны, прыбалтыйскіх рэспублік. Запрасілі туды і шмат старшынь мясцовых Саветаў. Напэўна, каб паказаць, што наша ўлада здольная змагацца і з войскамі НАТА.

Словам, курсы былі вельмі элітнымі.

Апранулі ў новую ваенную форму, навучылі страляць з усіх відаў стралковай зброі — пісталет, аўтамат, кулямёт і нават гранатамёт. Навучылі вадзіць танкі і баявыя машыны пяхоты. Здавалі не толькі кіраванне гэтай тэхнікай, але і стральбу з яе.

Усім вельмі спадабалася.





Афіцэр запасу



Пройдзе шмат год, і ваенную форму надзене мой старэйшы сын Ігар, і мы разам з жонкай Людмілай і сынам Паўлам прыедзем да яго на прысягу.

Але закончыць успаміны пра тыя часы мне б хацелася зусім не «колерам хакі», бо прафесія ў нас была самая што ні на ёсць мірная — будаўніцтва.



Пасля прысягі



Тыя, хто вучыў

1964 год. Выпуск. Два самыя першыя фота «дзембельскага» альбома групы № 100. На адным — нашы выкладчыкі, на другім — будучыя інжынеры. Як староста, я ў самым цэнтры.

Пасля заканчэння палітэха даволі хутка адчуў, што нечага не хапае яшчэ, і паступіў у аспіран-



Тыя, хто вучыўся

туру інстытута народнай гаспадаркі. Праўда, закончыў яе толькі ў 1996 годзе. Катастрафічна не хапала часу. Назва кандыдацкай дысертацыі «Рэгуляванне знешнеэканамічных сувязей Рэспублікі Беларусь (стан, праблемы і шляхі ўдасканальвання)».

Аналізуючы дадзены этап жыцця, я ўсведамляю, што ўсе гады вучобы для мяне праходзілі не дзякуючы абставінам і шансам, а насуперак складанасцям: хваробы, цяжкае жыццё сям'і пасля вайны, адсутнасць часу для адукацыі, аддегласць школы, інстытутаў і іншае. Але была мэта — вучыцца, і я яе дасягнуў.

Як і ўсе людзі, я ўспамінаю перыяд свайго дзяцінства і юнацтва з добрым сумам і ўзгадваю радкі адной папулярнай песні — няма таго, што раньш было».

Тут прайшло дзяцінства



Сустрэча другая: **афганская камандзіроўка**

«З першай жонкай Людмілай мы пазнаёміліся яшчэ падчас вучобы ў палітэху. Яна прыехала з Крыма і вучылася на іншым курсе. Неўзабаве пажаніліся. Хутка нарадзіўся (26 жніўня 1967 года) сын Ігар і ў наступным годзе паехаў з намі ў камандзіроўку ў Афганістан. Без сям'і туды не пускалі — абавязковая ўмова.



З жонкай Людмілай і сынам Ігарам

Была і яшчэ адна ўмова.

Займаючы кіраўнічую пасаду, я заставаўся беспартыйным. У той час працаваць інжынерам і быць беспартыйным — рэдкасць. Я доўга не бачыў сэнсу ва ўступленні ў партыю, але потым акалічнасці прымусілі.

І назва тых акалічнасцяў — Афганістан. Начальнікамі там былі толькі камуністы. Тэрміны пачатку камандзіроўкі «прыцiскалі», таму партыйцам я стаў без кандыдацкага стажу. Як кажуць, «у парадку выключэння».

Мой першы выезд за мяжу адбыўся ў 1968 годзе. Зараз іх так шмат, што складана нават палічыць. Прынамсі, не ў аднаго мяне.

Сучаснай моладзі цяжка патлумачыць, што былі часы, калі звычайная паездка за мяжу лічылася адной з самых галоўных падзей жыцця. Ды і пра «жалезную заслону» яны маюць даволі абстрактнае ўяўленне.

Дарэчы, калі мы паехалі ў Афганістан, у мінскую кватэру на Чкалава са Старых Галоўчыцаў пераехала мая маці. Прыглядвала за жытлом.

Яна нарадзілася ў 1903 годзе і пайшла з жыцця ў лютым 1989-га, а бацькі і брата не стала значна раней.

...Канец 60-х гадоў мінулага стагоддзя. У Афганістане тады было цалкам бяспечна. Настолькі, што да нас спакойна прыязджалі першая жанчына-касманаўт Валянціна Церашкова і тагачасны прэм'ер Савецкага Саюза Аляксей Касыгін.

Больш за тое, афганцы ставіліся да мяне так прыязна, што калі тэрмін двухгадовага кантракту скончыўся, яны звярнуліся да нашага кіраўніцтва з просьбай працягнуць яго яшчэ на год. Так і атрымалася.

Прыехаў я туды якраз напярэдадні травеньскіх святаў. Да Тэрмеза ехалі цягніком, потым да Кушкі машынамі, а там цераз памежную Сырдар'ю — кацерам. На мяжы нас ужо чакалі савецкія дыпламаты і на джыпах павезлі ў Пулі-Хумры.

Будаўніцтва дарогі Мазары-Шарыф — Пулі-Хумры — Кабул курыраваў асабіста апошні афганскі кароль Мухамед Захір-шах. Ён нават прыязджаў на будаўнічыя аб'екты. У маім жыцці гэта была першая сустрэча такога ўзроўню.

На той момант я ўжо актыўна займаўся аматарскім фота, якое потым стала хобі на ўсё жыццё, таму «афганскіх» здымкаў у маіх альбомах вельмі шмат.

Фотаапарат «ФЭД» я купіў яшчэ ў Савецкім Саюзе. Як і ўсе прылады для таго, каб самастойна рабіць фатаграфіі. Гэта цяпер усё проста. Лічбавае фота дазваляе кожнаму ўяўляць сябе амаль што майстрам, а да нядаўняга часу нічога падобнага не было і блізка. Чырвонае святло, фотапавелічальнік, рэактывы і г.д. Плюс цярпенне... Плюс нейкі талент, бо па-сапраўднаму рабіць гэтую справу можа той, хто не толькі глядзіць, але і здольны БАЧЫЦЬ.

Пачаў здымаць яшчэ ў Савецкім Саюзе, але грунтоўна асвоіў гэтую справу толькі ў Афганістане. Як і работу з кінакамерай. Здымаў ёю вельмі шмат. Па гэты дзень захаваліся непраяўленыя тады кінастужкі.

Звычайна працаваў адначасова і камерай, і фотаапаратам. Самае запамінальнае — прыезд афганскага караля.

Рызыковае хобі





Кароль ідзе першым



Дасьтупны кароль

Спачатку я здымаў яго з крышы аўтобуса, што і засталося на фота аднаго з сяброў.

А потым атрымалася падабрацца да караля бліжэй.

А потым і зусім блізка.

Захапленне фатаграфіяй стала такім моцным, што я нават адважыўся прыняць удзел у конкурсе, які быў арганізаваны савецкай амбасадай. І нават перамог са здымкам, які можна ўбачыць і зараз.



Пераможны здымак

Дарэчы, перад той камандзіроўкай для нас у Маскве былі арганізаваны паўгадавыя курсы па вывучэнню фарсі. Зразумела, што якім бы ні быў узровень навучання, за такі кароткі тэрмін дасканала вывучыць іншаземную мову немагчыма, таму дапамагалі мясцовыя перакладчыкі. У нас, напрыклад, быў таджык, якога ўсе звалі Міша.

Моўныя курсы арганізавала Міністэрства транспарту і будаўніцтва СССР. Выкладчыкі прыязджалі прама ў наш будынак. А слухачоў тых курсаў было ўсяго тры... Такую раскошу маглі дазволіць сабе толькі вельмі багатыя...

Пазней менавіта гэта міністэрства будзе адказваць за будаўніцтва Байкала-Амурскай магістралі (БАМ), а кіраваў ім тады пляменнік Першага сакратара ЦК КПСС Брэжнева.

Сем'ям савецкіх спецыялістаў мясцовыя ўлады ў якасці жытла выдзелілі асобныя дамы. Куды б нехта з нас ні ішоў, пастаянна ахоўвалі салдаты, хаця, паўтаруся, на той час ніякай патрэбы ў гэтым не было. Яны не проста ахоўвалі, а ў любых сітуацыях ахвотна дапамагалі. Напрыклад, купляць жанчынам прадукты.

Гэта было вельмі карысна, бо, як вядома, у мусульманскіх краінах жанчыну амаль усюды павінен суправаджаць мужчына.



Мясцовы каларыт

Што вельмі важна, ў нашых дамах увесь час працаваў душ. З вадой там пастаянная праблема. Плюс жудасная спёка і татальная пагроза здароўю.

Арыкі (арашальныя каналы) там выкарыстоўваюць і ў якасці лазняў, і як пральні. Антысанітарыя страшэнная...

Дзякуй Богу, нічым (накшталт жаўтухі) я не хварэў. Напэўна, дапамаглі зробленыя перад паездкай прышчэпкі.

За тры гады майго знаходжання ў Афганістане там не было ніводнага дажджу.

У вольны час у тамтэйшых горных рэчках мы лавілі рыбу, пераважна фарэль. Акрамя гэтага гулялі ў валейбол. Узровень быў даволі высокім, таму што сярод кантрактнікаў аказалась шмат тых, хто літаральна «забіваў цвікі». Сведка гэтаму — мой вывіхнуты палец.

Мясцовага тэлебачання там не было, толькі кабульскае. Цалкам незразумелае, таму мы самі зрабілі тэлевышку. З вялікімі цяжкасцямі яе паставілі і пачалі глядзець савецкае тэлебачанне. Так сказаць — «забяспечылі вольны час». На жаль, самаробную ўстаноўку не замацавалі як след, і праз пэўны час яна паваліліся. Дзякуй Богу, нікога не забіла.

Адначасова адзначу, што ў дамах была ўся неабходная бытавая і іншая тэхніка. З большасці японскай вытворчасці. За дувалам (высокая глінабітная агароджа) жыў гаспадар нашага дома, вельмі багаты малады чалавек. У яго быў свой катэдж, прыгожы, раскошны сад.

Як вядома, Афганістан і зараз называюць адной з галоўных краін-наркавытворцаў свету, а тады гэтага амаль не хавалі. Мой гаспадар «падняўся» менавіта на наркотыках.

Аднойчы ён нават пачаставаў мяне (таксама маладога) мясцовай анашой. Не спадабалася. Кружылася галава, нудзіла, амаль гадзіну адмываўся пад душам ад таго паху. Словам, першы раз стаў і апошнім.

Асобнымі дуваламі была агароджаная ўся тэрыторыя, дзе жылі савецкія спецыялісты. Ахоўвалі нас салдаты, у асноўным пуштуны, таджыкі і ўзбекі.

Калі працяглы час жывеш за мяжой, пачынаеш сумаваць не толькі па блізкіх табе людзях, але і па рэчах. Заўважаеш нават тое, што іншыя могуць успрымаць як нявартую ўвагі дробязь.

Напрыклад, звычайнае малако. Яго няма ў рацыёне афганцаў, таму мне, чалавеку, які (без перабольшванняў) вырас на ім, было вельмі цяжка.

Калі Людміла паехала на сваю радзіму ў Крым нараджаць Паўла, я яе суправаджаў да Душанбе і там літаральна накінуўся на ўсе малочныя прадукты. Быццам ніколі іх не бачыў.

І ўвогуле ў Афганістане ежа была даволі спецыфічнай. У асноўным мучныя ляпёшкі з мясам, нешта падобнае да шаурмы. Іх пяклі ў самаробных падземных печах. Плюс шмат вострых спецыяў, зяляніны, цыбулі. І рэпчатай, і ў пер'ях.


Знаёмы твар...

На будаўніцтве ў нас, дарэчы, быў свой кухар. Яго з нейкага ленінградскага рэстарана прыслалі туды па кантракце. Так што на працы мы харчаваліся заўсёды нармальна. Паеўрапейску, то бок...

Апроч гэтага была добрая сталовая і пры савецкай амбасадзе ў Кабуле. Калі туды прыязджалі, заўсёды ў яе заходзілі.

Зразумела, у мусульманскай краіне ніякага алкаголю не выраблялі (сухі закон), але мы там пілі не толькі вадзічку. Масквічы вельмі хутка навучыліся з вінаграду кішміш рабіць віно. Да таго ж па святах з пасольства давалі элітны еўрапейскі алкаголь — віскі, каньяк, джын... За гэтым «спецпайком» адмыслова пасылалі ў Кабул ганцоў.

Начальнікам нашага будаўніцтва быў чалавек з вядомым усім шахматыстам прозвішчам Каспараў. Вельмі, трэба адзначыць, высакакласны спецыяліст.

Наконт будаўніцтва дарогі: ўсё рабілася як мае быць, то бок уключна з прыдарожным сэрвісам. Праўда, было яго там не вельмі многа, таму я адразу выказаў прэтэнзіі Каспараву адносна ўзроўню сваёй загрузкі.

Тым больш што ацяпленне было непатрэбнае ўвогуле, толькі вентыляцыя. Трымаць дзеля гэтага адмысловага спецыяліста — недазвальяльная раскоша, таму я самастойна перакваліфікаваўся на дарожнае будаўніцтва і засвоіў яшчэ адну прафесію.

Мабыць, атрымалася добра, інакш бы гаспадары не папрасілі пакінуць мяне яшчэ на адзін год...


Пасля мірнага ўзрыву

Прафесіяналы з Савецкага Саюза працавалі там толькі ў якасці інжынераў, а некваліфікаванай рабочай сілай заўсёды былі мясцовыя жыхары. Часцей за ўсё салдаты.

Пракладваць дарогу ў горнай мясцовасці даволі складана. Амаль заўсёды прыходзілася карыстацца тэхналогіяй будаўнічых узрываў. Пасля аднаго з іх мяне і сфатаграфавалі «для гісторыі».

Праўду кажуць, што са сваімі звычаямі ў чужы «манастыр» не ходзяць, але тое, як у Афганістане складваюцца адносіны паміж «вялікімі начальнікамі» і простымі людзьмі, мяне іншым разам проста шакіравала. Другі менталітэт. У нас такое немагчыма па вызначэнню.

Аднойчы разам з афганцамі ехалі на чарговы аб'ект. Нашу машыну сустрэў губернатар гэтай правінцыі. Не ведаю, па якой прычыне, але яму нешта вельмі не спадабалася. Напэўна, тое, што пасажыры машыны былі размешчаныя, як кажуць, «не па рангу». Побач сядзелі і савецкія спецыялісты, і мясцовыя жыхары.

Губернатар нешта раз'юшана крычаў і нават прымушаў нашых афганскіх спадарожнікаў есці зямлю.

Але гэта (яшчэ раз падкрэсліваю) было толькі ў адносінах да «мясцовых». Да нас ставіліся з незвычайным піетэтам.



Не ведаю, як гэта выглядае зараз, аднак, калі паглядзець старыя фота, цяжка ўстрымацца ад пачуцця гонару. Наздымаў там я вельмі шмат, але прапаную толькі два фота. Спадзяюся, іх будзе дастаткова, каб уявіць, як у Афганістане было прыгожа.



За работу плацілі афганямі. На іх у дуканшчыкаў мы куплялі і якасны мясцовы тэкстыль, і японскую бытавую тэхніку. Акрамя гэтага, у Савецкім Саюзе работу за мяжой аплочвалі так званымі сертыфікатамі.

Пасля той камандзіроўкі я разбагацеў і купіў сваю першую машыну — «Масквіч-412», экспартны варыянт. Гэтым здымкам я і хачу перагарнуць «афганскую» старонку свайго жыцця».



Першы «руль»

Сустрэча трэцяя: кар'ерны баскетбол

«Вернемся крыху назад.

Мая самастойная праца пачалася з практыкі ў так званай Мінскай мантажнай канторы (БУ №379 трэста «Цэнтртрансмантаж»), якая спецыялізавалася на будаўніцтве чыгуначных аб'ектаў. Пасля атрымання дыплома размеркавалі менавіта туды.

Работадаўцы далі мне ў агульнай кватэры асобны пакой.

Спачатку я працаваў майстрам, а праз год стаў начальнікам участку.



Першыя працоўныя здымкі



Будавалі не толькі ў Мінску. Даводзілася працаваць на розных аб'ектах у Гомелі, Жлобіне, Оршы, Маскве.

Сваю першую добраўпарадкаваную кватэру я атрымаў у доме, які быў пабудаваны пад маім кіраўніцтвам — Чкалава, 12. Мы там узвялі цэлы квартал. І не толькі для чыгуначнікаў. Да нас далучыліся «авіятары» з 407-га завода. Словам, будавалі для транспартнікаў.

Там я пазнаёміўся з Уладзімірам Ярмошыным, які пасля Рыжскага авіяцыйнага вучылішча прыехаў на будаўніцтва 407-га авіярамонтнага заво-

да. Значна пазней Ярмошын таксама ўзначаліць Мінск. У значнай ступені дзякуючы мне, бо, як мэр сталіцы, паклікаў яго на работу ў гарвыканкам менавіта я.

З Уладзімірам Ярмошыным мы былі сябрамі многія гады. Цанілі адносіны паміж сабою. Але, на жаль, на гэтыя адносіны, як і на стасункі з іншымі людзьмі, паўплывала тое, што адбывалася ў маёй палітычнай кар'еры, — пераход у рэзкую апазіцыю да цяперашняй улады.

Калі пасля афганскай камандзіроўкі я вярнуўся на радзіму, высветлілася, што маё месца занятае. Тады адзін з тагачасных беларускіх міністраў Більдзюкевіч прапанаваў ўзначаліць буйное будаўнічае ўпраўленне (БМУ №4 трэста «Белбудрамонт»), якое спецыялізавалася на ўзвядзенні аб'ектаў прамысловасці па вырабу будаўнічых матэрыялаў і шкла. Маюцца на ўвазе Гомельскі шклозавод, Барысаўскі, «Нёман», цагляныя заводы і г.д.

Накірунак работы быў цалкам новым, таму зноў прыйшлося ўносіць прафесійныя карэктывы.

У чарговы раз пераконваюся, як цесна на гэтым свеце. Гадоў пяць таму мы з тым самым Більдзюкевічам сталі суседзямі па лецішчу. Час ад часу сустракаліся, размаўлялі. А праз пару год ён, на жаль, памёр ад раку.

Пасля Афганістана (і перад ім) мяне не раз запрашалі у Маскву, дзе прапанавалі ўзначаліць вядучы чыгуначна-будаўнічы трэст. Я адмаўляўся. Хацелася працаваць толькі ў Мінску. Тым больш, што мая кар'ера ў Беларусі развівалася вельмі імкліва.

Першы сакратар Мінскага гаркама КПБ Барташэвіч запрасіў на работу ў гарадскую адміністрацыю.

У гэты час узнік новы сталічны раён — Маскоўскі, і мяне абралі (тады іх не прызначалі) спачатку першым намеснікам, а праз год старшынёй райвыканкама. Так у пачатку 80-х гадоў мінулага стагоддзя адбыўся яшчэ адзін паварот службовай кар'еры.



Першы кабінет



Партыйная трыбуна

Упершыню ў сваім жыцці я адчуў «смак улады». Аднак не ў тым негатыўным сэнсе, які ўвесь час спадарожнічае гэтаму словазлучэнню. Пасада дапамагала лепш разумець механізмы ўлады, давала магчымасць рэальна рабіць патрэбныя ўсім рэчы.

Канешне, перыядычна прыходзілася выступаць на розных партыйных форумах, карыстацца пэўнымі лозунгамі, як гэта можна ўбачыць на здымку, але з большасці мы займаліся не «гаварыльняй», а сапраўднай працай.

Напэўна, тады і пачалі фармавацца мае погляды на жыццё, якія зараз модна называць сацыял-дэмакратычнымі. Калі пачынаюць агулам ганьбіць наша мінулае, я заўсёды з гэтым спрачаюся. Так, у той час было шмат прыкрых з'яў, але цалкам адракацца ад усяго, што было раней, таксама няправільна.



Святочны настрой



Віншуем з Днём настаўніка



Чарговая планёрка

Што б там ні казалі, Савецкая ўлада на маім жыццёвым лёсе пакінула не самы горшы адбітак. Сярод тагачасных кіраўнікоў было нямала тых, хто ўмеў убачыць у людзях пэўны патэнцыял. Па кар'ернай лесвіцы яны цягнулі не толькі «блатных» (іх якраз такі была нязначная меншасць), але і тых, хто ўмеў і хацеў працаваць. Вучылі быць уважлівым, чулым да іншых і прынцыповым, патрабавальным да сябе.

Пачынаючы яшчэ са студэнцкай практыкі, кіраўнікі розных узроўняў ставіліся да мяне надзвычай станоўча. Дапамагалі словам і справай.

Вельмі цёпла ўзгадваю той час. Шмат ідэй. Я багата кантактаваў з простымі людзьмі і вырашаў асабістыя бытавыя праблемы жыхароў раёна. Дарэчы, шмат хто з людзей, якім я дапамагаў, дагэтуль удзячныя і выказваюць сваю падзяку адкрыта.

На вуліцах, у крамах, у іншых публічных месцах мяне пазнаюць, падыходзяць, вітаюцца. Я іх асабіста не ведаю, але вельмі ўдзячны ім за тое, што не змянілі свайго стаўлення пасля таго, як вырашыў сысці з кіруючай пасады.

У 1984 годзе я стаў намеснікам старшыні Мінскага гарвыканкама (слова «мэр» тады не ўжывалі) і адразу атрымаў даручэнне заняцца будаўніцтвам Мінскага метро. Першая ветка сталічнага метрапалітэна была пабудавана пры мне. А за станцыю «Усход» нават атрымаў прэмію Савета Міністраў СССР.

Дакладней, пры мне будаўніцтва было завершана, бо пачыналася яно яшчэ ў 1977 годзе, згодна з адпаведнай пастановай Саўміна СССР. Яго асабіста курыраваў тагачасны першы сакратар ЦК КПБ Пётр Міронавіч Машэраў. Ён жа святочна яго «адчыніў». Аб чым і сведчыць гэты здымак.

Неўзабаве будаўніцтва «замарозілі» — не хапала сродкаў. Да таго ж сам Машэраў трагічна загінуў 4 кастрычніка 1980 года.



Машэраўскі надпіс



«Некабінетная» работа

Аднавілася будаўніцтва толькі праз некалькі год, 29 чэрвеня 1984 года адбыўся першы VIP-рэйс. На той момант дзейнічалі толькі восем станцый, маршрут быў абмежаваны «Інстытутам культуры» і «Маскоўскай».

«Усход» пабудавалі ў 1986 годзе, а па другой лініі рух пачаўся 30 снежня 1989 года, якраз перад маім прызначэннем на галоўную сталічную пасаду.


С. С. Шушкевіч — часты госць

Такая вось храналогія.

Дарэчы, у парламент я прыйшоў як дэпутат, вылучаны менавіта ад будаўнікоў метро. Гэта быў парламент, у якім размаўляць мела сэнс. Не тое, што зараз...

Тады было шмат цікавых палітыкаў, яркіх асобаў, якія сталі лідарамі шмат у якіх сферах. Большасць з іх вядома і дагэтуль — Шушкевіч, Лябедзька, Баршчэўскі, Пазняк, Голубеў, Сасноў, Краўчанка.

Станіслаў Станіслававіч Шушкевіч заўсёды шчыра цікавіўся, як ідзе будаўніцтва. Быў у нас частым госцем. Асабліва пасля таго, як у жніўні 1991 года ўзначаліў беларускі парламент.

Дарэчы, менавіта падчас кіраўніцтва Шушкевіча мне пашанцавала ў складзе парламенцкай дэлегацыі пабываць у Кітаі. Вось гэты здымак.


Афіцыйная дэлегацыя

А першая паездка ў той рэгіён ў мяне адбылася яшчэ ў савецкія часы. Па лініі Беларускага таварыства дружбы з замежнымі краінамі мы ездзілі ў Японію.

Я прыехаў у якасці прадстаўніка мінскай гарадской адміністрацыі, старшыня Вярхоўнага Савета Беларускай ССР Георгій Станіслававіч Таразевіч прадстаўляў заканадаўчую ўладу, а намеснік кіраўніка беларускага ўрада, які потым стаў міністрам гандлю СССР, Кандрат Зыгмундавіч Церах — выканаўчую. З той паездкі гэтыя два здымкі.



Першая замежная паездка.
Злева направа: Таразевіч, Церах, Марыніч

Між іншым, потым Церах па-сапраўднаму імкнуўся дапамагчы нам з кантактамі ў Расіі. У яго былі добрыя адносіны з Мікалаем Слюньковым, які пасля работы першым сакратаром ЦК КПБ пераехаў працаваць у Маскву, дзе потым пайшоў на пенсію. Сувязі ў таго былі добрыя, з іх дапамогай мы хацелі разбурыць манаполію Лукашэнкі на станоўчыя адносіны расійскага істэблішменту.



З перакладчыцай і гаспадаром

На жаль, гэта не атрымалася. Расія зрабіла іншую стаўку.

На мой погляд, менавіта расійскія спецслужбы прывялі да ўлады былога дырэктара дрэннага саўгаса з Магілёўшчыны і менавіта яны зрабілі так, каб Ельцын потым зрабіў на яго стаўку.

Цікава, што пазней Японія стане адным з самых актыўных партнёраў Беларусі, а іх горад Сендай — пабрацімам Мінска.



Зноў у Японіі

Мне лёс дасць яшчэ адну магчымасць пабываць у Краіне ўзыходзячага сонца і зрабіць на памяць здымак з адной з мясцовых прыгажунь.

Паралельна з інтэнсіўнай работай у гарвыканкаме працягвалася вучоба. Яшчэ падчас працы ў будаўнічым упраўленні мне прапанавалі паступаць у Маскву ў Інстытут Лацінскай Амерыкі, Азіі і Афрыкі, але я тады адмовіўся.

Пасля вяртання з Афганістана паступіла прапанова пайсці ў мінскі ін'яз, які зараз стаў лінгвістычным універсітэтам. Партыйныя органы (у савецкія часы яны мелі дачыненне да ўсяго на свеце) гэтую прапанову падтрымалі. Аказалася, ў ін'язе ўжо працуюць адпаведныя групы (3-5 чалавек), і я зноў стаў студэнтам. Насамрэч называць нас студэнтамі можна было даволі ўмоўна, бо на працягу трох гадоў англійскую мову вывучалі людзі, якія ўжо займалі немалыя пасады. Напрыклад, са мной вучыўся Мяцельскі, які да Кебіча быў кіраўніком Дзяржплана БССР.


Зноў студэнт

Па сутнасці, гэта быў закрыты клуб, куды пускалі толькі «сваіх». За тры гады вучобы я няблага вывучыў англійскую мову.

Акрамя гэтай была яшчэ адна вучоба. У 1983 годзе я паступіў у Вышэйшую партыйную школу, якую скончыў у 1986 годзе. То бок, кіраваць мяне навучылі задоўга да таго, як пачалі кіраваць «новыя». Як і аднаго з лепшых сяброў тых часоў (сябруем па наш дзень) Сяргея Фокіна.

З першага студзеня 1990 года я ўзначаліў Мінскі гарвыканкам. Лічу сваёй заслугай стварэнне моцнай каманды кіраўнікоў горада: Генадзь Сінкевіч, Ігар Зелянкевіч, Аляксандр Сасноўскі, Уладзімір Ярмошын і іншыя. У будучым гэтыя людзі сталі вядомымі ў краіне кіраўнікамі, членамі ўрада.

Дарэчы, калі ўлада змянілася, яе прадстаўнікі даволі часта раіліся са мной наконт кадравых прызначэнняў, і потым было прыемна бачыць на пасадах тых, каго рэкамендаваў асабіста. Як і тых, з кім прыходзілася разам працаваць у гарвыканкаме.

Час ад часу нас наведваў Міхаіл Мясніковіч, які тады быў адным з намеснікаў тагачаснага прэм'ера Кебіча, пра што сведчыць гэты фотаздымак.


Чарговы прыезд Міхаіла Мясніковіча

У часы развалу Савецкага Саюза была цяжкая эканамічная сітуацыя, людзі масава выходзілі на вуліцу з пратэстамі. Узгадваю важны хвалюючы момант, калі дзесяткі тысяч галодных людзей выйшлі на плошчу. Ні прадстаўнікі ўрада, ні прадстаўнікі парламента не адважыліся выйсці тады да натоўпа.

Вячаслаў Кебіч даверыў гэта мне. Памятаю, што я вельмі моцна хваляваўся, бо разумеў — людзям надзвычай цяжка. Усе мы тады перажывалі лёсавызначальныя перамены, і трэба было даць упэўненасць у тым, што жыццё зменіцца ў лепшы бок.

Адзіным інструментам для гэтага было слова, а не як зараз — дубінкай па галаве і ў аўтазак. Мая задача была размаўляць з людзьмі і пераконваць іх. Сапраўдны досвед публічнай палітыкі потым вельмі дапамог.

Да таго ж асаблівасць пратэстаў была ў тым, што іх ачольвалі кіраўнікі пратэстуючых прадпрыемстваў, якія ў большасці былі настроены дэмакратычна. Наперадзе калон ішлі дырэктары, прафсаюзныя і партыйныя лідары. Міліцыя нікога не чапала. Наадварот — ахоўвала.



Перад мітынгам


Дэпутат парламента

Нагадаю, што ў 1990 годзе я быў абраны ў беларускі парламент.

Сярод тагачасных дэпутатаў (у адрозненне ад нашых часоў) вяліся дыскусіі па самых розных пытаннях. Не паказныя, а сапраўдныя. Напрыклад, менавіта па ініцыятыве дэпутатаў ад БНФ было прыпынена будаўніцтва другой лініі Мінскага метрапалітэна, бо яна праходзіла пад гістарычным цэнтрам Мінска.

Аднавіць будаўніцтва ўдалося толькі пасля шматлікіх кансультацый з удзелам Зянона Пазняка і Міністэрства культуры СССР.

Дарэчы, у таго будаўніцтва была яшчэ адна перашкода, вельмі банальная — не хапала грошай. Першапачаткова выдзелілі толькі 16 мільёнаў савецкіх рублёў, а нам было трэба мінімум 24. Давялося самастойна «прабіваць» іх у розных маскоўскіх кабінетах. Трапіў нават у Дзяржплан СССР і неабходныя сродкі знайшоў. Тыя, хто ведае пра падобныя праблемы, пацвердзіць іх надзвычайную складанасць.

У Вярхоўным Савеце 12-га склікання я працаваў адразу ў дзвюх камісіях. Адна займалася бюджэтам краіны. Другая — будаўніцтвам. Прапанοўваў перайменаваць «Метрапалітэн імя У. І. Леніна» ў «Метрапалітэн імя П. М. Машэрава». На жаль, дэпутаты гэта не падтрымалі.

Калі стваралі знакамітую «антыкарупцыйную» камісію, старшынёй прапанавалі стаць мне. Перамога тады была забяспечана, мяне падтрымлівала пераважная большасць дэпутацкага корпусу.

Аднак ад новай пасады адмовіўся, бо мне не даспадобы займацца расследаваннямі, вышукам, хапаць некага «за руку». Я не бачыў сябе кантралёрам.

Тады Шушкевіч пагадзіўся з прапановай наконт Лукашэнкі. Маўляў, «хай гэты гаварунчык рэальна папрацуе». Чым усё скончылася, мы добра ведаем...

Да слова, калі пазбавіўся пасады сам Станіслаў Станіслававіч, мне прапанавалі заняць яго месца. Такім чынам, я быў тады для Мечыслава Іванавіча Грыба рэальным канкурэнтам, але далей абмеркавання ў камісіях справа не пайшла, што, напэўна, і дазволіла па сённяшні дзень захаваць з Мечыславам Іванавічам ветлівыя прыязныя адносіны.



З Мечыславам Грыбам і былым суддзёй Канстытуцыйнага суда Валерам Фадзеевым *(у цэнтры)*

Не адбылося гэта па дзвюх асноўных прычынах.

Першая — гучная пасада ніколі не была для мяне галоўным у жыцці.

Другая. Нягледзячы на тое, што навучанне ў нашай школе было на беларускай мове, у дарослым жыцці я ёю амаль не карыстаўся. Вядома, што ў Грыба таксама былі праблемы ў гэтым сэнсе, але за некалькі месяцаў ён іх вырашыў.

Я ж прынцыпова лічу, што чалавек павінен ведаць беларускую мову яшчэ да таго, як зойме другую ў краіне пасаду. Глыбока перакананы, што добрае валоданне роднай мовай для першых асоб краіны жыццёва неабходнае.

Цікава, што пасля таго, як «за скрыню цвікоў» вызвалілі Шушкевіча, яго месца кароткі час займаў яго намеснік Вячаслаў Кузняцоў, а канкурэнцыю мне ды Грыбу складаў яшчэ і Віктар Ганчар.

Пазней, праз многа год, мы разам са Станіславам Шушкевічам і Генадзем Грушавым хацелі стварыць клуб былых дэпутатаў беларускага парламента. Такіх аб'яднанняў багата за мяжой (у Эстоніі, Латвіі, Літве, Швецыі, Украіне), але зрабіць нешта падобнае ў Беларусі пакуль не атрымалася. Перш за ўсё таму, што ўлады цалкам заблакавалі карысную для будучыні краіны ідэю. Але гэта не азначае канчатковага знішчэння. Калісьці яна абавязкова будзе рэалізавана».

Сустрэча чацвёртая: **цікавыя зносіны**

«У студзені 1991 года пачаўся чарговы этап маёй службовай кар'еры — з мэра Мінска перайшоў на работу ў Дзяржаўны камітэт па знешніх эканамічных сувязях, які тады месціўся насупраць Нацыянальнага банка краіны, побач (калі хто памятае) са знакамітым «Іспанскім кутком». Прызначылі першым намеснікам старшыні камітэта Уладзіміра Радкевіча.

У гэтай якасці давялося прыняць удзел у розных замежных мерапрыемствах. У тым ліку і ў Варшаўскай канферэнцыі, якая стала сюжэтам для здымка.



Варшаўскі форум

Дарэчы, менавіта на гэты перыяд маёй біяграфіі прыпадае і тое, што давялося значна паспрыяць прызначэнню Васіля Севасцьянавіча Ляонава спецыяльным прадстаўніком Беларусі ў Германіі, які займаўся рэформамі сельскай гаспадаркі. Памятаю, Радкевіч не вельмі гэтага хацеў, я ж быў упэўнены, што рэформы жыццёва неабходныя незалежнай Беларусі. А асоба Ляонава адпавядае гэтаму лепш за ўсё.

Потым Кебіч прызначыў Радкевіча адпаведным міністрам, аднак гэта адбылося 16 чэрвеня 1994 года, то бок за тыдзень да першага тура прэзідэнцкіх выбараў. Вынікі іх добра вядомыя.

Так што, як бы гэтага некаму ні хацелася, сцвярджаць, быццам бы гэтае міністэрства стваралася «пад Марыніча», нельга толькі па той прычыне, што яно ўжо існавала. Хаця і намінальна.

Уладзімір Валяр'янавіч Радкевіч быў верным паплечнікам тагачаснага прэм'ер-міністра краіны Вячаслава Кебіча, а я знаходзіўся сярод патэнцыйных апанентаў кіраўніка ўрада.



У Празе



У Браціславе

Думаю, што з кіраўнікоў беларускай сталіцы мяне па гэтай прычыне і «прыбралі» ў камітэт. Каб быў, так бы мовіць, «пад наглядам». Не здзіўлюся, калі па гэтай жа прычыне ў траўні 1994 года (за месяц да прэзідэнцкіх выбараў) мяне прызначылі амбасадарам у Чэхію, а па сумяшчальніцтву яшчэ ў Славакію ды Венгрыю.

Дарэчы, да Венгрыі я даехаць так і не паспеў — новае прызначэнне. Першы раз пра тое, што прэзідэнт «будзе тэлефанаваць», я даведаўся ад яго тагачаснага памочніка Віктара Кучынскага, які прыехаў на святкаванне 50-годдзя славацкага антыфашысцкага паўстання.

Неўзабаве Лукашэнка сапраўды патэлефанаваў і загадаў тэрмінова прыехаць у Мінск. Я так і зрабіў. Падчас сустрэчы ён прапанаваў узначаліць новае міністэрства, дадаўшы пры гэтым, што дзверы яго кабінета я магу ў будучым «адчыняць нагой».

Раней мне даводзілася кантактаваць са многімі кіраўнікамі Беларусі, у тым ліку і з Пятром Міронавічам Машэравым. Ніхто з іх падобнай фамільярнасці сабе не дазваляў.

Усе размовы пра тое, што такім чынам Лукашэнка «разлічыўся» за адмову ўзначаліць стаўшую для яго прэзідэнцкім трамплінам «антыкарупцыйную» камісію, пакіну для тых, хто ў гэта верыць. Магчыма, так яно і было, але толькі праз асабісты светапогляд самога Лукашэнкі.

Паўтаруся, заўсёды менш за ўсё думаў пра нейкую асабістую выгаду. Я прывык працаваць, займацца канкрэтнай справай, а не збіраць сумнеўнага зместу кампрамат на іншых.

Новая пасада магла значна дапамагчы перш за ўсё Беларусі, а я, не палічыце пафасам, заўсёды імкнуўся прынесці ёй карысць. У тыя гады здавалася, што для работы наступілі надзвычай цудоўныя часы. Маладая незалежная краіна, як кажуць, «з чыстага ліста» ўсталёўвала новыя адносіны з краінамі свету, пачынала і развівала цікавыя і перспектыўныя бізнес-праекты.

Добра памятаю, мая першая паездка ў новай якасці адбылася адразу ў дзве краіны. Вось гэтыя фатаграфіі — напамін пра тую камандзіроўку. Спачатку была Галандыя, потым — перамовы ў Германіі.



Шчаслівага палёту



Галандскія рэкі

Яшчэ раз нагадаю, што гэта быў перыяд плённых кантактаў з замежнымі інвестарамі. Частка з іх атрымалася. Напрыклад, сумесны праект з Нямеччынай па крэдытнай лініі «Гермес» (рэканструкцыя нафтаперапрацоўчых заводаў), што дазволіла вырабляць бензін больш высокага гатунку, альбо адкрыццё завода знакамітай «Кока-Колы», скуранога завода ў Гатава з італьянскімі інвестыцыямі і інш.



Нямецкія размовы



З асобай ветлівасцю нас прынялі Злучаныя Штаты Амерыкі. Візіт у гэтую краіну быў вельмі плённы. Прайшлі кансультацыі ў Прамысловай палаце ЗША, была выказана падтрымка беларускай дзяржаве на самым высокім узроўні.

Даволі інтэнсіўнымі і паспяховымі былі перамовы наконт высокіх тэхналогій з буйнейшымі амерыканскімі кампаніямі у Х'юстане, які лічыцца цэнтрам усёй авіяпрамысловасці Амерыкі.

Менавіта падчас таго візіту і было зроблена маё фота з тагачасным беларускім паслом у ЗША Валерам Цэпкалам (*пасярэдзіне*). Думаю, потым той досвед у значнай ступені паўплываў на яго прызначэнне кіраўніком нашага Парку высокіх тэхналогій.



У Амерыцы

На жаль, большасць праектаў «пахавалі». І не толькі амерыканскіх. Французскіх, напрыклад. Буйныя французскія кампаніі жадалі інвеставаць у льняную галіну і нафтаперапрацоўку. Візіт у Францыю быў адным з самых паспяховых. Беларускім пытаннем зацікавіўся нават асабіста французскі прэзідэнт Жак Шырак.

Скончылася ўсё нічым...

Таксама не была рэалізавана ідэя карэйскіх бізнесменаў па будаўніцтву завода аўтамабіляў «ДЭУ» (праект асабіста «заваліў» тагачасны міністр прамысловасці Харлап) і чэшскіх уласнікаў па будаўніцтву аўтазавода «Шкода». Акрамя гэтага, была прыпынена дзейнасць філіяла аўтамабільнага завода «Форд».



Няздзейснены праект

На жаль, падобных фактаў можна ўзгадаць яшчэ шмат.

Аднак адзін з іх патрабуе асаблівай увагі. Гутарка пра шлях Беларусі да ўступлення ў Сусветную гандлёвую арганізацыю. У тыя гады мы былі надзвычай блізкія да гэтай мэты. Можна сказаць, адной нагой ужо былі там. Некалькі паспяховых сустрэч у Жэневе і канферэнцыя ў Сінгапуры — вельмі яскравае таму пацверджанне.

Журналісты нават пачалі пісаць пра блізкую перамогу. Рэферэндум 1996 года перакрэсліў усё, чаго ўдалося дасягнуць.



Сінгапурскія надзеі

Аднак адна падзея яшчэ не ёсць тэндэнцыя.

Я спрабаваў давесці ўраду і Лукашэнку, што такія праекты патрэбныя Беларусі, але беспаспяхова. Ён гэтага проста не хацеў. Ужо тады зараджалася дыктатура, і ўпэўніваць у перавагах прыватнай уласнасці і прыходу замежнага капіталу прэзідэнта было ўсё цяжэй.

Асобна хачу зрабіць акцэнт на супрацоўніцтве з Расіяй, хаця ў сённяшніх умовах рабіць гэта вельмі-вельмі цяжка. Пры ўсёй значнасці і важнасці для знешнеэканамічнай дзейнасці розных еўрапейскіх і амерыканскіх напрамкаў, прыярытэт аддаваўся ўсё ж ўсходняму вектару.



Першыя крокі

Мяне даволі часта называлі прарасійскім палітыкам. Гэта не зусім так. Правільна казаць пра тое, што я заўсёды быў і застаюся палітыкам прабеларускім. А з усходнім суседам нам проста наканавана будаваць нармальныя адносіны. Як і з усімі астатнімі.

Так, у мяне былі і застаюцца добрыя сувязі са многімі расійскімі палітыкамі і бізнесменамі (напрыклад, з прэзідэнтам Расійскага саюза прамыс-

лоўцаў і прадпрымальнікаў Аркадзем Вольскім альбо алігархам Аляксеем Мардашовым), але трэба разумець, што палітыку краіны вырашаюць не яны, а Пуцін.

Да таго ж ён далёка не ўвесь час падаваўся менавіта такім. Калі мы першы раз убачыліся, ніхто нават уявіць не мог, што гэты чалавек у будучым стане адным з самых ваяўнічых дыктатараў Еўропы. Больш за тое, я цалкам упэўнены ў тым, што тады ні ў каго не было нават сумневаў у яго дэмакратычных арыенцірах.

У 1995 годзе беларуская дэлегацыя, ў складзе якой пашчасціла быць і мне, па запрашэнню тагачаснага мэра Санкт-Пецярбурга Анатоля Сабчака прыехала ў гэты цудоўны горад. Раней мне даводзілася бываць толькі ў Маскве, таму ўражанне ад горада на Няве было непаўторным. Асабліва пасля арганізаванай для нас экскурсіі, якая называлася «Па Пушкінскіх мясцінах». Здымак з Міхаілам Мясніковічам і Уладзімірам Ярмошыным зроблены менавіта тады.



Сярод прыгажосці

Наколькі я памятаю, у Анатоля Сабчака было чатыры намеснікі. Уладзімір Пуцін, здаецца, тады быў першым.



Перад размовай

Пачатак сустрэчы з ім і стаў сюжэтам для адпаведнага фотаздымка.

Сабчакоўская маладая каманда мне вельмі спадабалася. Потым мы даволі працяглы час ліставаліся, віншавалі адзін аднаго з рознымі святамі. Словам, дасягнулі таго ўзроўню адносін, які называюць нефармальным. Аб чым і сведчыць здымак.



Усім знаёмыя твары

На мой погляд, «замуціў» украінскую авантуру Уладзімір Пуцін вельмі дарэмна. Як кажуць — перагнуў палку, выкарыстаў Майдан для таго, каб «отжать» Крым і пачаць расколваць Украіну. Цалкам вар'яцкі крок.

І яшчэ. Беларусі не трэба было так глыбока ўлазіць у балота інтэграцыі і падмяняць славянскае сяброўства поўнай эканамічнай залежнасцю. Калонія не можа быць роўняй метраполіі.

Да таго ж Пуцін — не ўся Расія. Нельга ставіцца да ўсяго рускага як да нечага «каларадскага». Спявак Андрэй Макарэвіч, які стаў сімвалам падтрымкі Украіны, таксама размаўляе на рускай мове і жыве ў Маскве...

А наконт гэтага фота — дакладна не магу прыгадаць, калі яно было зроблена, але вельмі хачу бачыць яго ў кнізе, бо на ім мой добры сябар Віталій Уладзіміравіч Курашчык, які быў беларускім амбасадарам ва Ўкраіне. А па цэнтры — былы кіраўнік Мінскай вобласці Пётр Пятровіч Пётух.



Размова «на траіх»

Як вядома, у лістападзе 1996 года ў адстаўку пайшоў кіраўнік нашага ўрада Міхаіл Чыгір. Са ўсяго ўрада яго пратэст тады падтрымаў толькі міністр працы Аляксандр Сасноў.

Я паважаў і паважаю Міхаіла Мікалаевіча, але сам ён ніколі не казаў ні мне, ні іншым пра дэмарш, хаця магчымасцяў такіх хапала. Тыя ж традыцыйныя паседжанні ўрада. Гэта рабілі іншыя, аднак не сам Чыгір. Момант, пагадзіцеся, прынцыповы — іншыя не ёсць сам Чыгір... А шанец тады быў...

Магчыма, гэта супадзенне, а магчыма — і не, але адзін са сваіх першых замежных візітаў ён зрабіў менавіта ў краіну, куды лёс потым накіруе мяне паслом. Маю на ўвазе Латвію.

Дарэчы, потым вядомы Parex Bank заключыў кантракт на выраб для Латвіі 18 беларускіх тралейбусаў.

Акрамя гэтага Латвія вельмі добра купляла беларускія трактары і стварыла два цэнтры іх абслугоўвання: ў Рызе і бліжэй да беларускай мяжы. А ў іх міністэрстве сельскай гаспадаркі нават існаваў спецыяльны аддзел па вывучэнню гэтай тэхнікі.

Цалкам падтрымліваю крок Міхаіла Мікалаевіча і Аляксандра Віктаравіча. Падобных думак, паўтараю, тады прытрымліваліся многія, бо добра разумелі, чым усё скончыцца.

Усе прагнулі перамен, але з большасці арыентаваліся на выбары. У тым ліку і альтэрнатыўныя, якія потым правёў Віктар Ганчар.

Падчас работы ў міністэрстве знешнеэканамічных сувязей мне давялося падпісаць шмат пагадненняў. Падпісаць пад рознымі сцягамі, аб чым сведчаць гэтыя два здымкі. Старадаўнія колеры асабіста мне больш даспадобы, але галоўным ва ўсе часы была толькі КАРЫСЦЬ для Беларусі.



Бел-чырвона-белы пачатак



Чырвона-зялёныя рэаліі

Калі да рэферэндуму 1996 года мы больш кантактавалі з еўрапейцамі, то потым — з арабамі. Дэмакратычны свет у сэнсе інвестыцый для беларусаў фактычна закрыўся. Менавіта тады і былі зроблены здымкі паспяховых візітаў у Аб'яднаныя Арабскія Эміраты і Іран.

Думаю, у лагеры Лукашэнкі добра ведалі пра апазіцыйныя настроі ўрада, таму палітычную фронду паступова пачалі «адцясняць».



Усходні вектар

Над маёй галавой хмары пачалі згушчацца адразу пасля зыходу Міхаіла Чыгіра. Напрыклад, хадзілі ўпартыя чуткі пра тое, што бліжэйшым часам «Марыніча здымаюць з пасады». Неаднаразова таксама казалі пра хуткі арышт, што ў святле публічных кайданкоў міністра сельскай гаспадаркі Васіля Ляонава не выглядала нечым нерэальным...



У Іране

Напэўна, нехта хацеў падштурхнуць да добраахвотнай адстаўкі...

Гэтага не адбылося, але напрыканцы 1998 года міністэрства знешнеэканамічных сувязяў сапраўды расфарміравалі і перадалі ў склад міністэрства замежных спраў.

Безумоўна, перадача нашага міністэрства ў МЗС стала вынікам інтрыг Латыпава, які ў той час пераходзіў з памочнікаў прэзідэнта ў міністры і ўмацоўваў «пад сябе» гэтую структуру. Але яго памкненні НАДЗВЫЧАЙ хацелі падтрымаць і ў прэзідэнцкай адміністрацыі».

Сустрэча пятая: **жыццёвыя катаклізмы**

«Калі ў мяне пытаюцца, навошта было ўдзельнічаць у прэзідэнцкіх выбарах 2001 года, я адказваю — бывае, у жыцці чалавеку патрэбна зрабіць галоўны выбар. Я яго зрабіў і ніколі аб гэтым не шкадаваў.

А паўплывала ў першую чаргу тое, што ўбачыў у Эстоніі і Латвіі.

Як кажуць, мы з імі выйшлі з аднаго «балота», якое некалі называлася СССР, то бок стартавалі амаль з аднолькавых пазіцый, аднак гэтыя краіны вельмі хутка абагналі Беларусь у сваім развіцці.

Рыначную эканоміку там пачалі будаваць адразу пасля вызвалення ад Савецкага Саюза і выкладаць яе ў навучальных установах. Тая ж Латвія, напрыклад, вельмі хутка стала галоўным знешнегандлёвым партнёрам Беларусі, абагнаўшы па гэтым паказчыку такіх «мастадонтаў», як Германія і Англія.

Ганаруся, што ў гэтым ёсць і часцінка маёй працы ў якасці беларускага амбасадара. Пацверджанняў падобнай выснове можна прывесці нямала, але я спынюся толькі на адным прыкладзе.

У афіцыйны дзень незалежнасці нашай краіны, то бок 3 ліпеня 2000 года, мне ўдалося прывезці ў Беларусь (дакладней, у Віцебск) усіх акрэдытаваных у Латвіі замежных амбасадараў. Яны змаглі азнаёміцца з работай прыватнага на той час прадпрыемства «Марка» і пагаварыць з яго дырэктарам Марцынавым. На ўласныя вочы пабачыць адно з першых сумесных прадпрыемстваў «Белвест», што стварылі разам з нямецкай «Саламандрай».

Замежным дыпламатам было цікава пабываць у доме, дзе нарадзіўся Марк Шагал, і ў сядзібе вядомага мастака Іллі Рэпіна, паглядзець на чашу амфітэатра, дзе праводзіцца «Славянскі базар». Была, канешне, і нефармальная частка, з якой і захавалася гэтае фота.



На свежым паветры

Вельмі хацелася, каб гэтым шляхам ішла і Беларусь, таму я імкнуўся зрабіць усё магчымае, каб за мяжой лепш пра нас ведалі. Гэты здымак — канкрэтнае таму пацверджанне. На адкрыццё ў Рызе вядомай выставы «Бел-Экспа» прыехаў тагачасны кіраўнік урада і мой былы пратэжэ Уладзімір Ярмошын.

Дарэчы, пра такія прыклады вельмі станоўча потым выказалася беларускае МЗС. Маўляў, так і павінны працаваць дыпламаты. Безумоўна, тая паездка крыху падкарэктавала стэрэатыпы ўспрымання за мяжой нашай краіны, але засталася толькі «пясчынкай у моры».



Афіцыйнае адкрыццё выставы

Галоўнае — адчуванне свабоды. У іншаземцаў на тварах — усмешкі, у магазінах — чаго толькі няма. У Беларусі ўсё было наадварот. Зноў пачала адраджацца бюракратыя, і «заточана» яна была толькі на рабскае ідалапаклонства, а курс мы абралі вельмі далёкі ад хоць якіх дэмакратычных каштоўнасцей.

Краіна пагружалася ў дыктатуру, якая моцна ўплывала на развіццё эканомікі і эканамічны курс. У беларускім МЗС сталі традыцыйнымі «накачкі» амбасадараў. Мы павінны былі не толькі татальна шукаць грошы, але і хлусіць замежным калегам пра «зніклых», пра таямнічыя смерці патэнцыйных канкурэнтаў Лукашэнкі, такіх, як Генадзь Карпенка.

Смерць апошняга стала для мяне вельмі моцным ударам, бо з ім у мяне былі добрыя, прыязныя адносіны. Мы даволі часта сустракаліся, падоўгу размаўлялі.

Вельмі спрыяў гэтаму збліжэнню наш агульны знаёмы, палітолаг Анатоль Майсеня (на жаль, таксама таямніча загінуўшы).

Калі я пасля ліквідацыі МЗЭС ехаў паслом у краіны Балтыі, Генадзь Карпенка так і сказаў: «Беражы сябе, мы яшчэ разам папрацуем».

Спачатку я ўручыў вярыцельныя граматы ў Рызе, потым у Таліне і Хельсінкі. Паром да Фінляндыі з эстонскай сталіцы ходзіць кожныя паўгадзіны. Вельмі зручна, асабліва калі ўлічыць, што на яго можна заехаць і са сваёй (пасольскай) машынай.

Менавіта ў гэты перыяд адбыліся кардынальныя змены ў маім асабістым жыцці. Каб больш не вяртацца да гэтага пытання, скажу, што з самымі добрымі пачуццямі стаўлюся да маёй першай сям'і, да сыноў Паўла і Ігара, да жонкі Людмілы і сваякоў. Заўсёды з задавальненнем іду з імі на кантакт.



Сямейнае свята



Дзень народзінаў стрыечнай сястры Вольгі *(крайняя справа)*



Разам з Людмілай, сынам Паўлам, унукам Захарам і Дзедам Марозам са Снягуркай

Лёс распарадзіўся так, што з Людмілай мы разышліся і ў маё жыццё ўвайшла Таццяна Баранава. Гэта маё каханне да скону дзён. Дзякуючы ёй на свет з'явіўся яшчэ адзін Міхаіл Марыніч. Малодшы.



З жонкай Таццянай і сынам Мішам

Вясной 2001 года былі абвешчаны чарговыя прэзідэнцкія выбары. Я адразу напісаў заяву з просьбай даць адпачынак на ўвесь перыяд выбарчай кампаніі. Аднак атрымалася інакш: мяне банальным чынам адазвалі і ў хуткім часе звольнілі.

Пасля рашэння ўдзельнічаць у прэзідэнцкіх выбарах адносіны калег вельмі змяніліся. Гэта я адчуў даволі востра. Некаторыя нават перасталі вітацца.

Хаця ў мяне была кватэра ў Мінску, па зразумелых прычынах прыходзілася перыядычна жыць і ў Рызе. З Беларусі да нас часта нехта прыязджаў у розныя камандзіроўкі. Ад іх і патыхала нейкім халадком.

Раз і назаўсёды хачу выказацца пра «ўплыў Мясніковіча» альбо некага іншага.

Я дастаткова самастойны чалавек, каб вырашаць свой лёс незалежна ні ад каго. Безумоўна, вельмі хацелася, каб наменклатура мяне тады падтрымала, бо настроі ў кіраўнікоў былі не вельмі спрыяльныя для Лукашэнкі і таму нейкія падставы ў прыхільнікаў «тэорыі змовы» ўсё ж існавалі.

Напрыклад, у выглядзе адпачынку на Рыжскім узмор'і Мясніковіча, які тады кіраваў прэзідэнцкай адміністрацыяй. Асабліва калі ўлічыць, што адбывалася гэта напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў, а я, як беларускі пасол, павінен быў з ім кантактаваць...

Аб чым мы размаўлялі, зараз неістотна, бо далей слоў нічога не пайшло...

Дарэчы, пазней менавіта Міхаіл Уладзіміравіч патэлефанаваў мне ў Латвію, і яго галоўны, як модна зараз казаць, мэсідж можна сфармуляваць так: «Навошта табе гэта трэба?»

Па сутнасці, прыняць паўнавартасны ўдзел у выбарах не атрымалася, аднак нават па сустрэчах, якія ў мяне ўсё ж такі адбыліся, магу сказаць упэўнена: шанец перамагчы быў.

На жаль, яго не скарысталі.

У тым, што мяне не дапусцілі да ўдзелу ў прэзідэнцкіх выбарах, у першую чаргу вінаватыя тыя, хто кіраваў выбарчым штабам. Мяне элементарна «кінулі» Сечка, Пашкевіч і нейкі Алампіеў. Яны добра ведалі, што да некаторых подпісаў будуць прэтэнзіі, але наўмысна падставіліся. А потым вельмі хутка вярнуліся на месцы сваёй былой працы і «забылі» пра свае «сімпатыі» да рыначнай эканомікі і дэмакратыі.

На жаль, «кінулі» не толькі мяне. Падманулі і тых, хто непасрэдна збіраў подпісы, і тых, хто звязваў з прозвішчам Марыніча шчырую надзею на перамены.

Адкрыта кажу, такой здрады я не чакаў. Крыўда на гэтых людзей у мяне засталася і па сённяшні дзень. І не толькі ў мяне. Няхай ім за свой учынак будзе сорамна перад нашчадкамі.

Самае агіднае, што працавалі ў выбарчым штабе яны зусім не бескарысліва.. Менавіта з-за такіх «дзеячоў» палітыку і называюць бруднай справай...

Хутчэй за ўсё, ім нехта «дапамог».

Расказвалі, што будучы старшыня КДБ Сухарэнка публічна хваліўся, што мяне ніколі не дапусцяць да выбараў.

І ўвогуле. Як і раней, я лічу, што ў нашай апазіцыі можа атрымацца нешта станоўчае толькі ў тым выпадку, калі ёю перастануць «кіраваць» беларускія спецслужбы.

На жаль, у 2001 годзе нічога станоўчага не атрымалася.

Калі Уладзімір Ганчарык стаў адзіным апазіцыйным кандыдатам, я актыўна падтрымаў яго, аб чым сведчаць і здымкі таго часу, якія захаваліся ў сямейным архіве.



Разам з Сяргеем Калякіным,Паўлам Казлоўскім і Міхаілам Чыгіром



З Уладзімірам Ганчарыкам



Узгадненне пазіцый



Сярод выбаршчыкаў

Яшчэ падчас знаходжання ў розных уладных структурах (міністэрская і пасольскія пасады) я заўсёды цікавіўся эканамічным развіццём нашай краіны, аднак па зразумелых прычынах быў абмежаваны ў магчымасці выказацца. Усё змянілася пасля публічнага намеру прыняць удзел у прэзідэнцкіх выбарах 2001 года. Улада больш не лічыла мяне сваім, а я не лічыў у далейшым магчымым стрымліваць асабістыя эмоцыі.

Мякка кажучы, яны былі не на карысць створанай сістэмы.

Яшчэ ў ліпені 2001 года разам з лідарамі самых буйных арганізацый сацыял-дэмакратычнага і левага кшталту мы заявілі пра стварэнне Канфедэрацыі за сацыяльныя перамены, а адразу пасля тых выбараў я ўзначаліў грамадскае аб'яднанне «Дзелавая ініцыятыва».

Асацыяцыя гэта адстойвала інтарэсы бізнесу, але доўга папрацаваць нам не далі — толькі некалькі год. Аднак і гэтага кароткага тэрміну хапіла, каб зарабіць на міжнародным узроўні салідны аўтарытэт. Колькасць тэматычных семінараў, канферэнцый, форумаў я зараз нават дакладна і не назаву. Баюся памыліцца. Скажу толькі, што іх было шмат. Як і шмат адпаведных

фота. Таму спыню ўвагу толькі на адным з іх, дзе мы разам з вядомым Уладзімірам Карагіным, які доўгі час прафесійна займаецца гэтымі пытаннямі і ўзначальвае сталічны саюз прадпрымальнікаў і работадаўцаў.

Пра тое, што ў эканамічнай сферы патрэбны пэўныя рэформы, тады зразумелі нават тыя, хто лічыўся прыхільнікам улады. У маіх архівах захаваўся ліст, у якім створаная ў Палаце прадстаўнікоў група па эканамічным развіцці краіны на чале з Васілём Хролам звяртаецца да мяне за кансультацыяй.



Абмеркаванне праблем бізнесу

Падобныя кантакты ў той час былі не адзінкавымі. Спачатку пытаннямі рэфармавання беларускай эканомікі мы займаліся паралельна з дэпутацкай групай «Рэспубліка», а потым аб'ядналі свае намаганні і стварылі агульнабеларускі грамадскі рух «За дастойнае жыццё». Ідэю падтрымаў Уладзімір Колас, які стаіць на чале Рады творчай інтэлігенцыі, таму разам са мной, дэпутатамі Уладзімірам Парфяновічам, Валерам Фраловым і Сяргеем Скрабцом ён прыняў удзел у адпаведнай прэс-канферэнцыі.



Падчас прэс-канферэнцыі



Размова з Уладзімірам Парфяновічам*(у цэнтры)* **і Барысам Нямцовым**

Вяртаюся да кантактаў з Расіяй. Здымак, які быў зроблены падчас прэзентацыі кнігі Паўла Шарамета і Святланы Калінкінай «Звычайны прэзідэнт», яшчэ раз наглядна дэманструе, што без «расійскага вектара» нам не абысціся. Толькі напрамак, на мой погляд, не павінен быць такім, як зараз. Трэба абраць цалкам дэмакратычны.

Акрамя кантактаў з замежнымі аднадумцамі, некалькі разоў выпала пабываць на лецішчы (недалёка ад Мінска) ў майго сябра, вядомага журналіста Міхаіла Кацюшэнкі, дзе шмат кантактаваў з былым міністрам гандлю Беларусі Пятром Казловым і вядомым міліцыянтам Канстанцінам Платонавым. Мабыць, за намі сачылі, бо вельмі хутка той жа Казлоў ледзь не апынуўся за кратамі.



З Сяргеем Антончыкам *(злева)*
на лецішчы Міхаіла Кацюшэнкі

Былі сустрэчы і з паплечнікам па Вярхоўным Савеце 12-га склікання, аўтарам знакамітага даклада пра карупцыю ў атачэнні Лукашэнкі Сяргеем Антончыкам, які цалкам падтрымліваў мае ініцыятывы.

Да гэтага ж часу адносіцца і паездка ў Заслаўе, якую зладзіла шведскае дыпламатычнае прадстаўніцтва ў Мінску. На фота я разам з тагачасным намеснікам старшыні партыі БНФ Юрасём Хадыкам і былым кіраўніком беларускага парламента Станіславам Шушкевічам.



У Заслаўі

Пазней, калі Пётр Апанасавіч Казлоў трапіў у няміласць і ўзначаліў санаторый «Крыніца», ён імкнуўся дапамагчы мне з аднаўленнем пасля інсульту. Шчыра ўдзячны яму за гэтую высакароднасць.

Нагадаю, «Дзелавая ініцыятыва» пачала сваю работу ў 2001 годзе. Асноўнай нашай дзейнасцю было ўсё, што датычыцца малога і сярэдняга бізнесу. Перш за ўсё — пошук інвестыцый для беларускай эканомікі, то бок мы займаліся тым, чым павінна займацца дзяржава.

На жаль, апошняй гэта было зусім не патрэбна, і ў 2003-м Міністэрства юстыцыі Беларусі вырашыла, што я «незаконна» там кірую. Цалкам лагічная для сучаснай Беларусі рэч. На пачатку новага тысячагоддзя грамадскім арганізацыям стала проста немагчыма нармальна працаваць. Асабліва калі іх дзейнасць не супадала з афіцыйнай лініяй развіцця краіны.

Слова «ініцыятыва» ў нашай краіне набыло негатыўны сэнс...

На пачатку 2004 года «Дзелавая ініцыятыва» арэндавала офіс у Мінску. Я ў той час быў у працяглай камандзіроўцы ў ЗША, і ўлада не прамінула

агідным чынам выкарыстаць гэты момант. Яны «націснулі» на гаспадыню, каб тая адмовіла ў арэндзе. Мае паплечнікі былі вымушаны тэрмінова адтуль з'ехаць. Усю аргтэхніку, у тым ліку і тую, якая была нам перададзена па дамоўленасці з амерыканскай амбасадай у Мінску, прыйшлося перавезці (пакуль не знойдзем новае памяшканне) у мой гараж.

Менавіта гэты факт беларускі КДБ у будучым і выкарыстае, каб абвінаваціць мяне ў «крадзяжы» аргтэхнікі. Я разумеў, што ўсё гэта накіравана не супраць дзейнасці арганізацыі, а супраць мяне асабіста. Як лідара, як чалавека, які ўдзельнічаў у выбарах. Спецслужбы проста шукалі, за што зачапіцца...

Узмацніўся ціск па ўсіх напрамках. Штодзённа я бачыў за сабой сачэнне, у тым ліку і ў замежных камандзіроўках. Праслухоўваліся тэлефоны. У дзяржаўнай прэсе пачалася кампанія па дыскрэдытацыі дзейнасці «Дзелавой ініцыятывы». Арганізацыі не давалі адкрыць свае філіялы ў рэгіёнах. Пад рознымі прычынамі закрываліся нашы офісы.

Толькі ў Мінску за два гады існавання было чатыры пераезды. З неафіцыйных крыніц даведаўся, што ёсць загад мяне «ізаляваць» і рыхтуецца арышт.

У сярэдзіне красавіка 2004 года адбылося таемнае пранікненне ў маю кватэру, адкуль прапалі 25 тысяч долараў ЗША. Замкі былі пашкоджаны, але, нягледзячы на гэта, узбуджаць крымінальную справу міліцыянты не сталі.

Цікава, што гэта адбылося падчас працяглай камандзіроўкі ў Амерыку, куды мяне запрасілі разам з кіраўнікамі асноўных бізнес-арганізацый Беларусі. Падчас той паездкі было зроблена вельмі шмат фота. Адно з іх я і хачу зараз паказаць.



Разам з Аляксандрам Патупам у Амерыцы

Раніцай 24 красавіка 2004 года ў маёй машыне разбілі шкло і выцягнулі адтуль радыёпрыёмнік і сонцаахоўныя акуляры. А вечарам таго ж дня машына, на якой я ехаў, быццам бы «за перавышэнне хуткасці» была спынена спецыяльным падраздзяленнем ДАІ «Страла».

Потым яны спрабавалі даказаць, што я сеў за руль «выпіўшы», але і гэта не атрымалася.

У парушэнне канстытуцыйных норм міліцыянты вырашылі дагледзець мае асабістыя рэчы. Як толькі я пачаў аспрэчваць гэтую спробу, паявіліся супрацоўнікі КДБ, якія брутальна «изъяли» у меня «дыпламат» з асабістымі грашыма. Па гэты дзень 91 тысячу даляраў ніхто мне не вярнуў.

А восьмай гадзіне вечара мяне прывезлі ў Следчы камітэт КДБ. Не дазволілі патэлефанаваць ні сваякам, ні адвакату, што, мякка кажучы, незаконна.

Допыт працягваўся амаль да чатырох гадзін раніцы. Яго здымалі скрытай камерай, а потым урыўкі з адпаведнымі каментарамі паказваліся па Беларускім тэлебачанні.

Затым мяне з КДБ адпусцілі з патрабаваннем прыйсці зноў ў 15.00 наступнага дня, быццам бы для таго, каб вярнуць грошы.

Калі я туды прыйшоў, то пачуў, што частка маіх грошай (41 900 долараў ЗША) быццам бы фальшывая. За гэта мяне і «зачынілі» ў СІЗА КДБ.

У гэты ж дзень адбыўся вобыск на лецішчы і ў гаражы, дзе яны і «знайшлі» амерыканскую аргтэхніку.

Праз тры дні была ўзбуджана крымінальная справа, але пра «фальшывую» валюту там ўжо не ўпаміналася. На працягу васьмі месяцаў мяне трымалі ў СІЗА КДБ і спрабавалі ўзбуджаць розныя крымінальныя справы. І толькі 30 снежня 2004 года, нягледзячы на адсутнасць адпаведных доказаў, я быў асуджаны да пяці гадоў пазбаўлення волі з канфіскацыяй маёмасці. Гэта было адно з самых цяжкіх навагодніх святаў для мяне і маёй сям'і.

Па зразумелых прычынах магчымасці фатаграфаваць у мяне тады не было, таму прашу гэты перыяд майго жыцця праілюстраваць здымкамі журналістаў, якія прыходзілі на суд.

Спачатку мяне накіравалі ў «Валадарку», а потым у сумна вядомую Аршанскую калонію. Больш за тыдзень трымалі без лекаў на вельмі цяжкім этапе, а потым на каранціне ў Аршанскай калоніі. Не было лекаў і пасля каранціну. Больш за тое, турэмшчыкі адабралі ўсё, што было прывезена з Мінску.



Хроніка пакутаў

Як следства (6 сакавіка 2005 года) — інсульт. Упэўнены, што зроблена ўсё было НАЎМЫСНА, таму няхай гэта будзе яшчэ адной плямай на пагонах людзей, якія так подла дзейнічалі...

Сталічныя спецыялісты-медыкі прыехалі толькі праз тыдзень пасля «ўдару», і мяне перавялі ў мінскую папраўчую калонію № 1, якой больш не існуе. У лістападзе далі другую групу інваліднасці.

12 сакавіка 2005 года ажаніўся з Таццянай Баранавай.

«Вяселле» адбылося ў медычным пункце. Па маёй просьбе з Воршы прыехаў прадстаўнік ЗАГСа.

Мы вымушаны былі пайсці на гэтую фармальнасць, каб дазволілі сустракацца, перадаць мне лекі, што магчыма толькі тады, калі гутарка ідзе пра блізкага сваяка. На Валадарскага ў Таццяны прымалі перадачы і без «штампа ў пашпарце», у Воршы — не.

На жаль, шмат хто ў тыя часы не прыняў наш вымушаны крок, было нямала каментарыяў, непаразумення.

Лукашэнка таксама не праігнараваў гэты факт і ўзгадаў наш шлюб падчас свайго штогадовага звароту да народа і парламента. Маўляў, калі чалавек жэніцца, ні пра якія цяжкасці гаварыць няма сэнсу. Як звычайна, цынічна хлусіў...

Пасля майго вяртання ў «Валадарку» («на бальнічку», як кажуць) там сабраліся свяціла айчыннай медыцыны і разам з турэмнымі ўрачамі распрацавалі «комплекснае лячэнне». У прыватнасці, параілі мне чытаць услых.

Пад канвоем адвезлі ў чацвёртую бальніцу і зрабілі там магнітна-рэзанансную тамаграфію мозга. Стала бачна, як лепш лячыць.

Да таго ж сваякам дазволілі перадаваць неабходныя лекі.

Тыя, хто ведае, што такое інсульт, пацвердзяць — галоўнае не здавацца. Зразумела, ва ўмовах турмы чалавеку даволі цяжка наладзіць паўнавартасную рэабілітацыю — рухацца і працаваць над сабой. Па некалькі разоў на дзень я падымаўся па крутой металічнай лесвіцы, якая вяла да нашай капцёркі. Шмат займаўся ў так званым чырвоным кутку атрада, адціскаўся ад падлогі, «качаў» ногі і рукі, падцягваўся, дзе гэта можна было зрабіць. Словам, даваў нагрузку ўсім мышцам.

Шчыра ўдзячны ўсім, хто змагаўся за маё вызваленне пад лозунгам «Свабоду Марынічу». Прыемна, што сярод іх былі і простыя людзі, і дэпутаты беларускага парламента, аб чым сведчаць здымкі.

Выбачайце сентэнцыю, але калі чалавек трапляе ў складаныя жыццёвыя абставіны, ён сапраўды становіцца надзвычай сентыментальным. Пра тое,



Змаганне за свабоду





што адбываецца па той бок турэмных кратаў, я даведваўся з лістоў Таццяны (пераважна), з газет і размоў з адвакатам. Усё гэта было вельмі кранальным, але з большымі эмоцыямі ўспрымалася тое, што бачыў сам і ў чым прымаў удзел асабіста.

І тут я ў першую чаргу хачу назваць Майру Мору. Тады яна ачольвала амбасаду Латвіі, а зараз узначальвае прадстаўніцтва ўсяго Еўрасаюзу. Менавіта спадарыня Мора дамаглася, каб да мене на «Валадарку» дапусцілі паслоў краін ЕС.

А гэты здымак мне асабліва дарагі. Падчас знаходжання ў турме яго надрукавала «Народная воля». Разам з лістом, які напісаў у калонію мой сябра Анатоль Ясевіч. У маладосці мы разам вучыліся ў будаўнічай школе ў Гомелі.


З Анатолем Ясевічам

І яшчэ адзін здымак, вельмі сумны. Падчас майго знаходжання за кратамі памёр мой стрыечны брат. Пасля пахавання аднавяскоўцы зрабілі здымак памінальнай трызны і прыслалі яго ў турму.



Пасля пахавання

Як вядома, у турме нагледзішся рознага. Напрыклад, як ў адным атрадзе побач з «палітычнымі» жывуць сапраўдныя крымінальнікі — забойцы, наркаманы, гвалтаўнікі. Жудасна, зусім як у сталінскія часы.

Маё УДВ (умоўна-датэрміновае вызваленне) адбылося 14 красавіка 2006 года. З другой спробы. Першапачаткова адпаведная камісія адмовіла, аднак потым (пасля прэзідэнцкіх выбараў) адбылося паўторнае паседжанне. Начальнік калоніі пасля вызвалення нават адвёз мяне дамоў на сваёй машыне.

Напэўна, прыйшоў загад...

Пакуль была такая магчымасць (да інсульту), ліставаліся з Таццянай амаль кожны дзень. Пра палітыку, зразумела, нічога не пісалі, але галоўнае не гэта, а штодзённая маральная падтрымка.

За кратамі вельмі дапамагае разуменне таго, што цябе чакаюць, за цябе змагаюцца. Па вызваленні ўсе яе лісты мне дазволілі забраць з сабой. Да іх дадаліся мае, і зараз мы маем дзве вялікія каробкі «турэмнай хронікі».

Адно з першых, што я зрабіў на свабодзе — спаліў усе турэмныя рэчы. Дзеля гэтага мы з Таццянай спецыяльна ездзілі ў лес пад Мінскам. Здымак зроблены якраз тады.



Ачышчальны агонь

Поўнай рэабілітацыі, натуральна, ў турме не магло быць, таму я працягнуў займацца на свабодзе — распрацоўваў руку, выпраўляў маўленне. Пасля вызвалення мяне запрасілі на рэабілітацыю ў Германію. Прайшоў клінічнае абследаванне ў Берліне і Гамбургу, у гэтым вельмі дапамагаў чалавек, які ведаў нашу мову і крыху разбіраўся ў медыцыне. Тая рэабілітацыя працягнулася два тыдні.

Шчыра кажучы, апасаўся, што не выпусцяць за мяжу. На шчасце, аказалася дарэмна.

Пасля таго, як я больш-менш аднавіўся, актыўнай палітыкай ужо не займаўся, хаця час ад часу мяне і запрашалі на розныя апазіцыйныя мерапрыемствы, накшталт устаноўчага з'езду Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, куды ў студзені 2009 года паклікалі ў якасці ганаровага госця.



З былымі кандыдатамі ў прэзідэнты Аляксандрам Казуліным і Міколам Статкевічам *(справа)*

Дарэчы, шмат гадоў таму менавіта з Міколам Статкевічам, разам з шэрагам партый і грамадскіх арганізацый левага накірунку, мы стварылі беларускую філію добра вядомага Еўрапейскага руху і па чарзе былі сустаршынямі.

Еўрапейскі рух сфарміраваўся яшчэ да таго, як узнік Еўрасаюз, і стаў першым крокам інтэграцыі еўрапейскіх краін, своеасаблівай глебай будучага ЕС.

Амаль адразу пасля вызвалення я ездзіў у Амстэрдам на кангрэс гэтай арганізацыі, які быў прысвечаны 60-годдзю са дня стварэння гэтай структуры.

З тагачасным кіраўніком спадаром Крёнерам у мяне склаліся амаль сяброўскія адносіны. Ён нават прыязджаў ў Мінск. Наведаў Нацыянальны мастацкі музей, сустракаўся з былым спікерам Станіславам Шушкевічам, старшынёй Рады беларускай інтэлігенцыі Уладзімірам Коласам, вядомым філосафам і метадолагам Уладзімірам Мацкевічам, з якім у добрых адносінах мой сын Ігар.

У той жа час я даслаў скаргу ў Камітэт па правах чалавека ААН. Гэтае змаганне было істотным не толькі для мяне і маёй сям'і. Я жадаў паказаць іншым, наколькі важна змагацца за свае правы. Чатыры гады спатрэбілася на працяглую перапіску і на тое, каб атрымаць доўгачаканае рашэнне. У кастрычніку 2010 года Камітэт прызнаў мяне ахвярай палітычнай расправы.

У гісторыі Беларусі гэта першы прэцэдэнт, калі Камітэтам па правах чалавека ААН палітычны зняволены прызнаецца ахвярай і пацвярджаецца прымяненне ў дачыненні да яго катаванняў.

Навіна была вельмі радаснай, але прыйшла яна ў вельмі цяжкія часы.

11 студзеня 2010 года, амаль апоўначы, ў мяне здарыўся другі інсульт. За суткі да 70-годдзя.

Сумна, але пра той юбілей амаль ніхто не ўспомніў (у незалежнай прэсе не было ніводнага радка), таму і пра інсульт ніхто спачатку не ведаў.

Ён быў настолькі моцным, што лекары не давалі якіх-небудзь рэальных шансаў, крыху нават здзіўляліся маёй апантанасці і волі. Дзякуй Богу, побач тады аказалася Таццяна, якая вельмі дапамагла зноў вярнуцца да нармальнага жыцця. Гэта дзякуючы ёй праз параўнальна кароткі час мне ўдалося пабываць на форуме ў Рызе. Напэўна, апошнім ў маім жыцці...



У Рызе



Там і быў зроблены здымак, дзе я разам з былой жонкай «знікшага» бізнесмена Анатоля Красоўскага Ірынай, першым кіраўніком незалежнай Беларусі Станіславам Шушкевічам і экс-намеснікам міністра замежных спраў Беларусі Андрэем Саннікавым, у выбарчай кампаніі якога я адказваў за эканамічны блок.

У тым, што Андрэй «пайшоў у прэзідэнты», ёсць і мая лепта. Не буду сцвярджаць, што гэта стала галоўным, аднак... Яшчэ за год да снежня 2010 года, калі прайшлі прэзідэнцкія выбары, мы неаднаразова кантактавалі з Андрэем, і я заўсёды прынцыпова быў за тое, каб ён паспрабаваў пазмагацца з Лукашэнкам, то бок ажыццявіў тое, што не выпала мне ў 2001 годзе. Шанец (вельмі добры) у яго быў.



На мітынгу

У выбарчай кампаніі Андрэя Саннікава актыўны ўдзел прымаў не толькі я, але і мой сын Павел. На адным з мітынгаў мы і сустрэліся, аб чым сведчыць здымак, дзе паміж мной і сынам стаіць кіраўнік Свабоднага тэатра Мікалай Халезін.

У тыя часы (акрамя заняткаў палітыкай) я зрабіў акцэнт на сямейным жыцці. 26 лютага 2007 года нарадзіўся Міхаіл. Адбылося гэта ў Літве, у Вільнюсе, таму што наконт Беларусі ў нас былі пэўныя сумненні. І недарэмна, бо для спецслужбаў зрабіць нешта кепскае сёння лічыцца «вышэйшым пілатажам».

Беларускі ўрач падказала літоўскую прыватную клініку, дзе ўжо нарадзілася некалькі нашых суайчыннікаў, і мы паехалі.

Зіма, моцны мароз. За мяжой, калі падчас родаў усё праходзіла нармальна, выпісваюць ужо праз два дні. Мы вырашылі таксама рызыкнуць і апошнім днём зімы ўжо вярталіся ў Беларусь. Я тады быў, натуральна, за рулём, і ніхто нават уявіць не мог, што ўжо праз некалькі год такія паездкі стануць немагчымымі...



Работа-адпачынак

На той час новага лецішча ў нас яшчэ не было (сваё пасля разводу з Людмілай я пакінуў ёй), аднак вельмі не хацелася, каб першыя месяцы жыцця майго сына праходзілі, як кажуць, на асфальце, таму даволі часта вазілі немаўля ў лес. Ён у калясцы спаў, а я працаваў.

Бог падараваў мне гэты цуд ва ўзросце далёка немаладым. Я вельмі ўдзячны яму за гэта. Як і Таццяне. Ёй жа лёс даў вельмі цяжкае выпрабаванне — трохгадовы сын і другі інсульт мужа.

Як толькі я больш-менш аднавіўся, мы змаглі ажыццявіць мару, якая нарадзілася даволі даўно. У пачатку 2011 года ўсёй сям'ёй паехалі ў аўтамабільнае падарожжа па Еўропе. Паказалі Мішу больш за 15 краін.

А крыху раней мы здзейснілі яшчэ адну мару — набылі лецішча, пачалі яго перабудоўваць. На жаль, менавіта на гэты час прыйшоўся мой другі інсульт, і Таццяне многае давялося дарабляць самой. Як чалавек, які шмат чаго пабудаваў ў жыцці, магу засведчыць, што яна цалкам валодае ўсімі адпаведнымі талентамі.



На лецішчы

Аднаўленне пасля другога інсульту ішло не такім тэмпамі, як бы гэтага хацелася. Пасля ўсіх магчымых медыцынскіх працэдур у Беларусі вынік быў не надта станоўчым. Другі інсульт пашкодзіў такія зоны галаўнога мозгу, што шанцаў на яўны прагрэс сёння амаль няма.

У гэты ж час у маё жыццё ўвайшоў цудоўны доктар-ігларэфлексатэрапеўт Бей Ін Сар. Унікальны чалавек з незвычайнай біяграфіяй і фантастычнымі талентамі. Мы сталі не толькі партнёрамі па схеме «доктар — пацыент», але і добрымі сябрамі. Таму я хачу, каб успаміны былі завершаны менавіта здымкам з ім».



З Бей Ін Сарам

Чорна-белая памяць

Падчас памінальнай трызны па Міхаілу Марынічу адзін з яго былых калег прапанаваў устанавіць на магіле помнік па таму тыпу, які зроблены для Мікіты Хрушчова. Маўляў, да 2001 года жыццё Марыніча было белым, а пасля — чорным.

Цалкам не згодны з такім падзелам, бо ён задавольвае толькі тых, хто прызвычаіўся прагінацца перад любым начальствам і заўсёды трымаць нос па ветры.

Зрэшты, мімікрыя падобных людзей добра вядома і тут няма нічога новага, бо ўсе разумеюць, што такім чынам яны апраўдваюць уласную бесхрыбетнасць...

Але — не будзем пра сумнае. Галоўнае, што побач з Міхаілам Марынічам да апошняга дня заставаліся годныя, надзейныя, САПРАЎДНЫЯ сябры, пра якіх трэба распавясці асобна.

І пачаць хочацца менавіта з Сяргея Фокіна, які зараз працуе ў адной з медыцынскіх устаноў сталіцы. Таго самага, з якім Марыніч сядзеў за аднои партай у Вышэйшай партыйнай школе і з якім яны сябравалі аж з 1983 года.

Каб было зручней расказваць, ёсць сэнс пачаць з амаль сучаснага фота.



Злева направа: Сяргей Фокін, Свен-Олаф Невіак (прафесар, кансультант Міністэрства эканомікі Германіі), Міхаіл Марыніч

У Сяргея Паўлавіча Фокіна вельмі цікавы радавод. Многія з яго продкаў былі рэпрэсаваныя савецкай уладай, а дзед, які быў праваслаўным святаром, нават расстраляны ў сумнавядомым Бутава. Зразумела, усе сваякі (асабліва ў камуністычныя гады) аб гэтым маўчалі.

Сяргея Фокіна маўчанне гэтае моцна стаміла. У 2001 годзе ён пачаў працаваць у апальнай «Дзелавой ініцыятыве», а з Міхаілам Апанасавічам Марынічам сябраваў да апошніх дзён яго жыцця. І ні ад каго не хаваў гэтага сяброўства...

Як і Анатоль Іванавіч Ракіцкі. Напэўна, ён ведаў Марыніча даўжэй за ўсіх астатніх, бо паходзіць з той самай вёскі Навасёлкі, куды некалі ў школу хадзіў Міхаіл Апанасавіч і дзе яны вучыліся ў розных класах.

Пазней абодва выправіліся «ў вялікі свет» і сустрэліся зноў толькі ў сярэдзіне 90-х. Марыніч быў міністрам знешнеэканамічных сувязяў, а Ракіцкі кіраваў бранятанкавай службай Узброеных сіл Беларусі. Разам рабілі так, каб скарачэнне арміі (перш за ўсё матэрыяльнае) прыносіла беларускай дзяржаве плён.

На жаль, падобныя якасці аказаліся непатрэбнымі новай уладзе, таму з пачаткам новага тысячагоддзя яны зноў апынуліся разам. Абодва заўсёды імкнуліся быць чэснымі перад уласным сумленнем.

Трэцім сапраўдным сябрам Міхаіла Апанасавіча Марыніча без перабольшванняў можна назваць Уладзіміра Сяргеевіча Іскарцава. І не толькі таму, што той два гады быў яго памочнікам у Мінгарвыканкаме ў вельмі напружаныя часы будаўніцтва Мінскага метрапалітэна. Іскарцаў стаў хросным бацькам яго малодшага сына Міхаіла.

Вяртаючыся да асабістага жыцця Марыніча, я яшчэ раз хачу падкрэсліць, што не жадаю тут бачыць нейкіх «падзелаў». Усе ў роўнай ступені самыя блізкія герою гэтай кнігі людзі, з усімі ён быў шчаслівы.


З сынам Ігарам



З сынам Паўлам



З сынам Міхаілам



З жонкай Людмілай



З жонкай Таццянай

Таксама асобна хочацца сказаць і пра супрацоўнікаў бізнес-цэнтра «Імагуру», найперш пра Анастасію Хамянкову і Яўгена Пугача, якія асабіста дапамагалі аўтару. Шчыры ім дзякуй!

Удзячны таксама за дапамогу Паліне Лысюк і Васілю Вешнякову!

Тыя, хто працуе ў жанры нон-фікшан, ведаюць, што калі кніга робіцца да нейкага юбілею, даволі часта абмяркоўваецца склад людзей, ад якіх хацеў бы бачыць віншаванні сам юбіляр. Падобнае зрабілі і мы з Міхаілам Апанасавічам.

На жаль, па зразумелай прычыне ад віншаванняў прыйшлося адмовіцца. Размешчаныя ніжэй успаміны былі запісаны ўжо пасля зыходу Марыніча з жыцця. А пачаць хочацца са слоў былога прэм'ер-міністра Беларусі Міхаіла Чыгіра.



Міхаіл Чыгір,
былы кіраўнік беларускага ўрада (1994-1996)

«Я ведаў яго яшчэ з часоў работы ў Мінгарвыканкаме, але бліжэй пазнаёміўся ўжо тады, калі ён стаў міністрам знешнеэканамічных сувязяў.

Яго погляды на мадэрнізацыю знешнеэканамічнай дзейнасці, мякка кажучы, не супадалі з лукашэнкаўскімі, і ён гэтага абсалютна не хаваў. А калі яго прызначылі амбасадарам, усё стала яшчэ больш відавочна.

Аднойчы, падчас нашай тэлефоннай размовы (я ўжо быў у адстаўцы, а ён яшчэ дзеючым чыноўнікам), Марыніч пачаў надзвычай жорстка крытыкаваць існуючае становішча. Я здзівіўся, што ён робіць гэта па тэлефоне, і спытаў: «Не баішся?» Ён адказаў: «Колькі можна баяцца! Нешта трэба рабіць».

Міхаіл Марыніч быў выхаваны савецкай сістэмай, але вельмі хутка змяніў свае погляды. Для мяне было цалкам зразумела, што доўга ён там не пратрымаецца. Так і адбылося».



Працоўны кабінет

Словы Міхаіла Мікалаевіча Чыгіра даволі красамоўна пацвярджае фота. Міхаіл Апанасавіч Марыніч быў адзіным (!!!) беларускім амбасадарам, у кабінеце якога не было партрэта дзеючага прэзідэнта...

Як вядома, кабінет гэты ў свае часы быў у Рызе, і менавіта з Рыгі паходзіць жанчына, якая зрабіла для Міхаіла Марыніча больш за некаторых мужчын.

Майра Мора, амбасадар, кіраўнік Прадстаўніцтва ЕС у Беларусі:



Майра Мора

«У той час, калі Міхаіл Апанасавіч прадстаўляў інтарэсы Беларусі ў Латвіі, адносіны Беларусі з краінамі Еўрапейскай супольнасці ўжо сур'ёзна ўскладніліся, але ён заўсёды карыстаўся бязмежнай павагай і даверам сваіх калег па дыпламатычным корпусе. Пазнаёміліся мы з Міхаілам Апанасавічам у красавіку 2005 года пры абставінах, якія зусім не спрыялі нязмушанай гутарцы: разам з літоўскім калегам атрымалі дазвол наведаць яго ў зняволенні, і тады я ўбачыла, што да яго ставіліся з пашанай і тыя, хто мусіў паводле сваіх службовых абавязкаў яго ахоўваць.

Падчас той нашай першай размовы з Марынічам у мяне склалася ўражанне, што маштаб асобы гэтага чалавека большы за любую пасаду, якую ён займаў ці мог бы займаць, а яго характар мацнейшы за любыя абставіны».

А вось што напісаў другі адметны для беларускай гісторыі чужаземец.

«На прафесійную біяграфію Міхаіла Марыніча аказалі ўплыў вялікія паваротныя падзеі ў Еўропе, што ў апошнія дзесяцігоддзі мінулага стагоддзя прывялі да краху камуністычных мадэляў грамадства і дзяржавы. Яны паклалі пачатак цяжкім пераходным працэсам, стварылі новыя рамачныя ўмовы для народаў, дзяржаў і грамадзян.

Міхаіл Марыніч прымаў актыўны ўдзел у працэсах гэтай трансфармацыі. Напрыклад, у падрыхтоўцы Пагаднення аб партнёрстве і супрацоўніцтве паміж Еўрапейскім саюзам і Беларуссю, якое было падпісана 6 сакавіка 1995 года ў Бруселі. Яно павінна было садзейнічаць руху яго краіны да сацыяльнай рыначнай эканомікі і плюралістычнага дэмакратычнага грамадскага ладу.

Шкада, але нічога падобнага не ажыццявілася...

Вылучыўшы сваю кандыдатуру на пасаду прэзідэнта падчас выбараў 2001 года, Міхаіл Марыніч кінуў выклік Аляксандру Лукашэнку, чый палітычны гнеў выліўся ў пераслед, горкія гады турэмнага зняволення.



Ханс-Георг Вік, пасол, кіраўнік Кансультатыўна-назіральнай групы АБСЕ ў Беларусі (1997-2001)

На жаль, ў апошнія гады я не змог прыняць удзел у жыцці пана Марыніча і яго сям'і.

Фізічна ён пакінуў нас назаўжды, але заўсёды будзе жыць ў памяці. Памяці яго блізкіх, сваякоў і сяброў. Да іх маю гонар аднесці і сябе».

Думаю, лагічным працягам гэтых слоў будзе тое, што знакаміты беларускі паэт і палітык Уладзімір Някляеў з нагоды смерці Міхаіла Апанасавіча Марыніча напісаў у сваім фэйсбуку і ветліва дазволіў выкарыстаць для гэтай кнігі.

«У цяперашнім нашым жыцці, у якім мала хто паважае не сябе самога, а некага іншага, цяжка займець павагу. І ўсё ж Міхаіл Марыніч займеў яе, яго паважалі многія. Бо было за што паважаць.



З Уладзімірам Някляевым

Некалі ён меў рэпутацыю аднаго з самых талковых чальцоў беларускага ўраду. «Асновай новай стратэгіі могуць стаць толькі эканамічныя рэформы!» — паўсюль заяўляў Марыніч, і хутчэй за ўсё менавіта праз гэта (бо Лукашэнка не збіраўся нічога рэфармаваць) быў пазбаўлены месца ўпраўленца і сасланы ў дыпламаты.

У рангу пасла Беларусі ў Латвіі, Эстоніі і Фінляндыі ён прыехаў у Хельсінкі. Мы спаткаліся. Адносіны ў нас даўно ўжо скላліся даверлівыя — і ён распавёў мне сцэнар прэзідэнцкіх выбараў 2001-га года.

Сцэнар, калі коратка, быў такі: перад выбарамі ўрад падаваў у адстаўку — і нехта з ураду (Марыніч разлічваў, што кіраўнік) вылучаўся кандыдатам у прэзідэнты. Гэтакі наменклатурны пераварот.

Па тым, як Міхаіл Апанасавіч інтэлігентна заікаўся, называючы прозвішчы некаторых сваіх «паплечнікаў», ён быў далёка не ўпэўнены, што сцэнар ягоны можа быць рэалізаваны. Але гатовы быў рызыкаваць — і спытаў, што я пра гэта думаю? Калі падтрымліваю, дык ці магу вярнуцца ў Беларусь, каб арганізаваць падтрымку нацыянальнай інтэлігенцыі? Ён сам

быў тыповым (савецкім) інтэлігентам і меркаваў, што інтэлігенцыя — вялікая сіла.

Ну вось што на такое можна было сказаць? Ведаючы тых, на каго ён разлічваў як на паплечнікаў... Я сказаў, што заўсёды сімпатызаваў яму не толькі за ягоныя прафесійныя якасці, але й за чыста чалавечыя — найперш за рамантызм.

Помню, як ён усміхнуўся сваёй летуценнай усмешкай, дапіў каву, паківаў: «Так... Я разумею, пра што ты і пра каго. Але многія з іх мае сябры. Яны хочуць таго ж, чаго і я. Каб краіна рэфармавалася, змянялася, развівалася. І я ведаю, што яны — людзі слова».

Ведаў ён, аказалася, далёка не ўсё і не пра ўсіх.

У Беларусь я вярнуўся, але наменклатурнага перавароту не адбылося. Ніхто з ураду ў адстаўку не падаў. Марыніч сам паспрабаваў зарэгістравацца кандыдатам у прэзідэнты, а потым Лукашэнка «зарэгістраваў» яго ў турму.

Калі яго судзілі, зневажалі, выраблялі з яго злачынцу, я ўсё чакаў, што тыя, з кім ён працаваў, сябраваў, хоць штосьці зробяць, скажуць нешта ў ягоную абарону. Ніхто з «людзей слова» ніводнага слова не сказаў. Тады я напісаў пра гэта — і адзін з іх, наш агульны знаёмы, патэлефанаваў крыўдліва: «Табе добра казаць».

Мне горка казаць...»

Хаця я таксама прытрымліваюся вельмі падобных поглядаў, дзеля аб'ектыўнасці трэба адзначыць, што сам Марыніч афіцыйна трымаўся супрацьлеглых ацэнак. Маўляў, ніякай наменклатурнай фронды не існавала...

Сёння ўжо немагчыма высветліць, была такая пазіцыя цалкам адпаведнай рэчаіснасці альбо нехта настойліва параіў гаварыць менавіта так...

Немагчыма пацвердзіць альбо абвергнуць і шмат чыю ўпэўненасць ў тым, што шлях у лепшы свет Марынічу пралажыў нехта іншы...

Гэта толькі здагадкі, але тое, што мне расказаў адзін з нядаўніх сяброў Міхаіла Апанасавіча Ігар Гураў, даволі красамоўна іх пацвярджае.

Ігар — былы вайсковец, які пасля звальнення ў запас працаваў у Савеце Міністраў і гандляваў лішкамі зброі былога Савецкага Саюза на карысць беларускай дзяржавы, а не так, як гэтага хацелі «пэўныя колы». За што і апынуўся за кратамі «Валадаркі», а потым атрымаў дзевяць год зняволення.

Аднойчы ў камеру, дзе ён чакаў свой прысуд, быў змешчаны Міхаіл Апанасавіч Марыніч. Былы міністр і амбасадар нічым не адрозніваўся ад іншых

патэнцыйных «зэкаў», чым вельмі хутка заслужыў сярод іх павагу. Паважалі і за тое, што шмат працаваў, заўсёды быў жыццярадасны і ўважлівы да іншых.

30 снежня 2004 года пасля ўсіх безвыніковых касацый Марыніча адправілі ў Воршу. Камера зладзіла (наколькі магчыма ў тых умовах) святочныя «провады». Марыніч быў спакойны і нават жартаваў. І галоўнае — ён быў цалкам здаровы. Таму, калі праз некалькі тыдняў дайшлі чуткі пра інсульт, усіх гэта вельмі моцна шакіравала.

Усе (не толькі ў камеры) зразумелі, хто стаіць за гэтымі «метамарфозамі» , а некаторыя ўпэўненыя — на гэтым «яны» не спыніліся. Пакуль не наступіла 17 кастрычніка 2014 года...

...Калі ў сярэдзіне 80-х гадоў мінулага стагоддзя стала вядома, што Марыніч будзе новым начальнікам Уладзіміра Іскарцава, памочніка намесніка старшыні Мінгарвыканкама, адзін з яго сяброў, былы падначалены Марыніча, сказаў: «Табе моцна пашанцавала».

Зараз без перабольшвання можна сказаць, што пашанцавала ўсім, хто ў сваім жыцці сутыкаўся з Міхаілам Апанасавічам Марынічам, і хай пра гэта заўсёды нагадвае малюнак Хазры Асадулаева.



Бог возвратит нам эти книги.

Наше будущее не измеряется временем.

Нам нужно пережить этот беспредел без потерь, чтобы победить.

Мы не имеем права делать иначе. У нас нет выбора. Мы должны бороться.

Мы идем к нашему будущему! И приближаем его каждый день! И делать будем усердно.

Это невозможно, этим нужно жить.

Наверное, только самые близкие друзья, знакомые могут чувствовать, что это такое.

Счастлив и горд, что мы вместе и едины.

Мы не одиноки. Люди тоже знают и верят.

Нас не сломать. Мы вместе и мы победим!

Спасибо всем вам

Марина [illegible]

Змест

| RU |

Александр Тамкович

НЕПОКОРЕННЫЙ

МИХАИЛ МАРИНИЧ

ИСТОРИЯ В ФОТО

Первая часть названия «Непокоренный Михаил Маринич» — из моего очерка в газете «Новое время», который был напечатан 3 февраля 2012 года, а вторая — «История в фото»— добавилась во время работы над этой книгой и целиком совпадает с ее содержанием.

К сожалению, 17 октября 2014 года Михаила Афанасьевича Маринича не стало. Он не успел увидеть эту книгу, но успел прожить жизнь, достойную того, чтобы о ней знали другие.



Авторский пролог

«В жизни случаются моменты, когда человек начинает переосмысливать свою жизнь, как бы листать страницы написанной уже книги. Это дает силы и энергию человеку идти по жизни дальше. Книгу жизни хочется читать не в одиночестве, а с потомками, но иногда это невозможно. Так случилась и со мной за решеткой».

Это письмо своему среднему сыну Павлу Михаил Маринич написал из Оршанской колонии №8.

Предлагаемая вашему вниманию книга — развернутый вариант этого письма, которое адресовано всем нам.

Первоначально она писалась к 75-летию Михаила Афанасьевича, но когда книга была почти готова, герой скоропостижно ушел из жизни, и автору пришлось внести определенные изменения, чтобы превратить обычные воспоминания в реквием.

Однако изменения были только «косметическими», ведь, на мой взгляд, перед нами тот случай, когда история жизни одного человека почти совпадает с историей целой страны. Это первое.

Второе в том, что добиться в жизни чего-то значительного может только тот, кто умеет преодолевать трудности. И учиться — настойчиво, целеустремленно и, как говорят поэты, вдохновенно.

Третье. М. А. Мариничу было что терять. Не хочу чем-то обидеть остальных, но, по моему принципиальному убеждению, искреннего уважения заслуживают прежде всего те люди, которые ради общих целей отказываются от вещей личных, очень привлекательных, как то карьера, богатство, благополучие. И главное — здоровье.

Несмотря на большое количество фото, я умышленно не помогал (когда не было необходимости) найти на них героя этой книги. Оставлю эту радость читателям. Отмечу только, что во все времена Михаил Афанасьевич Маринич был очень узнаваем. Даже когда его звали просто Мишей.

И еще. Наверное, эта книга не состоялась бы без самоотверженной помощи родных Михаила Афанасьевича и его многочисленных друзей. Искреннее им авторское — СПАСИБО!

Встреча первая: **жизненные дебюты**

«Смысл этого праздника очень тяжело объяснить иностранцам. Я родился на старый Новый год, то есть 13 января 1940 года, в деревне Старые Головчицы Петриковского района Гомельской области.

Наши корни из живописной полесской глубинки. Земляное (у нас его так называют) болото запомнилось с самого детства. Зимой оно, естественно, замерзало, что было для всех очень хорошо: у жителей разных деревень появлялась возможность повидать своих соседей и родных.

Например, от наших Старых Головчиц до Сосновки и Слободы, которые стоят на реке Оресса, 10 километров напрямик. Это когда все замерзло. В другое время года подобный маршрут был невозможен — спасали острова. Сооружали специальные дороги — гати, их от острова к острову мостили бревнами. В таком решении получалось 25-30 километров.

Дни рождения в деревнях тогда никто не праздновал. Не было такой возможности, люди жили одинаково бедно. О своем дне рождения я вспоминал, только когда об этом напоминала школьная учительница. По-настоящему день рождения я начал отмечать в зрелом возрасте.

Праздники у детей были другие. Преимущественно связанные с религией либо те, которые принесла Советская власть.

Настоящим праздником для нас было обычное шитье новой одежды. Кожуха, например. Для этого чаще всего использовались шкуры домашних животных. Сначала их самостоятельно выделывали с помощью дубовой коры, сушили. Потом везли в город шить, поскольку в домашних условиях это было невозможно — нужны очень мощные машины и очень прочные иголки.

Мне почему-то больше всего запомнились поездки в Бобруйск. Отец брал меня с собой. В городе можно было поесть мороженого или каких-нибудь вкусных булочек.

Магазинных игрушек у сельских детей не было. Их делали сами. Лучше всего получались свистки из лозы. Кроме того мой отец мастерил разные самолеты, вертолеты, деревянное оружие. Со всем этим дети и играли.

На нашем острове было 15 дворов. И называли это место — Сельцо. Мы жили на самом краю. От основного поселения нас отделяло болото протяженностью с километр. К слову, болота начали осушать только в 1960 году.

Во время войны они играли существенную роль. Люди прятались там от врагов — добраться до нас немцам успешно препятствовала трясина.

Когда началась война, мне было всего полтора года. Поэтому из эпизодов войны помню только два.

На всю жизнь запомнилось, как немцы проводили какую-то карательную операцию, а мы спрятались на болоте. Я сразу наткнулся взглядом на какой-то детский плащик. Должно быть, там кто-то прятался до нас. Тот плащик до сих пор стоит перед глазами. И свист пуль над головой — тиу-тиу-тиу.

А еще помню, как наши матери готовили в больших котлах еду. Жили мы тогда в лесу в землянках, так называемых куренях. Дети собирали для костров дрова. Однажды мне не повезло — обварился. Шрам остался на всю жизнь.

Все остальное, что происходило во время войны, я знаю со слов матери, Татьяны Николаевны, и отца, Афанасия Степановича.

Именно с ними связан и один из первых снимков в моей жизни.

К нашим соседям Ракицким приехал родственник из Ленинграда. Он и сфотографировал.



С матерью и отцом


С двоюродным братом Мишей

А немного раньше был сделан снимок с моим двоюродным братом и другом Мишей.

Вся наша семья понесла потери от войны. Мою бабушку, мамину маму, немцы забрали в 1941 году на работу в Германию. Ее судьба неизвестна и поныне.

Отца призвали на фронт в самом начале войны. Он воевал в конной армии Буденного. Под Москвой их отряд окружили и взяли в плен. Вместе с друзьями отец сбежал и направился в свои родные места. Шел по ночам, а когда было светло, прятался в лесу. Добирался около двух месяцев. Сначала в дом не заходил, боялся, так как в любой момент туда могли прийти немцы.

В январе 1942 года он вышел на связь с партизанами и в их рядах сражался до самого освобождения.

Наш Копаткевичский (сейчас Петриковский) район освободили в конце 1943 года, а после освобождения всей Беларуси отца опять призвали в армию. Пехотинцем.

Под Варшавой в 1944 году его тяжело ранило.

Дальше были исключительно госпиталя. Война уже закончилась, а он приехал домой только осенью 1945 года.

К слову, эта война была вторая по счету, когда отца призывали в армию. Совсем молодым он воевал еще в финскую войну. Вернулся сильно разочарованным. Как говорится, ощутил на себе, что советская пропаганда полностью не соответствует действительности: зима, мороз, а у советских солдат не было даже теплых полушубков. В отличие от хорошо экипированных финских снайперов…

В 1948 году я пошел в школу. Сначала школа-четырехлетка, которая была в нашей деревне. Потом пришлось ходить за полтора километра в Новые Головчицы, где школа была уже семилетней. А закончил учебу в Новоселках. Когда зимой мы ходили туда напрямую пять-шесть километров, то в обход было всех десять.



Школьный класс

«Библиотека» у подростков была общей. В том смысле, что если кому-то удавалось найти интересную (точнее — любую) книгу, мы ее очень быстро прочитывали, передавая друг другу.

Когда началась мелиорация, все лето дети работали помощниками трактористов. После осушения болот пахали там землю. Обычно взрослые трактористы отдыхали, а мы — «пахали». Так что дедовщина была не только в армии…

Однажды поздно вечером (уже было темно) вместе с моим родственником и другом Мишей Можаром, который тоже был помощником тракториста, мы случайно загнали свои тракторы в болото. Еле вытянули друг друга. Промучились почти всю ночь.

Я пришел домой буквально за час до нового подъема, и мать не смогла меня снова разбудить. Проспал целые сутки.

Знаю, что к мелиорации относятся по-разному. Одни считают ее необходимой, другие высказываются категорически против. Не хочу ни с кем спорить, скажу только, что когда человек неразумно вмешивается в природу, последствия могут быть весьма драматическими.

Осушение у нас болот стало причиной того, что сухой торф загорался даже от молнии. Подобное случилось, когда я уже учился в Минске.

С болот огонь быстро перебросился на жилье. Сгорело почти полдеревни Новые Головчицы, в том числе и школа, где я когда-то учился.

Кроме работ на мелиорации, дети зарабатывали деньги еще и тем, что сдавали сушеную кору ивы. У меня, например, получилось накопить на велосипед. Ездил на нем в девятом и десятом классе. Но это было возможно только до морозов, потом — либо пешком вдоль разрушенной железной дороги, либо на лыжах.

Первые годы я учился не очень хорошо. Хотелось погулять. «Дети природы» как-никак.

Помню, зимой мы «гоняли» по льду километров сорок. Заводские «Снегурочки» купить в магазине могли далеко не все, поэтому мастерили коньки сами. Сначала вырезали деревянную колодку по размерам стопы, а потом на нее для хорошего скольжения набивали полозья из стальной проволоки.

Время от времени (чтоб каждый день не ходить туда-сюда) снимали в Новоселках квартиры. Там жили по нескольку недель подряд. Многим это было не по карману, родители не могли помочь своим детям.



Лыжник

К тому же некоторые из них не понимали, зачем это нужно вообще. Например, моя мать. У меня очень хорошо получалось помогать отцу столярничать, и она видела сына только в таком качестве. Какая тут может быть учеба…

Жили тогда так: родители на работе, а все хозяйство — на детях. Накормишь кур, гусей, свиней, и на учебу уже не остается времени.

Повторюсь, вокруг деревни — одни болота. Постоянно приходили волки и гонялись за домашней скотиной, поэтому надо было все время быть настороже. Следить за окрестностью и препятствовать серым разбойникам.

Волков отгоняли почти каждый день. Своим воем они вынуждали испуганное животное (барана либо свинью) бежать на болото и там, когда нам не удавалось спасти его криками, камнями либо палками, съедали. Было довольно страшно, но, слава Богу, на людей они почти никогда не нападали.

Существовала и опасность с неба. Коршуны. Они следили за курами, мы — за ними. Занимались этим только дети.

Не была исключением и наша семья. Приходилось буквально отрывать от домашнего хозяйства время на учебу. Тем более что отец мой был инвалидом первой группы, а это почти не позволяло ему работать физически.

Наше домашнее хозяйство было довольно большое. Кроме свиней и птиц держали как минимум двух коров и теленка на мясо.

Вскоре отца избрали председателем сельсовета, поскольку у него было семь классов образования. Для того времени — очень серьезно. Колхоз назывался «Путь Ленина». Когда мелиорация позволила наладить более надежные коммуникации, наш колхоз стал совхозом. В него объединили сразу несколько деревень — Старые и Новые Головчицы, Новоселки, Комаровичи. Директором назначили чрезвычайно уважаемого сельчанами Парахневича. Специализировался совхоз на животноводстве и выращивании зерновых.

Мне было ОЧЕНЬ интересно учиться. Несмотря на трудности, никогда не пропускал занятия. Я один из немногих, кто окончил среднюю школу.



Брат Алексей

Во время учебы больше всего нравились история, география и физика. Сочетание не совсем обычное, но, думаю, причиной тех симпатий были учителя. Настоящие профессионалы своего дела. Мы слушали их, разинув рот.

Еще помню, что в детстве увлекался книгой латышского писателя Вилиса Лациса «Сын рыбака». Никто тогда даже представить не мог, что через полвека судьба сделает меня белорусским послом именно в Латвии.

Старший брат Алексей 1929 года рождения. В войну был уже подростком. Время от времени отец брал его с собой в партизанский отряд. В одном бою с фашистами Лешу сильно ранили. Он остался без кисти правой руки и заново учился писать левой.

После войны окончил Калинковичский ветеринарный техникум. Женился, родилась дочка Тамара. Но долго ему жить не пришлось. В 1965 году он, к сожалению, умер.

Запомнилось, как строили наш новый дом.

К этому моменту мы все вместе жили в том, который поставили еще родители моей матери. Когда брат женился, стало понятно, что этого жилья будет мало.

Очень хорошо помню, как мы с отцом ездили в Гомельское лесничество, а потом в лесу помечали деревья, которые будем рубить.

На стройке помогали все соседи и родня, ведь отец с Алексеем (еще раз отмечу) были инвалидами и не могли высоко поднимать бревна.

А моя функция была — с дубовых стволов быстро снимать кору, чтобы потом они не делались синими и не гнили.

Построили большой красивый дом. Одну половину — семье брата, вторую — нам.

Сами не только строили жилье, но и изготавливали ткани. В деревнях до сих пор сохранились самотканые покрывала и наволочки тех времен. Каждую осень настраивали станки — кросна, покупали краски, отбивали лен и коноплю от кострицы. Из волокон пряли нитки, потом осенью и зимой женщины ткали, а после из тех тканей шили одежду и белье.

Обычно, перед тем как начать эту работу, мать советовалась с соседями. «Ассортимент» делили между собой заранее. Одни ткали скатерти, другие — полотенца, наволочки, простыни и т.д., а потом обменивались.

Все крестьяне тогда ходили только в самотканом. Целое производство получалось. Даже трудно поверить, что все это было совсем недавно...

Первый костюм я приобрел только когда стал студентом.

И вообще люди в то время относились друг к другу не так, как сейчас. Были добрее и искреннее. Замков на жилищах фактически не было.

Обязательно помогали другим сажать и копать картошку. В наших местах вместо лошадей чаще всего использовали волов, то есть быков. Они были значительно дешевле лошадей. Ходить в плуге их приучали еще телятами.

Ягоды и грибы мы собирали «централизованно», по очереди. Дело в том, что от нашего дома до леса, где они росли, было 15-20 километров. Часто не находишься.

Делали так. Директор совхоза выделял для конкретной семьи (а то и целой деревни) определенный день, и все, от мала до велика, ехали «на сборы». Брали с собой воду, молоко, еду, какую-то одежду, ведра, корзины.

Грибы не искали, а собирали. Потом вокруг дома стелили ткань и на солнце сушили боровики. Никто ни у кого ничего не крал.

Вокруг было много копанок — небольших прудов. В них водилась уйма рыбы. Ловили ее даже зимой, большими кошами (корзинами) из-подо льда. Солили и сушили. Вкуснотища!

Когда играли свадьбу, помогала вся родня. Готовили разные кушанья, гнали самогон. Интересно, что в лесу стояли специальные «общие» аппараты. Самогон гнали по очереди и только для подобных целей либо на большие праздники.

Пили ее довольно мало, на свадьбах больше пели, танцевали под гармонь, а потенциальных дебоширов и скандалистов туда просто не звали. Приглашали только тех, в ком были уверены на сто процентов.

Разговаривали между собой на «трасянке», а школы были исключительно белорусскими.

С детских лет у меня сохранилась любовь к кукурузе. Мать делала из нее очень вкусную кашу наподобие мамалыги. Когда мне потом за границей выпадала возможность попробовать блюда из кукурузы, всегда с удовольствием это делал.

После школы была попытка поступить в Черниговское высшее военное летное училище. Однако за несколько месяцев до этого у меня началась тяжелая болезнь глаз, поэтому стать абитуриентом не получилось. Зрение уже было сильно повреждено.

Честно говоря, внутренне я радовался, что распределение военкомата не состоялось, поскольку у меня никогда не было желания стать военным. Тем более что отец хотел, чтобы я поступал в Белорусский институт инженеров железнодорожного транспорта (БИИЖТ), который находится в Гомеле и который сейчас стал университетом.

Это я и осуществил в будущем, но не с первого раза.

В 1958 году попробовал поступить в БИИЖТ, однако из-за медицинских требований не смог. На этом стремление получить образование и желание учиться дальше не исчезло. Возвращаться в деревню не хотелось.

Решил пойти в школу фабрично-заводского обучения, которая специализировалась на строительстве. Она так и называлась — строительная школа № 12 (теперь это Гомельский государственный профессиональный лицей строителей). Именно там я получил свою первую профессию — слесаря-сантехника. Однако и там не миновать было медкомиссии. Пошел на уловку: за меня ее проходил один из друзей. К счастью, никто этого не заметил.

В ФЗО хорошо учили.

Наша школа заключала договоры с разными строительными организациями, где ученики потом проходили практику и начинали работать после выпуска. Преимущественно это было вагонное депо.



Униформа ФЗО



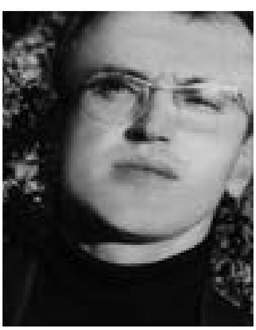
Серьезный ученик

Через некоторое время я все-таки начал учиться на вечернем факультете БИИЖТ. Потом перевелся на дневное отделение. Во время учебы мне, как одному из лучших студентов, зачли все то, что было уже сдано раньше.



Вскоре и вовсе перебрался из Гомеля в Минск. Тоже в политех, только уже без железнодорожной специализации. Все гомельские экзамены и зачеты в столице также зачли без особых проблем.

Факультет у нас был строительный, а конкрет-





Столичный студент

ной специализацией стало «Отопление, горячее и холодное водоснабжение, вентиляция, газоснабжение». Как видим, она была достаточно широкой и очень важной для народного хозяйства.

Обычно в народе таких людей называют сантехниками. Даже юморист Аркадий Райкин упоминал их «хлеб с маслом».

К слову, в минском политехническом меня почти сразу пригласили в местную велосекцию. Наверное, «практика» школьных лет была неплохой. Относился к тренировкам очень серьезно. На мой станок «покачать ноги» даже приходили знаменитые футболисты Мустыгин и Малофеев.

Как у многих в этом виде спорта, было немало завалов, но один запомнился особенно — 12 апреля 1961 года. Гагарин в этот день полетел в космос, а я — на землю. Да так сильно, что даже очутился на больничной койке… Шрам на голове заметен и сегодня…

Входил в сборную политеха по велоспорту. Принимал участие в московской Спартакиаде народов СССР. Бывал на сборах в Ялте. Как говорят, «приехал» к кандидату в мастера спорта.

Со временем понял, что спорт мешает учебе. Пришлось от него отказаться.

Почти сразу после переезда в Минск меня избрали старостой группы. До этого им был Слава Мастыго. К сожалению, он во время учебы умер от белокровия. Долго мучился бедный… Я несколько раз навещал его в больнице. Его жена Люда училась вместе с нами. Поженились они на первом курсе. Перед самой смертью Славы у них родилась дочка.

Главное, что запомнилось из учебы, это ее необычный график. Первые три курса мы учились по вечерам, а днем работали. Строили жилые дома в районе улицы Волгоградской. Таково было решение министерства образования.

Перерывы были только когда мы ездили «на картошку».

В нашей группе учились парни и девчата со всего Советского Союза, что еще раз свидетельствует о высоком уровне образования в политехе тех времен. Сюда ехали получить не «корочку», а знания...

На четвертом курсе все предметы стали «по профессии», то есть ближе к нашей непосредственной специализации. А потом началась работа над дипломом. Моя касалась Брестского электромеханического завода, который только планировали построить, и состояла из текста и более десятка ватманских чертежей.


Первая «картошка»

Студенты в дипломных работах писали все, что касалось тамошних отопления и вентиляции. А главную часть (строительную) уже делали на другом факультете — промышленного и гражданского строительства.

В некотором смысле мы были для коллег как бы субподрядчиками, выполняли так называемые «сопутствующие работы».

Насколько я знаю, те наработки потом учитывали при реальном строительстве.

Отдельно хочу сказать о нашей военной кафедре. Подготовка там была очень основательной. Кафедра постоянно участвовала в различных военных сборах.

Если не ошибаюсь, после третьего года обучения у нас были самые длительные курсы — офицерские. Создали их на базе военно-политического училища, которое сейчас стало академией.

Были там не только белорусские студенты, но также парни из России, Молдавии, Украины, прибалтийских республик. Пригласили туда и многих председателей местных Советов. Наверное, чтобы показать, что наша власть способна сражаться и с войсками НАТО.

Словом, курсы были очень элитные.

Одели нас в новую военную форму, научили стрелять из всех видов стрелкового оружия — пистолет, автомат, пулемет и даже гранатомет. Научили водить танки и боевые машины пехоты. Сдавали не только управление этой техникой, но и стрельбу из нее.

Всем очень понравилось.





Офицер запаса



Пройдет много лет, и военную форму наденет мой старший сын Игорь, и мы вместе с женой Людмилой и сыном Павлом приедем к нему на присягу.

Но завершить воспоминания о тех временах мне бы хотелось вовсе не «цветом хаки», ведь профессия у нас была самая что ни на есть мирная — строительство.



После присяги



Те, кто учил

1964 год. Выпуск. Два самых первых фото «дембельского» альбома группы № 100. На одном — наши преподаватели, на втором — будущие инженеры. Как староста, я в самом центре.

После окончания политеха довольно скоро ощутил, что чего-то не хватает еще, и поступил в

Те, кто учился



аспирантуру института народного хозяйства. Правда, окончил ее только в 1996 году. Катастрофически не хватало времени. Название кандидатской диссертации «Регулирование внешнеэкономических связей Республики Беларусь (состояние, проблемы и пути совершенствования)».

Анализируя этот этап жизни, я осознаю, что все годы учебы для меня проходили не благодаря обстоятельствам и шансам, а вопреки сложностям: болезни, тяжелая жизнь семьи после войны, отсутствие времени для образования, отдаленность школ, институтов и прочее. Но была цель — учиться, и я ее достиг.

Как и все люди, я вспоминаю свое детство и юность с доброй грустью, и на ум приходят строчки одной популярной песни — «няма таго, што раньш было».



Тут прошло детство

Встреча вторая: **афганская командировка**

«С первой женой Людмилой мы познакомились еще во время учебы в политехе. Она приехала из Крыма и училась на другом курсе. Вскоре поженились. Родился (26 августа 1967 года) сын Игорь и в следующем году поехал с нами в командировку в Афганистан. Без семьи туда не пускали — обязательное условие.



С женой Людмилой и сыном Игорем

Было и еще одно условие.

Занимая управленческую должность, я оставался беспартийным. В то время работать инженером и быть беспартийным — редкость. Я долго не видел смысла во вступлении в партию, но потом обстоятельства вынудили.

И название тех обстоятельств — Афганистан. Начальниками там были только коммунисты. Сроки начала командировки поджимали, поэтому партийным я стал без кандидатского стажа. Как говорится, «в порядке исключения».

Мой первый выезд за границу состоялся в 1968 году. На сегодняшний день их так много, что сложно даже посчитать. И не у одного меня.

Современной молодежи трудно объяснить, что были времена, когда обычная поездка за границу считалась одним из самых главных событий жизни. Да и о «железном занавесе» они имеют довольно абстрактное представление.

К слову, когда мы поехали в Афганистан, в минскую квартиру на ул. Чкалова со Старых Головчиц переехала моя мать. Присматривала за жильем.

Она родилась в 1903 году и ушла из жизни в феврале 1989-го, а отца и брата не стало значительно раньше.

...Конец 60-х годов прошлого столетия. В Афганистане тогда было полностью безопасно. Настолько, что к нам спокойно приезжали первая женщина-космонавт Валентина Терешкова и тогдашний премьер Советского Союза Алексей Косыгин.

Более того, афганцы относились ко мне настолько дружелюбно, что когда срок двухлетнего контракта закончился, они обратились к нашему руководству с просьбой продлить его еще на год. Так и вышло.

Приехал я туда как раз накануне майских праздников. До Термеза ехали поездом, потом до Кушки на машинах, а там через пограничную Сырдарью — катером. На границе нас уже ждали советские дипломаты и на джипах повезли в Пули-Хумри.

Строительство дороги Мазари-Шариф — Пули-Хумри — Кабул курировал лично последний афганский король Мухаммед Захир-шах. Он даже приезжал на строительные объекты. В моей жизни это была первая встреча такого уровня.

На тот момент я уже активно занимался любительской фотографией, которая потом стала хобби на всю жизнь, поэтому «афганских» снимков в моих альбомах очень много. Фотоаппарат «ФЭД» я купил еще в Советском Союзе. Как и все принадлежности для того, чтобы самостоятельно печатать фотографии. Это теперь все просто. Цифровое фото позволяет каждому воображать себя почти что мастером, а до недавнего времени ничего подобного не было и близко. Красный свет, фотоувеличитель, реактивы и т.д. Плюс терпение... Плюс какой-то талант, ведь по-настоящему заниматься этим делом может тот, кто не только смотрит, но и способен ВИДЕТЬ.

Начал снимать еще в Советском Союзе, но основательно освоил это дело только в Афганистане. Как и работу с кинокамерой. Снимал ею очень много. До сегодняшнего дня сохранились непроявленные тогда кинопленки.

Обычно работал одновременно и камерой, и фотоаппаратом. Самое запоминающееся — приезд афганского короля.



Рискованное хобби



Король идет первым



Доступный король

Сначала я снимал его с крыши автобуса, что и запечатлено на фото одного из друзей.

А потом получилось подобраться к королю ближе.

А потом и совсем близко.

Увлечение фотографией стало таким сильным, что я даже решился принять участие в конкурсе, который был организован советским посольством. И даже победил со снимком, который можно увидеть и сейчас.



Победный снимок

К слову, перед той командировкой для нас в Москве были созданы полугодовые курсы по изучению фарси. Разумеется, каким бы высоким ни был уровень обучения, за такой короткий срок изучить в совершенстве иностранный язык невозможно, поэтому помогали местные переводчики. У нас, например, был таджик, которого все звали Мишей.

Языковые курсы организовало Министерство транспорта и строительства СССР. Преподаватели приезжали прямо к нам в здание. А слушателей тех курсов было всего трое… Такую роскошь могли позволить себе только очень богатые…

Позже именно это министерство будет отвечать за строительство Байкало-Амурской магистрали (БАМ), а управлял им тогда племянник Первого секретаря ЦК КПСС Брежнева.

Семьям советских специалистов местные власти в качестве жилья выделили отдельные дома. Куда бы кто-то из нас ни шел, постоянно охраняли солдаты, хотя, повторюсь, на то время никакой надобности в этом не было. Они не просто охраняли, а в любых ситуациях с готовностью помогали. Например, покупать женщинам продукты.

Это было очень полезно, поскольку, как известно, в мусульманских странах женщину почти везде должен сопровождать мужчина.



Местный колорит

Что важно, в наших домах все время работал душ. С водой там постоянная проблема. Плюс страшный зной и тотальная угроза здоровью.

Арыки (оросительные каналы) там используют и в качестве бань, и как прачечные. Антисанитария ужасная…

Слава Богу, ничем (типа желтухи) я не болел. Должно быть, помогли сделанные перед поездкой прививки.

За три года моего пребывания в Афганистане там не было ни одного дождя.

В свободное время мы ловили в тамошних горных речках рыбу, преимущественно форель. Кроме этого играли в волейбол. Уровень был довольно высоким, так как среди контрактников оказалось много тех, кто буквально «забивал гвозди». Свидетель этому — мой вывихнутый палец.

Местного телевидения там не было, только кабульское, совершенно непонятное. Поэтому мы сами сделали телевышку. С большим трудом ее установили и начали смотреть советское телевидение. Так сказать — «обеспечили досуг». К сожалению, самодельную установку не закрепили как следует, и через некоторое время она упала. Слава Богу, никого не убила.

Одновременно отмечу, что в домах была вся необходимая бытовая и прочая техника. Большей частью японского производства. За дувалом (высокий глинобитный забор) жил хозяин нашего дома, очень богатый молодой человек. У него был свой коттедж, красивый, роскошный сад.

Как известно, Афганистан и сейчас называют одной из главных стран-наркопроизводителей мира, а тогда этого почти не скрывали. Мой хозяин «поднялся» именно на наркотиках.

Однажды он даже угостил меня (тоже молодого) местной анашой. Не понравилось. Кружилась голова, тошнило, почти час отмывался под душем от того запаха. Словом, первый раз стал и последним.

Дувалами была огорожена вся территория, где жили советские специалисты. Охраняли нас солдаты, большей частью пуштуны, таджики и узбеки.

Когда длительное время живешь за границей, начинаешь тосковать не только по близким тебе людям, но и по обычным вещам. Замечаешь даже то, что другие могут воспринимать как не стоящую внимания мелочь.

Например, молоко. Его нет в рационе афганцев, поэтому мне, человеку, который (без преувеличений) вырос на нем, было очень тяжело.

Когда Людмила поехала на свою родину в Крым рожать Павла, я ее провожал до Душанбе и там буквально набросился на все молочные продукты. Будто никогда их не видел.


Знакомое лицо…

И вообще в Афганистане еда была довольно специфической. В основном мучные лепешки с мясом, что-то наподобие шаурмы. Их пекли в самодельных подземных печах. Плюс много острых специй, зелени, лука. И репчатого, и в перьях.

На строительстве у нас, кстати, был свой повар. Его из какого-то ленинградского ресторана прислали по контракту. Так что на работе мы питались всегда нормально. По-европейски то есть…

Кроме этого была хорошая столовая и при советском посольстве в Кабуле. Когда туда приезжали, всегда в нее наведывались.

Разумеется, в мусульманской стране никакого алкоголя не производили (сухой закон), но мы там пили не только водичку. Москвичи очень скоро научились из винограда кишмиш делать вино. К тому же по праздникам из посольства давали элитный европейский алкоголь — виски, коньяк, джин… За этим «спецпайком» посылали в Кабул особых гонцов.

Начальником нашего строительства был человек с известной всем шахматистам фамилией Каспаров. Очень высококлассный специалист.

Что касается строительства дороги: все делалось честь по чести, то есть, включая придорожный сервис. Правда, было его там не очень много, поэтому я сразу высказал Каспарову претензии относительно уровня своей занятости.

Тем более что отопление было не нужно вообще, только вентиляция. Держать ради этого отдельного специалиста — непозволительная роскошь, поэтому я самостоятельно переквалифицировался на дорожное строительство и освоил еще одну профессию.

Видимо, получилось хорошо, иначе бы хозяева не попросили оставить меня еще на один год…



После мирного взрыва

Профессионалы из Советского Союза работали там только в качестве инженеров, а неквалифицированной рабочей силой всегда были местные жители. Чаще всего солдаты.

Прокладывать дорогу в горной местности довольно сложно. Почти всегда приходилось использовать технологию строительных взрывов. После одного из них меня и сфотографировали «для истории».

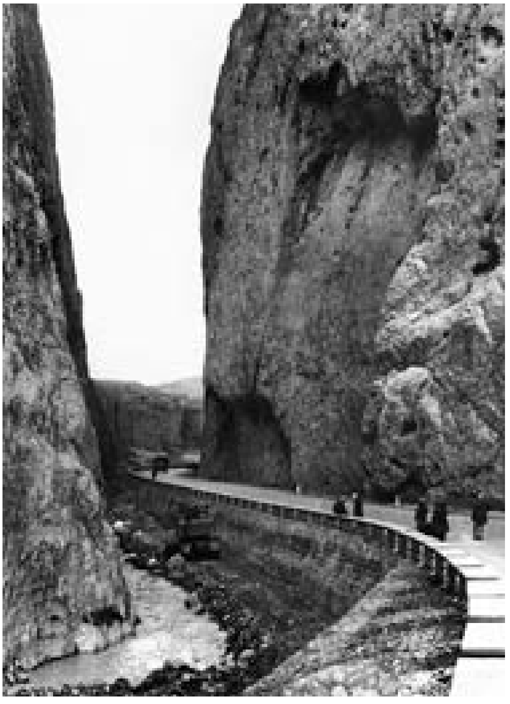
Правду говорят, что со своими обычаями в чужой «монастырь» не ходят, но то, как в Афганистане складываются отношения между «большими начальниками» и простыми людьми, меня иной раз просто шокировало. Другой менталитет. У нас такое невозможно по определению.

Однажды вместе с афганцами ехали на очередной объект. Нашу машину встретил губернатор этой провинции. Не знаю, по какой причине, но ему что-то очень не понравилось. Должно быть, то, что пассажиры машины размещены, как говорится, «не по рангу». Рядом сидели и советские специалисты, и местные жители.

Губернатор что-то разъяренно кричал и даже заставлял наших афганских попутчиков есть землю.

Но это (еще раз подчеркиваю) было только по отношению к «местным». К нам относились с необычайным пиететом.





Не знаю, как это выглядит сейчас, однако, если посмотреть старые фотографии, тяжело удержаться от чувства гордости. Наснимал там я очень много, но предложу только два фото. Надеюсь, их будет достаточно, чтобы представить, как в Афганистане было красиво.

За работу платили афганями. На них у дуканщиков мы покупали и качественный местный текстиль, и японскую бытовую технику. Кроме этого, в Советском Союзе работу за границей оплачивали так называемыми сертификатами.

После той командировки я разбогател и купил свою первую машину — «Москвич-412», экспортный вариант. Этим снимком я и хочу перелистнуть «афганскую» страницу своей жизни».



Первый «руль»

Встреча третья: **карьерный баскетбол**

«Вернемся немного назад.

Моя самостоятельная работа началась с практики в так называемой Минской монтажной конторе (СУ №379 треста «Центртрансмонтаж»), которая специализировалась на строительстве железнодорожных объектов. После получения диплома распределили именно туда.

Работодатели дали мне в общей квартире отдельную комнату.

Сначала я работал мастером, а через год стал начальником участка.



Первые трудовые снимки



Строили не только в Минске. Доводилось работать на разных объектах в Гомеле, Жлобине, Орше, Москве.

Свою первую благоустроенную квартиру я получил в доме, который был построен под моим руководством — Чкалова, 12. Мы там возвели целый квартал. И не только для железнодорожников. К нам присоединились «авиаторы» с 407-го завода. Словом, строили для транспортников.

Там я познакомился с Владимиром Ермошиным, который после Рижского авиационного училища приехал на строительство 407-го авиаремонтного заво-

да. Значительно позже Ермошин также возглавит Минск. В большой степени благодаря мне, поскольку, как мэр столицы, позвал его на работу в горисполком именно я.

С Владимиром Ермошиным мы были друзьями многие годы. Ценили эти отношения. Однако, к сожалению, на них, как и на взаимоотношения с другими людьми, повлияло то, что происходило в моей политической карьере, — переход в резкую оппозицию к нынешней власти.

Когда после афганской командировки я вернулся на родину, выяснилось, что мое место занято. И один из тогдашних белорусских министров, Бильдюкевич, предложил возглавить крупное строительное управление (СМУ №4 треста «Белстройремонт»), которое специализировалось на возведении промышленных объектов по производству строительных материалов и стекла. Имеются в виду Гомельский стеклозавод, Борисовский, «Нёман», кирпичные заводы и т.д.

Направление работы было совершенно новым, поэтому опять пришлось вносить профессиональные коррективы.

В очередной раз убеждаюсь, как тесен этот мир. Лет пять назад мы с тем самым Бильдюкевичем стали соседями по даче. Время от времени встречались, разговаривали. А пару лет назад он, к сожалению, умер от рака.

После Афганистана (и перед ним) меня не раз приглашали в Москву, где предлагали возглавить ведущий железнодорожно-строительный трест. Я отказывался. Хотелось работать только в Минске. Тем более что моя карьера в Беларуси развивалась весьма стремительно.



Первый кабинет

Первый секретарь Минского горкома КПБ Бартошевич пригласил на работу в городскую администрацию.

В это время возник новый столичный район — Московский, и меня избрали (тогда их не назначали) сначала первым заместителем, а через год председателем райисполкома. Так в начале 80-х годов произошел еще один поворот служебной карьеры.



Партийная трибуна

Впервые в своей жизни я ощутил «вкус власти». Однако не в том негативном смысле, который постоянно сопутствует этому словосочетанию. Должность помогала лучше понимать механизмы власти, давала возможность реально делать нужное всем.

Конечно, периодически приходилось выступать на разных партийных форумах, пользоваться определенными лозунгами, как это можно увидеть на снимке, но большей частью мы занимались не «говорильней», а настоящей работой.

Должно быть, тогда и начали формироваться мои взгляды на жизнь, которые сейчас модно называть социал-демократическими. Когда начинают огулом хаять наше прошлое, я всегда с этим спорю. Да, в то время было много позорных явлений, но целиком отрекаться от всего, что было раньше, тоже неправильно.



Праздничное настроение



Поздравляем с Днем учителя



Очередная планерка

Что бы ни говорили, Советская власть на моей жизни и судьбе оставила не самый худший отпечаток. Среди тогдашних руководителей было немало тех, кто умел увидеть в людях определенный потенциал. По карьерной лестнице они тянули не только «блатных» (их как раз таки было незначительное меньшинство), но и тех, кто умел и хотел работать. Учили быть внимательным, чутким к другим и принципиальным, требовательным к себе.

Начиная еще со студенческой практики, руководители разных уровней относились ко мне весьма положительно. Помогали словом и делом.

Очень тепло вспоминаю то время. Много идей. Я часто общался с простыми людьми и решал бытовые проблемы жителей района. К слову, многие из тех, кому я помогал, поныне благодарны и высказывают свою благодарность открыто.

На улицах, в магазинах, в других общественных местах меня узнают, подходят, здороваются. Я их лично не знаю, но очень благодарен им за то, что не изменили своего отношения после того, как решил оставить власть.

В 1984 году я стал заместителем председателя Минского горисполкома (слово «мэр» тогда не употребляли) и сразу получил поручение заняться строительством Минского метро. Первая ветка столичного метрополитена была построена при мне. А за станцию «Восток» даже получил премию Совета Министров СССР.

Точнее, при мне строительство было завершено, так как начиналось оно еще в 1977 году, согласно соответствующему постановлению Совмина СССР. Его лично курировал тогдашний первый секретарь ЦК КПБ Петр Миронович Машеров. Он же торжественно его «открыл». О чем и свидетельствует этот снимок.

Вскоре строительство «заморозили» — не хватало средств. К тому же сам Машеров трагически погиб 4 октября 1980 года.



Машеровская надпись



«Некабинетная» работа

Возобновилось строительство только через несколько лет, 29 июня 1984 года состоялся первый VIP-рейс. На тот момент действовали только восемь станций, маршрут был ограничен «Институтом культуры» и «Московской». «Восток» построили в 1986 году, а по второй линии движение началось 30 декабря 1989 года, как раз перед моим назначением на главную столичную должность.



С. С. Шушкевич — частый гость

Такая вот хронология.

К слову, в парламент я пришел как депутат, выдвинутый именно от строителей метро. Это был парламент, в котором говорить имело смысл. Не то что сейчас...

Тогда было много интересных политиков, ярких личностей, которые стали лидерами во многих сферах. Большинство из них известны и поныне — Шушкевич, Лебедько, Борщевский, Позняк, Голубев, Соснов, Кравченко.

Станислав Станиславович Шушкевич всегда искренне интересовался, как идет строительство. Был у нас частым гостем. В особенности после того, как в августе 1991 года возглавил белорусский парламент.

Кстати, именно во времена руководства Шушкевича мне посчастливилось в составе парламентской делегации побывать в Китае. Вот этот снимок.



Официальная делегация

А первая поездка в тот регион состоялась у меня еще в советские времена. По линии Белорусского общества дружбы с зарубежными странами мы ездили в Японию. Я поехал в качестве представителя минской городской администрации, председатель Верховного Совета Белорусской ССР Георгий Станиславович Таразевич представлял законодательную власть, а заместитель руководителя белорусского правительства, который потом стал министром торговли СССР, Кондрат Зигмундович Терех — исполнительную. Из той поездки эти два снимка.



Первая зарубежная поездка.
Слева направо: Таразевич, Терех, Маринич

Между прочим, позже Терех по-настоящему стремился помочь нам с контактами в России. У него были хорошие отношения с Николаем Слюньковым, который после работы первым секретарем ЦК КПБ переехал работать в Москву, где потом пошел на пенсию. Связи у него были хорошие, с их помощью мы хотели разрушить монополию Лукашенко на положительное отношение российского истеблишмента.



С переводчицей и хозяином

К сожалению, это не получилось. Россия сделала другую ставку. На мой взгляд, именно российские спецслужбы привели к власти бывшего директора плохого совхоза с Могилевщины, и постарались, чтобы Ельцин потом сделал на него ставку.

Интересно, что в дальнейшем Япония станет одним из самых активных партнеров Беларуси, а их город Сендай — побратимом Минска.



Снова в Японии

Мне судьба даст еще одну возможность побывать в Стране восходящего солнца и сделать на память снимок с одной из местных красавиц.

Параллельно с интенсивной работой в горисполкоме продолжалась учеба. Еще во время работы в строительном управлении мне предложили поступать в Москву в Институт Латинской Америки, Азии и Африки, но я тогда отказался.

После возвращения из Афганистана поступило предложение пойти в минский иняз, который сейчас стал лингвистическим университетом. Партийные органы (в советские времена им было дело до всего на свете) это предложение поддержали. Оказалось, в инязе уже работают соответствующие группы по 3-5 человек, и я опять стал студентом. На самом деле называть нас студентами можно было довольно условно, поскольку в течение трех лет английский язык изучали люди, которые уже занимали немалые должности. Например, со мной учился Метельский, который до Кебича был руководителем Госплана БССР.

По сути, это был закрытый клуб, куда пускали только «своих». За три года учебы я неплохо изучил английский язык.


Опять студент

Кроме этой была еще одна учеба. В 1983 году я поступил в Высшую партийную школу, которую окончил в 1986 году. То есть, работать с людьми меня научили задолго до того, как начали управлять «новые». Так же, как и Сергея Фокина, одного из лучших друзей того времени (дружим до сих пор).

С первого января 1990 года я возглавил Минский горисполком. Считаю своей заслугой создание сильной команды руководителей города: Геннадий Синкевич, Игорь Зеленкевич, Александр Сосновский, Владимир Ермошин и другие. В будущем эти люди стали известными в стране руководителями, членами правительства.

К слову, когда власть сменилась, ее представители довольно часто советовались со мной насчет кадровых назначений, и потом было приятно видеть на должностях тех, кого рекомендовал лично. Как и тех, с кем приходилось вместе работать в горисполкоме.

Время от времени нас навещал Михаил Мясникович, который тогда был одним из заместителей премьера Кебича, о чем свидетельствует этот фотоснимок.


Очередной приезд Михаила Мясниковича

Во времена развала Советского Союза была тяжелая экономическая ситуация, люди массово выходили на улицу с протестами. Вспоминаю важный волнующий момент, когда десятки тысяч голодных людей вышли на площадь. Ни представители правительства, ни представители парламента не решились выйти тогда к толпе.

Вячеслав Кебич доверил это мне. Помню, что я очень волновался, поскольку понимал — людям чрезвычайно тяжело. Все мы тогда переживали судьбоносные перемены, и надо было дать уверенность в том, что жизнь изменится в лучшую сторону.

Единственным инструментом для этого было слово, а не как сейчас — дубинкой по голове и в автозак. Моя задача была говорить с людьми и убеждать их. Настоящий опыт публичной политики потом очень помог.

К тому же особенность протестов была в том, что их возглавляли руководители протестующих предприятий, которые в большинстве своем были настроены демократически. Впереди колонн шли директоры, профсоюзные и партийные лидеры. Милиция никого не трогала. Наоборот — охраняла.



Перед митингом


Депутат парламента

Напомню, что в 1990 году я был избран в белорусский парламент.

Среди тогдашних депутатов (в отличие от наших времен) велись дискуссии по самым разным вопросам. Не показные, а настоящие. Например, именно по инициативе депутатов от БНФ было приостановлено строительство второй линии Минского метрополитена, так как она проходила под историческим центром города.

Возобновить строительство удалось только после многочисленных консультаций с участием Зенона Позняка и Министерства культуры СССР.

Между тем, у строительства было еще одно препятствие, весьма банальное — не хватало денег. Первоначально выделили только 16 миллионов советских рублей, а нам надо было минимум 24. Пришлось самостоятельно «пробивать» их в разных московских кабинетах. Попал даже в Госплан СССР и необходимые средства нашел. Те, кто знает о подобных проблемах, подтвердит их чрезвычайную сложность.

В Верховном Совете 12-го созыва я работал сразу в двух комиссиях. Одна занималась бюджетом страны. Вторая — строительством. Предлагал переименовать «Метрополитен имени В. И. Ленина» в «Метрополитен имени П. М. Машерова». К сожалению, депутаты это не поддержали.

Когда создавали знаменитую «антикоррупционную» комиссию, председателем предложили стать мне. Победа тогда была обеспечена, меня поддерживало подавляющее большинство депутатского корпуса. Однако от новой должности отказался, поскольку мне не по душе заниматься расследованиями, сыском, хватать кого-то «за руку». Я не видел себя контролером.

Тогда Шушкевич согласился с предложением насчет Лукашенко. Дескать, «пусть этот говорунчик реально поработает». Чем все закончилось, мы хорошо знаем…

К слову, когда лишился должности сам Станислав Станиславович, мне предложили занять его место. Таким образом, я был тогда для Мечислава Ивановича Гриба реальным конкурентом. Но дальше обсуждения в комиссиях дело не пошло, что, должно быть, и позволило до сегодняшнего дня сохранить с Мечиславом Ивановичем уважительные, дружеские отношения.



С Мечиславом Грибом и бывшим судьей Конституционного суда Валерием Фадеевым *(в центре)*

Не произошло это по двум основным причинам.

Первая — громкая должность никогда не была для меня главным в жизни.

Вторая. Несмотря на то, что обучение в нашей школе шло на белорусском языке, во взрослой жизни я им почти не пользовался.

Известно, что у Гриба тоже были проблемы в этом смысле, но за несколько месяцев он их решил. Я же принципиально считаю, что человек должен знать белорусский язык еще до того, как займет вторую в стране должность. Глубоко убежден, что хорошее знание родного языка для первых лиц страны жизненно необходимо.

Интересно, что после того, как «за ящик гвоздей» сняли Шушкевича, его место непродолжительное время занимал его заместитель Вячеслав Кузнецов, а конкуренцию мне и Грибу составлял еще и Виктор Гончар.

Позже, много лет спустя, мы вместе со Станиславом Шушкевичем и Геннадием Грушевым хотели создать клуб бывших депутатов белорусского парламента. Таких объединений много за рубежом (в Эстонии, Латвии, Литве, Швеции, Украине), но создать что-то похожее в Беларуси пока не получилось. Прежде всего потому, что власти полностью заблокировали полезную для будущего страны идею. Но это не означает окончательного уничтожения. Когда-нибудь она обязательно будет реализована».

Встреча четвертая: **интересные знакомства**

«В январе 1991 года начался очередной этап моей служебной карьеры — с должности мэра Минска перешел на работу в Государственный комитет по внешним экономическим связям, который тогда размещался напротив Национального банка страны, рядом (если кто помнит) со знаменитым « Іспанскім кутком». Назначили первым заместителем председателя комитета Владимира Радкевича.

В этом качестве участвовал в различных мероприятиях за границей. В том числе и в Варшавской конференции, которая стала сюжетом для снимка.



Варшавский форум

К слову, именно на этот период моей биографии припадает и то, что довелось сильно поспособствовать назначению Василия Севастьяновича Леонова специальным представителем Беларуси в Германии, который занимался реформами сельского хозяйства. Помню, Радкевич не очень этого хотел, я же был убежден, что реформы жизненно необходимы независимой Беларуси. А личность Леонова соответствует этому наилучшим образом.

Потом Кебич назначил Радкевича соответствующим министром. Однако это произошло 16 июня 1994 года, то есть за неделю до первого тура президентских выборов. Итоги их хорошо известны.

Так что, как бы этого кому-то ни хотелось, утверждать, будто бы это министерство создавалось «под Маринича», нельзя как минимум по той причине, что оно уже существовало. Хотя и номинально. Владимир Валерьянович Радкевич был верным соратником тогдашнего премьер-министра страны Вячеслава Кебича, а я находился среди потенциальных оппонентов главы правительства.



В Праге



В Братиславе

Думаю, что из руководителей белорусской столицы меня по этой причине и «убрали» в комитет. Чтобы был, так сказать, «под надзором». Не удивлюсь, если по этой же причине в мае 1994 года (за месяц до президентских выборов) меня назначили послом в Чехию, а по совместительству еще в Словакию и Венгрию.

К слову, до Венгрии я доехать так и не успел — новое назначение. Первый раз о том, что президент «будет звонить», я узнал от его тогдашнего помощника Виктора Кучинского, который приехал на празднование 50-летия словацкого антифашистского восстания.

Вскоре Лукашенко действительно позвонил и приказал срочно приехать в Минск. Я так и сделал. Во время встречи он предложил возглавить новое министерство, добавив при этом, что двери его кабинета я могу в будущем «открывать ногой».

Раньше мне приходилось общаться со многими руководителями Беларуси, в том числе и с Петром Мироновичем Машеровым. Никто из них подобной фамильярности себе не позволял.

Все разговоры о том, что таким образом Лукашенко «рассчитался» за отказ возглавить ставшую для него президентским трамплином «антикоррупционную» комиссию, оставлю для тех, кто в это верит. Возможно, так оно и было, но только через личное мировосприятие самого Лукашенко.

Повторюсь, я всегда менее всего думал о какой-то личной выгоде. Я привык работать, заниматься конкретным делом, а не собирать сомнительного содержания компромат на других.

Новая должность могла принести значительную пользу прежде всего Беларуси, а я, не посчитайте пафосом, всегда стремился помочь своей стране. В те годы казалось, что для работы наступили благодатнейшие времена. Молодая независимая страна, как говорится, «с чистого листа» устанавливала новые отношения с другими странами мира, начинала и развивала интересные и перспективные бизнес-проекты.

Хорошо помню, моя первая поездка в новом качестве состоялась сразу в две страны. Вот эти фотографии напоминают о той командировке. Сначала была Голландия, потом — переговоры в Германии.



Счастливого полета



Голландские реки



Немецкие беседы



Еще раз напомню, что это был период плодотворных контактов с иностранными инвесторами. Часть из них получилась. Например, совместный проект с Германией по кредитной линии «Гермес» (реконструкция нефтеперерабатывающих заводов), что позволило производить бензин более высокого сорта, либо открытие завода знаменитой «Кока-Колы», кожевенного завода в Гатово с итальянскими инвестициями и др.

С особой доброжелательностью нас приняли Соединенные Штаты Америки. Визит в эту страну был очень плодотворный. Прошли консультации в Промышленной палате США, была выказана поддержка белорусскому государству на самом высоком уровне.

Довольно интенсивными и успешными были переговоры по высоким технологиям с крупнейшими американскими компаниями в Хьюстоне, который считается центром всей авиапромышленности Америки.

Именно во время этого визита и было сделано фото с тогдашним белорусским послом в США Валерием Цепкало *(в центре)*. Думаю, позднее тот опыт в значительной мере повлиял на его назначение руководителем нашего Парка высоких технологий.



В Америке

К сожалению, большинство проектов «похоронили». И не только американских. Французских, например. Крупные французские компании желали инвестировать в льняную отрасль и в нефтепереработку. Визит во Францию был одним из самых успешных. Белорусским вопросом заинтересовался даже лично французский президент Жак Ширак.

Закончилось все ничем…

Также не была реализована идея корейских бизнесменов по строительству завода автомобилей «ДЭУ» (проект лично «завалил» тогдашний министр промышленности Харлап) и чешских собственников по строительству автозавода «Шкода». Кроме этого, была приостановлена деятельность филиала автомобильного завода «Форд».



Неосуществленный проект

К сожалению, подобных фактов можно припомнить еще много. Но один из них требует особого внимания. Речь идет о пути Беларуси к вступлению во Всемирную торговую организацию. В те годы мы были очень близки к этой цели. Можно сказать, одной ногой уже были там. Несколько успешных встреч в Женеве и конференция в Сингапуре — яркое тому подтверждение.

Журналисты даже начали писать о близкой победе. Референдум 1996 года перечеркнул все, чего удалось достигнуть.



Сингапурские надежды

И все же одно событие еще не есть тенденция.

Я пытался доказать правительству и Лукашенко, что такие проекты необходимы Беларуси, но безуспешно. Он этого просто не хотел. Уже тогда зарождалась диктатура, и уверять президента в преимуществах частной собственности и прихода иностранного капитала было все сложнее.

Отдельно хочу сделать акцент на сотрудничестве с Россией, хотя в сегодняшних условиях это очень и очень тяжело. При всей значимости и важности для внешнеэкономической деятельности различных европейских и американских направлений, приоритет отдавался все-таки восточному вектору.



Первые шаги

Меня довольно часто называли пророссийским политиком. Это не совсем так. Правильно говорить о том, что я всегда был и остаюсь политиком пробелорусским. А с восточной соседкой нам просто суждено строить нормальные отношения. Как и со всеми остальными.

Да, у меня были и остаются хорошие связи со многими российскими политиками и бизнесменами (например, с президентом Российского союза промышленников и предпринимателей Аркадием Вольским или с олигархом Алексеем Мордашовым). Но надо понимать, что политику страны решают не они, а Путин.

Он далеко не всегда казался именно таким. Когда мы первый раз увиделись, никто даже представить не мог, что этот человек в будущем станет одним из самых воинственных диктаторов Европы. Более того, я совершенно уверен в том, что тогда ни у кого не было и тени сомнений в его демократических ориентирах.

В 1995 году белорусская делегация, в составе которой посчастливилось быть и мне, по приглашению тогдашнего мэра Санкт-Петербурга Анатолия Собчака приехала в этот прекрасный город. Раньше мне доводилось бывать только в Москве, потому впечатление от города на Неве было неповторимым. Особенно после организованной для нас экскурсии, которая называлась «По Пушкинским местам». Снимок с Михаилом Мясниковичем и Владимиром Ермошиным сделан именно тогда.



Среди красот

Насколько я помню, у Анатолия Собчака было четыре заместителя. Владимир Путин, кажется, тогда был первым.

Начало встречи с ним и стало сюжетом для соответствующего фотоснимка.



Перед беседой

Собчаковская молодая команда мне очень понравилась. Потом мы довольно длительное время переписывались, поздравляли друг друга с разными праздниками. Словом, достигли того уровня отношений, который называют неформальным. О чем и свидетельствует еще один снимок.



Всем знакомые лица

На мой взгляд, «замутил» украинскую авантюру Владимир Путин зря. Как говорят — перегнул палку, использовал Майдан для того, чтобы «отжать» Крым и начать раскалывать Украину. Совершенно безумный шаг.

И еще. Беларуси не надо было так глубоко влезать в болото интеграции и подменять славянскую дружбу полной экономической зависимостью. Колония не может быть ровней метрополии.

К тому же Путин — не вся Россия. Нельзя относиться ко всему русскому как к «колорадскому». Певец Андрей Макаревич, который стал символом поддержки Украины, тоже говорит на русском языке и живет в Москве…

А насчет этого фото — точно не могу припомнить, когда оно было сделано, но очень хочу видеть его в книге. Ведь на нем мой хороший друг Виталий Владимирович Куращик, который был белорусским послом в Украине. А в центре — бывший руководитель Минской области Петр Петрович Пётух.



Разговор «на троих»

Как известно, в ноябре 1996 года в отставку ушел глава нашего правительства Михаил Чигирь. Из всего состава правительства его протест тогда поддержал только министр труда Александр Соснов.

Я уважал и уважаю Михаила Николаевича, однако сам он никогда не говорил ни мне, ни другим о демарше, хотя возможностей таких хватало. Те же традиционные заседания правительства. Это делали другие, но не сам Чигирь. Момент, согласитесь, принципиальный — другие не есть сам Чигирь… А шанс тогда был…

Возможно, это совпадение, а возможно — и нет, но один из своих первых заграничных визитов он совершил именно в ту страну, куда судьба позже направит меня послом. Имею в виду Латвию.

К слову, известный Parex Bank потом заключил контракт на производство для Латвии 18-ти белорусских троллейбусов.

Кроме этого Латвия очень хорошо покупала белорусские тракторы и создала два центра для их обслуживания: в Риге и ближе к границе с Беларусью. А в их министерстве сельского хозяйства даже существовал специальный отдел по изучению этой техники.

Полностью поддерживаю шаг Михаила Николаевича и Александра Викторовича. Подобных мыслей, повторяю, тогда придерживались многие, так как хорошо понимали, чем все закончится.

Все жаждали перемен, но в основном ориентировались на выборы. В том числе и альтернативные, которые потом провел Виктор Гончар.

Во время работы в министерстве внешнеэкономических связей мне довелось подписать много соглашений. Подписать под разными флагами, о чем свидетельствуют эти два снимка. Стародавние цвета лично мне более по душе, но главным во все времена была только ПОЛЬЗА для Беларуси.



Бело-красно-белое начало



Красно-зеленые реалии

Если до референдума 1996 года мы больше контактировали с европейцами, то потом — с арабами. Демократический мир в смысле инвестиций для белорусов фактически закрылся. Именно тогда и были сделаны снимки успешных визитов в Объединенные Арабские Эмираты и Иран.



Восточный вектор



В Иране

Думаю, в лагере Лукашенко хорошо знали об оппозиционных настроениях правительства, поэтому политическую фронду постепенно начали оттеснять.

Над моей головой тучи начали сгущаться сразу после ухода Михаила Чигиря. Например, ходили упорные слухи о том, что в ближайшее время «Маринича снимут с должности». Неоднократно также говорили о скором аресте, что в свете наручников, публично надетых на министра сельского хозяйства Василия Леонова, не выглядело чем-то нереальным…

Должно быть, кто-то хотел подтолкнуть к добровольной отставке…

Этого не произошло, но в конце 1998 года министерство внешнеэкономических связей действительно расформировали и передали в состав министерства иностранных дел.

Безусловно, передача нашего министерства в МИД стала итогом интриг Латыпова, который в то время переходил из помощников президента в министры и укреплял «под себя» эту структуру. Но его устремления ЧРЕЗВЫЧАЙНО хотели поддержать и в президентской администрации».

Встреча пятая: **жизненные катаклизмы**

Когда меня спрашивают, зачем было участвовать в президентских выборах 2001 года, я отвечаю — бывает, в жизни человеку необходимо сделать главный выбор. Я его сделал и никогда об этом не жалел.

А повлияло в первую очередь то, что увидел в Эстонии и Латвии.

Как говорится, мы с ними вышли из одного «болота», которое когда-то называлось СССР, то есть стартовали с почти одинаковых позиций. Однако эти страны очень скоро обогнали Беларусь в своем развитии.

Рыночную экономику там начали строить сразу после освобождения от Советского Союза и преподавать ее в учебных заведениях. Та же Латвия, например, вскоре стала главным внешнеторговым партнером Беларуси, обогнав по этому показателю таких «мастодонтов», как Германия и Англия.

Горжусь, что в этом есть и частичка моей работы в качестве белорусского посла. Подтверждений этому можно привести немало, но я остановлюсь только на одном примере.

В официальный день независимости нашей страны, а именно 3 июля 2000 года, мне удалось привезти в Беларусь (точнее, в Витебск) всех аккредитованных в Латвии иностранных послов. Они смогли ознакомиться с работой частного на то время предприятия «Марко» и поговорить с его директором Мартыновым. Собственными глазами увидеть одно из первых совместных предприятий «Белвест», которое создавали вместе с немецкой «Саламандрой».

Зарубежным дипломатам было интересно побывать в доме, где родился Марк Шагал, и в усадьбе известного художника Ильи Репина, посмотреть на чашу амфитеатра, где проводится «Славянский базар». Была, конечно, и неформальная часть, с которой и сохранилось это фото.



На свежем воздухе

Очень хотелось, чтобы этой дорогой шла и Беларусь, поэтому я стремился сделать все возможное, чтобы за границей лучше о нас знали. Этот снимок — конкретное тому подтверждение. На открытие в Риге известной выставки «БелЭкспо» приехал тогдашний глава правительства и мой бывший протеже Владимир Ермошин.

К слову, о таких примерах очень положительно потом высказался белорусский МИД. Дескать, так и должны работать дипломаты. Безусловно, та поездка немного подкорректировала стереотипы восприятия нашей страны за границей, но осталась только «песчинкой в море».



Официальное открытие выставки

Главное — ощущение свободы. У иностранцев на лицах — улыбки, в магазинах — чего только нет. В Беларуси все было наоборот. Опять начала возрождаться бюрократия, и «заточена» она была только на рабское идолопоклонство, а курс мы избрали очень далекий от каких-либо демократических ценностей.

Страна погружалась в диктатуру, которая сильно влияла на развитие экономики и экономический курс. В белорусском МИДе стали традиционными «накачки» послов. Мы должны были не только тотально искать деньги, но и врать иностранным коллегам об «исчезнувших», о таинственных смертях потенциальных конкурентов Лукашенко, таких, как Геннадий Карпенко.

Смерть последнего стала для меня очень сильным ударом, ведь с ним у меня были хорошие, дружеские отношения. Мы довольно часто встречались, подолгу разговаривали.

Очень способствовал этому сближению наш общий знакомый, политолог Анатолий Майсеня (к сожалению, также таинственно погибший).

Когда я после ликвидации МВЭС ехал послом в страны Балтии, Геннадий Карпенко так и сказал: «Береги себя, мы еще вместе поработаем».

Сначала я вручил верительные грамоты в Риге, потом в Таллинне и Хельсинки. Паром в Финляндию из эстонской столицы ходит каждые полчаса. Очень удобно, особенно если учесть, что на него можно заехать и со своей (посольской) машиной.

Именно в этот период произошли кардинальные перемены в моей личной жизни. Чтобы больше не возвращаться к этому вопросу, скажу, что с самыми добрыми чувствами отношусь к моей первой семье, к сыновьям Павлу и Игорю, к жене Людмиле и родным. Всегда с удовольствием иду с ними на контакт.



Семейный праздник



День рождения двоюродной сестры Ольги *(крайняя справа)*



Вместе с Людмилой, сыном Павлом, внуком Захаром и Дедом Морозом со Снегурочкой

Судьба распорядилась так, что с Людмилой мы расстались, и в мою жизнь вошла Татьяна Баранова. Это моя любовь до конца дней. Благодаря ей на свет появился еще один Михаил Маринич. Младший.



С женой Татьяной и сыном Мишей

Весной 2001 года были объявлены очередные президентские выборы. Я сразу написал заявление с просьбой дать отпуск на весь период избирательной кампании. Однако получилось иначе: меня банальным образом отозвали и вскоре уволили.

После решения участвовать в президентских выборах отношение коллег очень изменилось. Это я ощутил довольно остро. Некоторые даже перестали здороваться.

Хотя у меня была квартира в Минске, по понятным причинам приходилось периодически жить и в Риге. Из Беларуси к нам часто кто-нибудь приезжал в разные командировки. От них и веяло каким-то холодком.

Раз и навсегда хочу высказаться о «влиянии Мясниковича» либо кого-то еще.

Я достаточно самостоятельный человек, чтобы определять свою судьбу независимо ни от кого. Безусловно, очень хотелось, чтобы номенклатура меня тогда поддержала, ведь настроения у руководителей были не очень благоприятные для Лукашенко и поэтому какие-то основания у сторонников «теории заговора» все-таки существовали.

Например, в виде отдыха на Рижском взморье Мясниковича, который тогда возглавлял президентскую администрацию. Особенно если учесть, что происходило это накануне президентских выборов, а я, как белорусский посол, обязан был с ним контактировать…

О чем мы разговаривали, сейчас несущественно, поскольку дальше слов ничего не пошло…

Кстати, позднее именно Михаил Владимирович позвонил мне в Латвию, и его главный, как модно сейчас говорить, мессидж можно сформулировать так: «Зачем тебе это надо?»

По сути, принять полноценное участие в сборе подписей не вышло, однако даже по встречам, которые у меня все же состоялись, могу сказать уверенно: шанс победить был. К сожалению, мы его не использовали.

В том, что меня не допустили к участию в президентских выборах, в первую очередь виновны те, кто руководил избирательным штабом. Меня элементарно «кинули» Сечка, Пашкевич и какой-то Алампиев. Они хорошо знали, что к некоторым подписям будут претензии, но умышленно подставились. А потом очень быстро вернулись на места своей бывшей работы и «позабыли» о своих «симпатиях» к рыночной экономике и демократии.

К сожалению, «кинули» не только меня. Обманули и тех, кто непосредственно собирал подписи, и тех, кто связывал с фамилией Маринича искреннюю надежду на перемены.

Откровенно говоря, такого предательства я не ожидал. Обида на этих людей у меня осталась до сих пор. И не только у меня. Пускай им за свой поступок будет стыдно перед потомками.

Самое отвратительное, что работали они в избирательном штабе вовсе не бескорыстно, за каждую подпись получали деньги… Именно из-за таких «деятелей» политику и называют грязным делом…

Скорее всего, им кто-то «помог».

Рассказывали, что будущий председатель КГБ Сухоренко публично хвалился, что меня никогда не допустят к выборам.

И вообще. Как и прежде, я считаю, что у нашей оппозиции может получиться нечто положительное только в том случае, когда ею перестанут «управлять» белорусские спецслужбы.

К сожалению, в 2001 году ничего положительного не получилось.

Когда Владимир Гончарик стал единственным оппозиционным кандидатом, я активно поддержал его, о чем свидетельствуют и снимки того времени, которые сохранились в семейном архиве.



Вместе с Сергеем Калякиным, Павлом Козловским и Михаилом Чигирем



С Владимиром Гончариком



Согласование позиций



Среди избирателей

Еще во время нахождения в разных властных структурах (министерская и посольские должности) я всегда интересовался экономическим развитием нашей страны, однако по понятным причинам был ограничен в возможности высказаться. Все изменилось после публичного намерения принять участие в президентских выборах 2001 года. Власть больше не считала меня своим, а я не считал возможным в дальнейшем сдерживать личные эмоции.

Мягко говоря, они были не в пользу созданной системы.

Еще в июле 2001 года вместе с лидерами самых крупных организаций социал-демократического и левого направления мы заявили о создании Конфедерации за социальные перемены, а сразу после тех выборов я возглавил общественное объединение «Деловая инициатива».

Ассоциация эта отстаивала интересы бизнеса, но долго поработать нам не дали — только несколько лет. Однако и этого короткого срока хватило, чтобы заработать на международном уровне солидный авторитет. Количество тематических семинаров, конференций, форумов я сейчас даже точно и не назову. Боюсь ошибиться. Скажу только, что их было много. Как

и много соответствующих фото. Потому остановлю внимание только на одном из них, где мы вместе с известным Владимиром Карягиным, который длительное время профессионально занимается этими вопросами и возглавляет столичный союз предпринимателей и работодателей.

О том, что в экономической сфере нужны определенные реформы, тогда поняли даже те, кто считался сторонником власти. В моих архивах сохранилось письмо, в котором созданная в Палате представителей группа по экономическому развитию страны во главе с Василием Хролом обращается ко мне за консультацией.



Обсуждение проблем бизнеса

Подобные контакты в то время были не единичными. Сначала вопросами реформирования белорусской экономики мы занимались параллельно с депутатской группой «Республика», а потом объединили свои усилия и создали общебелорусское общественное движение «За достойную жизнь». Идею поддержал Владимир Колас, который стоит во главе Рады творческой интеллигенции, поэтому вместе со мной, депутатами Владимиром Парфеновичем, Валерием Фроловым и Сергеем Скребцом он принял участие в соответствующей пресс-конференции.



Во время пресс-конференции

Возвращаюсь к контактам с Россией. Снимок, который был сделан во время презентации книги Павла Шеремета и Светланы Калинкиной «Обычный президент», еще раз наглядно демонстрирует, что без «российского вектора» нам не обойтись. Только направление, на мой взгляд, не должно быть таким, как сейчас. Надо избрать полностью демократическое.



Беседа с Владимиром Парфеновичем *(в центре)* **и Борисом Немцовым**

Кроме контактов с зарубежными единомышленниками, несколько раз побывал на даче (недалеко от Минска) у моего друга, известного журналиста Михаила Катюшенко, где много общался с бывшим министром торговли Беларуси Петром Козловым и известным работником милиции Константином Платоновым. Наверное, за нами следили, поскольку очень скоро тот же Козлов едва не очутился за решеткой.



С Сергеем Антончиком *(слева)* **на даче Михаила Катюшенко**

Были встречи и с соратником из Верховного Совета 12-го созыва, автором знаменитого доклада о коррупции в окружении Лукашенко Сергеем Антончиком, который полностью поддерживал мои инициативы.

К этому же времени относится и поездка в Заславль, которую организовало шведское дипломатическое представи-

тельство в Минске. На фото я вместе с тогдашним заместителем председателя партии БНФ Юрием Ходыко и бывшим руководителем белорусского парламента Станиславом Шушкевичем.



В Заславле

Позже, когда Петр Афанасьевич Козлов попал в немилость и возглавил санаторий «Крыніца», он настойчиво стремился помочь мне с восстановлением после инсульта. Искренне признателен ему за это благородство.

Напомню, «Деловая инициатива» начала свою работу в 2001 году. Основной нашей деятельностью было все, что касается малого и среднего бизнеса. Прежде всего — поиск инвестиций для белорусской экономики, то есть мы занимались тем, чем должно заниматься государство.

К сожалению, последнему это было вовсе не нужно, и в 2003-м Министерство юстиции Беларуси решило, что я «незаконно» управляю общественным объединением. Совершенно логично для современной Беларуси. В начале нового тысячелетия общественным организациям стало просто невозможно нормально работать. Особенно когда их деятельность не совпадала с официальной линией развития страны.

Слово «инициатива» в нашей стране приобрело негативный смысл…

В начале 2004 года «Деловая инициатива» арендовала офис в Минске. Я в то время был в длительной командировке в США, и власть не преми-

нула подлым образом использовать этот момент. Они надавили на хозяйку, чтобы та отказала в аренде. Мои соратники были вынуждены срочно оттуда выехать. Всю оргтехнику, в том числе и ту, которая была нам передана по договоренности с американским посольством в Минске, пришлось перевезти (пока не найдем новое помещение) в мой гараж.

Именно этот факт белорусский КГБ в будущем и использует, чтобы обвинить меня в «краже» оргтехники. Я понимал, что все это направлено не против деятельности организации, а против меня лично. Как лидера, как человека, который участвовал в выборах. Спецслужбы просто искали, за что зацепиться…

Усилилось давление по всем направлениям. Ежедневно я видел за собой слежку, в том числе и в заграничных командировках. Прослушивались телефоны. В государственной прессе началась кампания по дискредитации деятельности «Деловой инициативы». Организации не давали открыть филиалы в регионах. Под разными предлогами закрывались наши офисы.

Только в Минске за два года существования было четыре переезда. Из неофициальных источников узнал, что есть приказ меня «изолировать» и готовится арест.

В середине апреля 2004 года произошло тайное проникновение в мою квартиру, откуда пропало 25 тысяч долларов США. Замки были повреждены, но, несмотря на это, возбуждать уголовное дело милиция не стала.

Интересно, что это произошло во время длительной командировки в Америку, куда меня пригласили вместе с руководителями основных бизнес-организаций Беларуси. Во время той поездки было сделано очень много фото. Одно из них и хочу сейчас показать.



Вместе с Александром Потупой в Америке

Утром 24 апреля 2004 года в моей машине разбили стекло и вытянули оттуда радиоприемник и солнцезащитные очки. А вечером того же дня машина, на которой я ехал, якобы «за превышение скорости» была остановлена специальным подразделением ГАИ «Стрела».

Потом они пытались доказать, что я сел за руль «выпивши», но и это не получилось.

В нарушение конституционных норм милиционеры решили досмотреть мои личные вещи. Как только я начал оспаривать эту попытку, появились сотрудники КГБ, которые брутально «изъяли» у меня «дипломат» с личными деньгами. До сих пор 91 тысячу долларов никто мне не вернул.

В восьмом часу вечера меня привезли в Следственный комитет КГБ. Не разрешили позвонить ни родственникам, ни адвокату, что, мягко говоря, незаконно.

Допрос продолжался почти до четырех часов утра. Его снимали скрытой камерой, а потом отрывки с соответствующими комментариями показывались по Белорусскому телевидению.

Затем меня из КГБ отпустили с требованием прийти опять в 15.00 следующего дня, якобы для того, чтобы вернуть деньги.

Когда я туда пришел, то услышал, что часть моих денег (41 900 долларов США) якобы фальшивая. За это меня и «закрыли» в СИЗО КГБ.

В этот же день прошел обыск на даче и в гараже, где они и «нашли» американскую оргтехнику.

Через три дня было возбуждено уголовное дело, но о «фальшивой» валюте там уже не упоминалось. В течение восьми месяцев меня держали в СИЗО КГБ и пытались возбуждать разные уголовные дела. И только 30 декабря 2004 года, несмотря на отсутствие соответствующих доказательств, я был осужден к пяти годам лишения свободы с конфискацией имущества. Это был один из самых тяжелых новогодних праздников для меня и моей семьи.

По понятным причинам возможности фотографировать у меня тогда не было, поэтому прошу этот период моей жизни проиллюстрировать снимками журналистов, которые приходили на суд.

Сначала меня направили в «Володарку», а потом в печально известную Оршанскую колонию. Более недели держали без лекарств на очень тяжелом этапе, а потом на карантине в Оршанской колонии. Не было лекарств и после карантина. Более того, тюремщики отобрали все, что было привезено из Минска.











Хроника мучений

Как следствие (6 марта 2005 года) — инсульт. Уверен, что сделано все было УМЫШЛЕННО, поэтому пусть это будет еще одним пятном на погонах людей, которые так подло действовали…

Столичные специалисты-медики приехали только через неделю после «удара», и меня перевели в минскую исправительную колонию № 1, которой ныне не существует. В ноябре дали вторую группу инвалидности.

12 марта 2005 года женился на Татьяне Барановой.

«Свадьбу» справили в медицинском пункте. По моей просьбе из Орши приехал представитель ЗАГСа.

Мы вынуждены были пойти на эту формальность, чтобы разрешили встречаться, передавать мне лекарства, что возможно только тогда, когда речь идет о близком родственнике. На Володарского у Татьяны принимали передачи и без «штампа в паспорте», в Орше — нет.

К сожалению, многие в то время не приняли наш вынужденный шаг, было немало комментариев, непонимания.

Лукашенко также не проигнорировал этот факт и припомнил наш брак во время своего ежегодного обращения к народу и парламенту. Дескать, когда человек женится, ни о каких трудностях говорить не имеет смысла. Как обычно, цинично врал…

После моего возвращения в «Володарку» («на больничку», как говорят) там собрались светила отечественной медицины и вместе с тюремными врачами разработали «комплексное лечение». В частности, посоветовали мне читать вслух.

Под конвоем отвезли в четвертую больницу и сделали там магнитно-резонансную томографию мозга и сосудов. Стало ясно, как лучше лечить. К тому же родственникам разрешили передавать необходимые лекарства.

Те, кто знает, что такое инсульт, подтвердят — главное не сдаваться. Разумеется, в условиях тюрьмы человеку довольно сложно наладить полноценную реабилитацию — двигаться и работать над собой. По нескольку раз на день я поднимался по крутой металлической лестнице, которая вела к нашей каптерке. Много занимался в так называемом красном уголке отряда, отжимался от пола, «качал» ноги и руки, подтягивался, где это можно было сделать. Словом, давал нагрузку всем мышцам.

Искренне благодарен всем, кто боролся за мое освобождение под лозунгом «Свободу Мариничу». Приятно, что среди них были и простые люди, и депутаты белорусского парламента, о чем свидетельствуют эти снимки.



Борьба за свободу





Прошу простить за сентенцию, но когда человек попадает в сложные жизненные обстоятельства, он и вправду становится чрезвычайно сентиментальным. О том, что происходит по ту сторону тюремных стен, я узнавал из писем Татьяны (преимущественно), из газет и разговоров с адвокатом. Все это было очень трогательно, но с бóльшими эмоциями воспринималось то, что видел сам и в чем принимал участие лично.

И здесь я в первую очередь хочу назвать Майру Мору. Тогда она возглавляла посольство Латвии, а сейчас возглавляет представительство всего Евросоюза. Именно госпожа Мора добилась, чтобы ко мне на «Володарку» допустили послов стран ЕС.


С Анатолием Ясевичем

А этот снимок мне особенно дорог. Во время моего нахождения в тюрьме его напечатала «Народная воля». Вместе с письмом, которое написал в колонию мой друг Анатолий Ясевич. В молодости мы вместе учились в строительной школе в Гомеле.

И еще один снимок, очень печальный. Когда я находился за решеткой, умер мой двоюродный брат. После похорон односельчане сделали снимок поминальной тризны и прислали его в тюрьму.



После похорон

Как известно, в тюрьме насмотришься всякого. Например, как в одном отряде рядом с «политическими» живут настоящие уголовники — убийцы, наркоманы, насильники. Ужасно, совсем как в сталинские времена.

Мое УДВ (условно-досрочное освобождение) состоялось 14 апреля 2006 года. Со второй попытки. Сначала соответствующая комиссия отказала, однако позже (после президентских выборов) прошло повторное заседание. Начальник колонии после освобождения даже отвез меня домой на своей машине.

Должно быть, пришел приказ…

Пока была такая возможность (до инсульта), переписывались с Татьяной почти каждый день. О политике, разумеется, ничего не писали, но главное не это, а ежедневная моральная поддержка.

За решеткой очень помогает понимание того, что тебя ждут, за тебя борются. После освобождения все ее письма мне разрешили забрать с собой. К ним добавились мои, и сейчас у нас имеется две большие коробки «тюремной хроники».

Одно из первых дел, которое я сделал на свободе — сжег все тюремные вещи. Ради этого мы с Татьяной специально ездили в лес под Минском. Снимок сделан как раз тогда.



Очистительный огонь

Полной реабилитации, естественно, в тюрьме не могло быть, поэтому я продолжил заниматься на свободе — разрабатывал руку, исправлял речь. После освобождения меня пригласили на реабилитацию в Германию. Прошел клиническое обследование в Берлине и Гамбурге, в этом очень помог человек, который знал наш язык и немного разбирался в медицине. Та реабилитация продолжалась две недели.

Честно говоря, опасался, что не выпустят за границу. К счастью, оказалось — зря.

После того как я более или менее восстановился, активной политикой уже не занимался. Хотя время от времени меня и звали на различные оппозиционные мероприятия, например, на учредительный съезд Белорусской христианской демократии, куда в январе 2009 года я был приглашен в качестве почетного гостя.



С бывшими кандидатами в президенты Александром Козулиным и Николаем Статкевичем *(справа)*

К слову, много лет назад именно с Николаем Статкевичем, совместно с рядом партий и общественных организаций левого направления, мы создали белорусский филиал хорошо известного Европейского движения и поочередно были сопредседателями.

Европейское движение сформировалось еще до того, как возник Евросоюз, и стало первым шагом интеграции европейских стран, своего рода почвой будущего ЕС.

Почти сразу после освобождения я ездил в Амстердам на конгресс этой организации, который был посвящен 60-летию со дня создания этой структуры.

С тогдашним руководителем, господином Крёнером, у меня сложились почти дружеские отношения. Он даже приезжал в Минск. Посетил Национальный художественный музей, встречался с бывшим спикером Станиславом Шушкевичем, председателем Рады белорусской интеллигенции Владимиром Коласом, известным философом и методологом Владимиром Мацкевичем, с которым в хороших отношениях мой сын Игорь.

В то же время я послал жалобу в Комитет по правам человека ООН. Эта борьба была значима не только для меня и моей семьи. Я хотел показать другим, насколько важно бороться за свои права. Четыре года ушло на длительную переписку и на то, чтобы получить долгожданное решение. В октябре 2010 года Комитет признал меня жертвой политической расправы.

В истории Беларуси это первый прецедент, когда Комитетом по правам человека ООН политический заключенный признается жертвой и подтверждается применение к нему пыток.

Новость была очень радостной, но пришла она в очень тяжелые времена.

11 января 2010 года, почти в полночь, у меня случился второй инсульт. За сутки до 70-летия.

Грустно, но о том юбилее почти никто не вспомнил (в независимой прессе не было ни одной строчки), поэтому и об инсульте никто сначала не знал.

Он был настолько сильным, что врачи не давали каких-либо реальных шансов, даже несколько удивлялись моей одержимости и воле. Слава Богу, рядом тогда оказалась Татьяна, которая очень помогла снова вернуться к нормальной жизни. Это благодаря ей через сравнительно короткое время мне удалось побывать на форуме в Риге. Должно быть, последнем в моей жизни…



В Риге



Там и был сделан снимок, где я вместе с бывшей женой «исчезнувшего» бизнесмена Анатолия Красовского Ириной, первым руководителем независимой Беларуси Станиславом Шушкевичем и экс-заместителем министра иностранных дел Беларуси Андреем Санниковым, в избирательной кампании которого я отвечал за экономический блок.

В том, что Андрей «пошел в президенты», есть и моя лепта. Не буду утверждать, что это стало главным, однако… Еще за год до декабря 2010-го, когда прошли президентские выборы, мы неоднократно общались с Андреем, и я всегда принципиально был за то, чтобы он попробовал побороться с Лукашенко, то есть осуществил бы то, что не выпало мне в 2001 году. Шанс (очень хороший) у него был.



На митинге

В избирательной кампании Андрея Санникова активное участие принимал не только я, но и мой сын Павел. На одном из митингов мы и встретились, о чем свидетельствует снимок, где между мной и сыном стоит руководитель Свободного театра Николай Халезин.

В те времена (кроме занятий политикой) я сделал акцент большей частью на семейной жизни. 26 февраля 2007 года родился Михаил. Произошло это в Литве, в Вильнюсе, потому что насчет Беларуси у нас были определенные сомнения. И недаром, так как для спецслужб сделать нечто плохое сегодня считается «высшим пилотажем».

Белорусский врач подсказала литовскую частную клинику, где уже родилось несколько наших соотечественников, и мы поехали.

Зима, сильный мороз. За границей, если во время родов все проходило нормально, выписывают уже через два дня. Мы решили также рискнуть и в последний день зимы уже возвращались в Беларусь. Я тогда был, естественно, за рулем, и никто даже представить не мог, что уже через несколько лет такие поездки станут недосягаемыми…

На то время новой дачи у нас еще не было (свою после развода с Людмилой я оставил ей), однако очень не хотелось, чтобы первые месяцы жизни моего сына проходили, так сказать, на асфальте, потому довольно часто возили маленького в лес. Он в коляске спал, а я работал.



Работа-отдых

Бог подарил мне это чудо в возрасте далеко немолодом. Я очень благодарен ему за это. Как и Татьяне. Ей же судьба дала очень тяжелое испытание — трехлетний сын и второй инсульт мужа.

Как только я более или менее восстановился, мы смогли осуществить давнюю мечту. В начале 2011 года всей семьей поехали в автомобильное путешествие по Европе. Показали Мише более пятнадцати стран.

А немного раньше мы осуществили еще одну мечту — приобрели дачу, начали ее перестраивать. К сожалению, именно на это время пришелся мой второй инсульт, и Татьяне многое пришлось доделывать самой. Как человек, который много построил в жизни, могу засвидетельствовать, что она полностью владеет всеми соответствующими талантами.



На даче

Восстановление после второго инсульта шло не такими темпами, как бы этого хотелось. После всех возможных медицинских процедур в Беларуси результат был не очень хорошим. Второй инсульт повредил такие зоны головного мозга, что шансов на явный прогресс сегодня почти нет.

Вэтожевремявмоюжизньвошелчудесныйдоктор-иглорефлексотерапевт Бей Ин Сар. Уникальный человек с необычной биографией и фантастическими талантами. Мы стали не только партнерами по схеме «доктор — пациент», но и добрыми друзьями. Потому я хочу, чтобы воспоминания были завершены именно снимком с ним».



С Бей Ин Саром

Черно-белая память

Во время поминок по Михаилу Мариничу один из его бывших подчиненных предложил установить на могиле памятник наподобие того, который был сделан для Никиты Хрущева. Дескать, до 2001 года жизнь Маринича была белой, а после — черной.

Совершенно не согласен с таким разделением, так как оно устраивает только тех, кто привык прогибаться перед любым начальством и всегда держать нос по ветру.

Впрочем, мимикрия подобных людей хорошо известна и тут нет ничего нового, так как все понимают, что таким образом они оправдывают собственную бесхребетность…

Однако — не будем о грустном. Главное, что рядом с Михаилом Мариничем до последнего дня оставались достойные, надежные, НАСТОЯЩИЕ друзья, о которых надо рассказать отдельно.

И начать хочется именно с Сергея Фокина, который сейчас работает в одном из медицинских учреждений столицы. Того самого, с которым Маринич сидел за одной партой в Высшей партийной школе и с которым они дружили аж с 1983 года.

Чтобы было сподручней рассказывать, есть смысл начать с почти современного фото.



Слева направо: Сергей Фокин, Свен-Олаф Невиак (профессор, консультант Министерства экономики Германии), Михаил Маринич

У Сергея Павловича Фокина очень интересная родословная. Многие его предки были репрессированы Советской властью, а дед, который был православным священником, даже расстрелян в печально известном Бутово. Понятно, что все родственники (особенно в коммунистические годы) об этом молчали.

Сергей Фокин устал от этого молчания. В 2001 году он начал работать в опальной «Деловой инициативе», а с Михаилом Афанасьевичем Мариничем дружил до последних дней его жизни. И ни от кого не скрывал этой дружбы…

Как и Анатолий Иванович Ракицкий.

Он знал Маринича, вероятно, дольше всех остальных, потому что родом из той самой деревни Новоселки, куда в школу ходил Михаил Афанасьевич и в которой они учились в разных классах.

Позже оба вышли «в большой мир» и встретились снова только в середине 90-х. Маринич был министром внешнеэкономических связей, а Ракицкий начальником бронетанковой службы Вооруженных сил Беларуси. Вместе делали так, чтобы сокращение армии (прежде всего материальное) приносило белорусскому государству максимальную пользу.

К сожалению, такие качества оказались не нужны новой власти, поэтому с началом нового тысячелетия они вновь оказались вместе. Оба всегда стремились быть честными перед своей совестью.

Третьим настоящим другом Михаила Афанасьевича Маринича без преувеличения можно назвать Владимира Сергеевича Искорцева. И не только потому, что тот два года был его помощником в Мингорисполкоме в очень напряженное время строительства столичного метро. Искорцев стал крестным его младшего сына Михаила.

Возвращаясь к личной жизни Маринича, я еще раз хочу подчеркнуть, что не желаю видеть тут каких бы то ни было «разделений». Все в равной степени самые близкие герою этой книги люди, со всеми он был счастлив.



С сыном Игорем



С сыном Павлом



С сыном Михаилом



С женой Людмилой



С женой Татьяной

Также отдельно хочется упомянуть сотрудников бизнес-центра «Имагуру», в первую очередь Анастасию Хоменкову и Евгения Пугача, которые лично помогали автору. Искреннее им спасибо!

Благодарю также за помощь Полину Лысюк и Василия Вешнякова!

Те, кто работает в жанре нон-фикшн, знают, что если книга делается к какому-нибудь юбилею, то довольно часто обсуждается состав людей, от которых хотел бы видеть поздравления сам юбиляр. Похожее сделали и мы с Михаилом Афанасьевичем.

К сожалению, по понятной причине от поздравлений пришлось отказаться. Размещенные ниже воспоминания были записаны уже после ухода Маринича из жизни. А начать хочется со слов бывшего премьер-министра Беларуси Михаила Чигиря.



Михаил Чигирь, бывший глава белорусского правительства (1994-1996)

«Я знал его еще со времен работы в Мингорисполкоме, но ближе познакомился уже тогда, когда он стал министром внешнеэкономических связей.

Его взгляды на модернизацию внешнеэкономической деятельности, мягко говоря, не совпадали с лукашенковскими, и он этого абсолютно не скрывал. А когда его назначили послом, все стало еще более очевидным.

Однажды, во время нашего телефонного разговора (я уже был в отставке, а он еще действующим чиновником), Маринич начал чрезвычайно жестко критиковать существующее положение. Я удивился, что он делает это по телефону, и спросил: «Не боишься?» Он ответил: «Сколько можно бояться! Что-то надо делать».

Михаил Маринич был воспитан советской системой, но очень быстро изменил свои взгляды. Для меня было совершенно ясно, что долго он там не продержится. Так и получилось».



Рабочий кабинет

Слова Михаила Николаевича Чигиря достаточно красноречиво подтверждает это фото. Михаил Афанасьевич Маринич был единственным (!!!) белорусским послом, в кабинете которого не было портрета действующего президента…

Как известно, кабинет этот в свое время был в Риге, и именно из Риги родом женщина, которая сделала для Михаила Маринича больше, чем некоторые мужчины.

Майра Мора, посол, глава Представительства ЕС в Беларуси:



Майра Мора

«В то время, когда Михаил Афанасьевич представлял интересы Беларуси в Латвии, отношения Беларуси со странами Европейского сообщества уже серьезно осложнились, но он всегда пользовался безграничным уважением и доверием своих коллег по дипломатическому корпусу.

Познакомились мы с Михаилом Афанасьевичем в апреле 2005 года при обстоятельствах, которые совсем не способствовали непринужденной беседе: вместе с литовским коллегой мы получили разрешение посетить его в заключении. И тогда я увидела, что к нему относились с уважением и те, кто должен был в силу служебных обязанностей его охранять.

Во время той нашей первой беседы с Мариничем у меня сложилось впечатление, что масштаб личности этого человека больший, чем любая должность, которую он занимал или мог бы занимать, а его характер сильнее любых обстоятельств».

А вот что написал другой значимый для белорусской истории иностранец.

«На профессиональную биографию Михаила Маринича оказали влияние крупные поворотные события в Европе, которые в последние десятилетия прошлого века привели к краху коммунистических моделей общества и государства. Они положили начало трудным переходным процессам, создали новые рамочные условия для народов, государств и граждан.

Михаил Маринич принимал активное участие в процессах этой трансформации. Например, в подготовке Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между Беларусью и Евросоюзом, которое было подписано 6 марта 1995 года в Брюсселе. Оно должно было содействовать движению его страны к социальной рыночной экономике и плюралистическому демократическому общественному строю.

Жаль, но ничего этого не осуществилось…

Выдвинув свою кандидатуру на пост президента во время выборов 2001 года, Михаил Маринич бросил вызов Александру Лукашенко, чей политический гнев вылился в преследование, горькие годы тюремного заключения.



Ханс-Георг Вик, посол, руководитель Консультативно-наблюдательной группы ОБСЕ в Беларуси (1997-2001)

К сожалению, в последние годы я не смог принять участие в жизни господина Маринича и его семьи.

Физически он оставил нас навсегда, но всегда будет жить в памяти. Памяти его близких, родных и друзей. К ним имею честь отнести и себя».

Думаю, логическим продолжением этих слов будет то, что известный белорусский поэт и политик Владимир Некляев по случаю смерти Михаила Афанасьевича Маринича написал в своем фейсбуке и любезно разрешил использовать для этой книги.

«В сегодняшней нашей жизни, в которой мало кто уважает не себя самого, а кого-то другого, трудно приобрести уважение. И все же Михаил Маринич приобрел его, его уважали многие. Потому что было за что уважать.

Когда-то он имел репутацию одного из самых толковых членов правительства. «Основой новой стратегии могут стать только экономические реформы!» — повсюду заявлял Маринич, и скорее всего именно из-за этого (так как Лукашенко не собирался ничего реформировать) был лишен места управленца и сослан в дипломаты.

В ранге посла Беларуси в Латвии, Эстонии и Финляндии он приехал в Хельсинки. Мы встретились. Отношения у нас давно уже сложились доверительные — и он поведал мне сценарий президентских выборов 2001-го года.

Сценарий, если кратко, был такой: перед выборами правительство подавало в отставку — и кто-нибудь из правительства (Маринич рассчитывал, что глава) выдвигался кандидатом в президенты. Этакий номенклатурный переворот.

По тому, как Михаил Афанасьевич интеллигентно заикался, называя фамилии некоторых своих «соратников», он был далеко не уверен, что сценарий его может быть реализован. Но готов был рисковать — и спросил, что я об этом думаю? Если поддерживаю, то не могу ли вернуться в Беларусь, чтобы организовать поддержку национальной интеллигенции? Он сам был типичным (советским) интеллигентом и считал, что интеллигенция — большая сила.

Ну вот что на такое можно было сказать? Зная тех, на кого он рассчитывал как на соратников… Я сказал, что всегда симпатизировал ему не только за его профессиональные качества, но и за чисто человеческие — прежде всего за романтизм.

Помню, как он улыбнулся своей мечтательной улыбкой, допил кофе, покивал: «Да… Я понимаю, о чем ты и о ком ты. Но многие из них мои друзья. Они хотят того же, чего и я. Чтобы страна реформировалась, менялась, развивалась. И я знаю, что они — люди слова».

Знал он, оказалось, далеко не все и не обо всех.

В Беларусь я вернулся, но номенклатурного переворота не произошло. Никто из правительства в отставку не подал. Маринич сам попытался зарегистрироваться кандидатом в президенты, а потом Лукашенко «зарегистрировал» его в тюрьму.

Когда его судили, унижали, делали из него преступника, я все ждал, что те, с кем он работал, дружил, хоть что-нибудь сделают, скажут что-нибудь в его защиту. Никто из «людей слова» ни единого слова не сказал. Тогда я написал об этом — и один из них, наш общий знакомый, позвонил обиженно: «Тебе хорошо говорить».

Мне горько говорить…»



С Владимиром Некляевым

Хотя я тоже придерживаюсь очень похожих взглядов, ради объективности надо отметить, что сам Маринич официально придерживался противоположных оценок. Мол, никакой номенклатурной фронды не существовало…

Сегодня уже невозможно выяснить, соответствовала ли такая позиция действительности или кто-то настойчиво посоветовал говорить именно так…

Невозможно подтвердить или опровергнуть и уверенность многих в том, что путь в лучший мир Мариничу проложил кто-то другой…

Это лишь догадки, но то, что мне рассказал один из недавних друзей Михаила Афанасьевича Игорь Гуров, достаточно красноречиво их подтверждает.

Игорь — бывший военный, после увольнения в запас работал в Совете Министров и занимался продажей излишков оружия бывшего Советского Союза с выгодой для Беларуси , а не так, как этого хотели «определенные круги». За что и оказался за решеткой в «Володарке», а потом получил девять лет лишения свободы.

Однажды в камеру, где он ожидал своего приговора, поместили Михаила Афанасьевича Маринича. Бывший министр и посол ничем не отличался от прочих потенциальных «зеков», чем очень быстро заслужил среди них уважение. Уважали и за то, что много работал, всегда был жизнерадостным и внимательным к другим.

30 декабря 2004 года после всех безрезультатных кассаций Маринича отправили в Оршу. Камера устроила (насколько возможно в тех условиях) праздничные «проводы». Маринич был спокоен и даже шутил. И главное — он был полностью здоров. Поэтому, когда через несколько недель дошли слухи об инсульте, всех это очень сильно шокировало.

Все (не только в камере) поняли, кто стоит за этими «метаморфозами». А некоторые уверены — на этом «они» не остановились. Пока не наступило 17 октября 2014 года…

…Когда в середине 80-х годов минувшего столетия стало известно, что Маринич будет новым начальником Владимира Искорцева, помощника заместителя председателя Мингорисполкома, один из его друзей, бывший подчиненный Маринича, сказал: «Тебе здорово повезло».

Сейчас без преувеличения можно сказать, что повезло всем, кто в своей жизни сталкивался с Михаилом Афанасьевичем Мариничем, и пусть об этом всегда напоминает рисунок Хазри Асадулаева.



Бог возвращает нам эту книгу.

Наше будущее не измеряется временем.

Нам нужно пережить этот беспредел без потерь, чтобы победить.

Мы не имеем права думать иначе. У нас нет выбора. Мы должны бороться.

Мы идём к нашему будущему! И приближаем его каждый день! И делать будни удобной.

Это не обязанность, этим нужно жить.

Наверное, только наши близкие друзья, знакомые могут чувствовать, что это такое.

Счастлив и рад, что мы вместе и едины.

Мы не одиноки. Люди тоже знают и верят.

Нас не сломить. Мы вместе и мы победим!

Спасибо всем вам

[illegible] [illegible]

Содержание

| ENG |

Aliaksandr Tamkovich

UNBOWED AND UNBROKEN

MIKHAIL MARYNICH

A STORY IN PICTURES

The first part of the book’s title, "Mikhail Marynich, Unbowed and Unbroken" is from an essay published in Novy Chas on 3rd February, 2012. The second part, — "A Story in Pictures" was added later and reflects the book’s contents.

Unfortunately, Mikhail Marynich died on 17th October, 2014, before the book could be published. But he had lived a life worthy of others knowing about.



Prologue

"Life comes to a point when one begins taking stock, as if flipping through the pages of a book that invigorates and gives us the energy to move on. It's better to read the book of life not by oneself, but together with one's family, but sometimes that is not possible. That is what is happening to me, locked behind these bars."

Mikhail Marynich wrote this to his middle son, Pavel, from Orsha Penal Colony Number 8.

The book in your hands is an expanded version of that letter, but it is addressed to us all.

At first, the book was to be published for Mikhail's 75th birthday, but when the book was almost ready, he sadly passed away, and I had to make some changes to turn ordinary recollections into a requiem.

However, the changes were quite "cosmetic", as here we have an example of where one person's life echoes the life of their Gomeland.

That's one thing.

Another is that only those who can overcome difficulties can achieve something great in life; and those who can learn: obstinately, purposefully, and, as poets say, passionately.

Finally, Mikhail Marynich had much to lose. I really believe that the people to be admired are those who sacrifice personal, sometimes very appealing, things, such as career, wealth and welfare, for the sake of the common goals. Most importantly, though, they sacrifice their health.

Despite a fair number of photos, I deliberately did not identify Mikhail, where it would have been possible to do so. Readers can enjoy finding him themselves. I can only say that Mikhail Marynich was easy to recognize, at all times, even when he used to be called "Misha".

I have only one thing further to add. The book would probably have never seen the light of day without help from the family and numerous friends of Mikhail Marynich. Many thanks to you from the author!

Meeting One:
The Spring of Life

The start of my life is hard to explain to foreigners. I was born on the old New Year, that is, on January 13^{th}, 1940, in the village of Starya Halouchytsy, Petrykau district in the Gomel region.

My family's roots were in the picturesque Polesie province. The muddy 'swampland' (as they call it here) is the main thing I remember from early childhood. The swamp would freeze up in winter, and that was good for everybody: people from different villages had an opportunity to see their neighbours and relatives.

For instance, it was 10 kilometers over hedge and ditch from our Starya Halouchytsy to Sasnouka and Slabada, on the Aresa river. That is when it's all frozen over. Such a route was not possible in any other season of the year. The islands helped. People made special roads from one island to another, paved with timber. It was a journey of 25-30 kilometers in that case.

We never celebrated birthdays back then. No one could afford it, people were all equally poor. I remembered about my birthday only when a school teacher mentioned it. So real birthday celebrations began for me only when I grew up.

Children celebrated different holidays. The religious ones and those brought by the Soviet regime.

Making new clothes, a new leather coat for instance, was a real high day for us. Usually we used the leather of domestic animals for that. At first the leather was treated with oak bark, then dried in the attic. From there it was taken to town, as no one had a machine or needles strong enough to sew it at home.

For some reason I remember trips to Babruisk most. My dad took me along for a ride and bought me an ice-cream or a tasty bun in the city.

Village kids did not have toys from a shop. Toys were homemade. Willow pipes were easy to make. Besides that, dad made different planes, helicopters and wooden weapons. That is what children played with.

Our island had 15 houses. The place was called Sialtso. We lived on the edge of the village. A little swamp, only one kilometre long, separated us from the main village until they began to drain the marshes in 1960.

During the war the marshes played an important role. People hid from their enemies there and the marshes kept the Nazis from getting to us.

I was only 18 months when the war started, so I recall only two episodes from the war.

I will always remember how we were hiding in the marshes from the Nazis who were on a reprisal raid. A little coat caught my eye immediately. Probably, somebody had been hiding there before us. I still have this little coat in my mind's eye.

And the bullets whistled over our heads…

I also remember the mothers cooking food in big pots. We lived in the woods, in mud huts. Kids collected firewood. Once I had a bad luck and got scalded and I still have the scar from that.

All other stories from the war time I only remember from my mother, Tatsiana Mikalayeuna, and my father, Apanas Stsiapanavich.

One of the first photos in my life was taken with them.

The Rakitskis, our neighbors, were visited by a relative from Leningrad who took the picture.



With Mom and Dad


With cousin Misha

The photo with my cousin, and good friend, Misha was taken a little earlier.

Our extended family suffered losses in the war. My maternal grandma was abducted in 1941 to work in Germany. We still don't know anything about her after that.

My father was mobilized at the very beginning of the war. He served in Budyonny's cavalry. Near Moscow their platoon was surrounded and captured. My father escaped with a group of friends and headed home. He walked only at night, and hid in the woods during the day. It took him about two months to get home. On his return he did not enter the house at first, as the Germans could come there any time.

In January 1942 he contacted the partisans and fought in their ranks until the liberation of Belarus.

Our Kapatkevichy (now — Petrykau) district was liberated at the end of 1943. After the liberation dad was mobilized again, this time to the infantry.

He was seriously wounded in 1944 near Warsaw.

Then it was only hospitals for him. The war had already come to an end, but he returned home only in the autumn of 1945.

By the way, that war was not the first one for my dad. At a very young age he was also in the Soviet-Finnish war. He was very disillusioned then. He sensed the incongruity between Soviet propaganda and the reality of life. It was a cold and freezing winter, and the Soviet soldiers did not even have warm coats, unlike the well-equipped Finnish snipers.

I first went to school in 1948. It was the 'four-year' primary school in our village. After that, I had to walk the 1.5 km to Novya Halouchytsy, where they had a 'seven-year school'. I obtained my school diploma from Navasiolki School. In winter it was a walk of about 5-6 km; though the route in other seasons was around 10 km.

School class



We teenagers had a communal "library". I mean, that if someone was lucky enough to find an interesting book (in fact, any book would do), we would read it fast and pass it on.

When reclamation of the swampland started, all the kids worked as tractor driver's assistants. They ploughed the land when the marshes had been drained and usually the adult drivers relaxed, letting the kids do the work. Hazing was not only in the military…

Once, late in the evening when it was already dark my cousin Misha Mazhar, and I, both tractor driver's assistants, got our tractors stuck in a swamp and spent all night trying to get ourselves free of it.

I got home just an hour before the new shift started. My mother failed to wake me up and I slept until the next morning.

I know there were many different opinions about the land reclamation. Some people thought it was necessary, and some were totally against it. I don't want to enter into a dispute now, but I will only say that the consequences of thoughtless interference with nature can be very dramatic.

The swamp draining was the reason why the dry peat could ignite even from a lightning strike. That happened when I was already a student in Minsk.

The fire soon spread from the marshes to the houses. Almost half of the Novya Halouchytsy village burned down, including the school where I used to go to.

Besides the drainage works, we kids could earn money by gathering and drying willow bark. For instance, I managed to buy a bike with that money. I rode it during the last two school years. But that was possible only before the snow came. In winter, we either walked along the demolished railway line or skied to school.

At first I was not a very good student. I wanted to play. We are "children of nature", after all.

I remember us ice-skating to the neighboring region. We could skate as far as forty kilometers on the ice. Not everyone could afford "Snegurochki" skates from a shop. In such cases we made the skates ourselves. First we would cut out a wooden foot-sized last, and then attach steel wire 'blades' to it.

From time to time (in order not to walk such a great distance twice a day) we rented flats in Navasiolki, and lived there for several weeks in a row. Many families could not afford do so; parents could not help their children. Moreover, some did not understand the very purpose of doing so. My mom was one of them. I helped my dad with carpentry joiner and was quite good at it. She saw me only as a joiner. What kind of studies are we talking about then?



Skier

That was the way people lived then: parents at work, children taking care of the household. Once you've fed the chickens, the geese and the hogs, you have no time for homework.

The village was surrounded by the marshes. Wolves came to hunt for domestic animals and we always had to be on the lookout. We scoured the surroundings and chased the wolves

away. We did it almost every day. Their howling made the frightened animals (sheep and hogs) run to the marshes where the wolves ate them if we failed to rescue the poor things with yells, stones or sticks. It was scary, but, thankfully, they almost never attacked people.

Another danger came from the skies. It was the kites. They watched the chickens, and we watched them.

It was the job for children.

Our family worked in the same way. We literally had to crave out time for studies. All the more so as my father was disabled, and could hardly do any physical work.

Our farmstead was quite big. Besides the hogs and the chickens we had at least two cows and a calf.

By the way, my father was soon elected chairman of the Rural Council, as he had had seven years of education. That was quite an achievement at that time.

The collective farm was called "Lenin's Path". When the land reclamation created better communications between the villages, our collective farm was turned into a state-owned farm. It united several villages: Starya Halouchytsy, Novya Halouchytsy, Navasiolki, and Kamarovichy.

Parakhnevich, quite a respected man among the neighbours, became the state farm director. The farm specialized in live stock breeding and growing grain.



Brother Aliaksei

I loved studying. Despite all the difficulties, I never missed classes, and I was one of the few who graduated from secondary school.

My favorite subjects were history, geography, and physics. Quite an unusual combination, but I think it was the teachers who made an impact. We were listening to them, real professionals, with our mouths wide open.

I also remember that in the early years I was fond of the book by a Latvian writer Vilis Lacis, "Fisherman's Son". No one could imagine back then that in half a century I would become the Belarusian ambassador to Latvia.

This is a photo of my older brother Aliaksei.He was born in 1929. During the war he was already a teenager. From time to time our father took him to fight in the partisan unit. In one battle with the

Nazis Liosha was seriously wounded. He lost his right hand and had to learn to write with his left.

After the war he graduated from Kalinkavichy veterinary college. He got married, and had a daughter, Tamara. But his life was not long, in 1965 he died.

I remember the construction of our new house.

Until that time we all lived together in the house built by my mother's parents. When my brother got married it became clear that it was too small for such a crowd.

I recall us, my father and I, visiting the Gomel forestry section, and later on, how the trees were marked for felling.

All our relatives and neighbours helped to build the house, because my dad and Aliaksei were disabled and could not lift the logs. My job was to quickly strip bark from the oak trunks, so that they didn't become blue and didn't rot.

We built a big and beautiful house: one half was for my brother's family, and the other half for us.

People did not only build houses on their own, but also made textiles. One can still find homemade bedspreads and pillow-cases in the villages made back then. Every autumn people fixed the weaving looms, bought the dyes, and prepared the flax and hemp. Then, in the late autumn and winter women made fabrics, and sewed clothes and underwear.

Usually, before starting the job, my mother consulted with the neighbours. The "assortment" was discussed and divided among the neighbors in advance. Some would weave tablecloths, others would work on towels, pillowcases, bed sheets, etc., and then they would exchange the products.

All the villagers wore homemade clothes. It was quite an industry. It's difficult to believe that it was not so long ago…

I bought my first suit only as a college student.

In general, people treated each other differently back then. They were kinder and sincerer. There were practically no locks on the doors.

All the time people helped each other to plant and dig potatoes. In our area they often used bulls instead of horses as they were a lot cheaper than horses and they were taught to plough as calves.

Berries and mushrooms were also gathered in a "centralized" way. It was about 15-20 km from our house to the forest where they grew, it was not possible to go there often.

We had our own way to do that. The farm director would assign a day for a family (or even the entire village), and everyone, young and old, would go

berry or mushroom picking. People took water, milk, food, some clothes, empty buckets and baskets along with them.

People did not hunt for mushrooms, they simply collected them. Then people would lay a piece of cloth on the ground and let the sun dry the mushrooms. There was no stealing.

There were lots of small ponds nearby which were full of fish. We fished even in winter, using big baskets under the ice. We then salted and dried it. Delicious!

If a wedding was to be celebrated, the whole family took part in the preparations. They cooked various dishes, and made moonshine. In the forest people kept special moonshine stills for common use. Villagers took turns in making moonshine and did it only for special occasions.

People drank very little, they mostly sang, danced to accordion, and had fun at weddings. Potential troublemakers and rowdies were not invited. Only people with untarnished reputation had a chance to attend.

People used 'Trasianka', a mixture of the Belarusian and Russian languages, when talking to each other. The schools were only in Belarusian.

From my early years I was really fond of corn. My mother made very tasty porridge, something like polenta. During my business trips abroad I always chose a corn dish to try if I had a chance.

After school I made an attempt to enroll at Chernihiv Air Force College. However, a few months before that I got a serious eye infection and bad eyesight made me ineligible.

Frankly speaking, I was glad I was not able to use the referral to the military draft board, as I never wanted to have a military career. All the more as, my father wanted me to go to Belarusian Institute of Railway Engineering (BIRE) in Gomel. It is a university now.

I succeeded, but not at first.

I applied to BIRE in 1958, but was not admitted for medical reasons. I still wanted an education and wanted to learn ire I didn't want to return to our village. So I decided to study construction at a work-school. It was called Construction Training School No12 (today it is called Gomel State Vocational Lyceum of Builders). The school gave me my first profession — a plumber.

However, even a vocational school required a medical certificate шт щквук to apply. I cheated: a friend of mine obtained medical clearance for me. Luckily, we got away with it!

The training was really good. Our school cooperated with various construction companies, where students could do internships and find their first jobs. For the most part, it was the railway car repair shop.



Work-school uniform



A serious student

After a while I finally began to study in the evening classes at BIRE. Then I managed to enroll on a full-time course. I was one of the best students, and they gave me credits for the courses I had taken previously. All my course credits and exam results were transferred without any major problems.

It was a construction engineering faculty, with a specialization in "Heating, hot and cold water supply, ventilation, and gas supply systems". Quite a broad area, and quite an important one for the national economy, I think.







Minsk student

Usually these people are simply called 'plumbers'. Even the comedian Arkady Raikin spoke about their way of earning a living.

At Minsk Polytechnic Institute I was invited to join the cycling team. I guess, my school years had given me a lot of practice. I was very serious about the training. Even the famous soccer players Mustyhin and Malafeyeu came to build their leg muscles on my weight machine.

I had many falls, quite a usual thing for cycling, but one was really a thing to remember. It was on April 12^{th}, 1961. Gagarin flew into outer space that day, and I came down on the ground. I ended up in hospital, and the scar on the head is still visible…

As member of the Institute's cycling team I took part in the Moscow Spartakiad of Peoples of the USSR, visited training camps in Yalta, and finished the "race" as a Candidate Master of Sports.

After a while I realized that sports were standing in my way and I had to drop out of cycling for the sake of my education.

Shortly after I moved to Minsk I was elected Group Monitor. I replaced Slava Mastyha who had died of leukemia during his studies. He struggled for a long time, poor guy… I visited him in hospital several times.

He had a wife, Liuda, who also studied with us. They got married during their first year at the institute. Their daughter was born just before Slava died.

An unusual schedule is what I remember most from my studies. During the first three years we studied in the evening and worked during the day. We built residential houses near Valhahradskaya Street. The schedule was approved by the Ministry of Education.

We had breaks only during our "potato works", when students were sent to the farms to help with the crops.

We had students from all over the Soviet Union in our group: proof of the quality education offered by the Polytechnic Institute at that time. People came there to obtain knowledge, not a wallpaper degree.

During the fourth year all the classes we took were in our major subject. Then we started to work on a graduate thesis.

Mine was about the Brest electromechanical plant, which was only in its planning stages at that time. It consisted of a text and more than a dozen drawings on map paper.

Students described heating and ventilation systems in their theses. The main (construction) part was done by another faculty — the Faculty of Industrial and Civil Construction.



First «potato» works

In a sense, we were subcontractors for our colleagues from the other faculty who were doing the "related works".

As far as I know, our groundwork was later used during the plant constructions.

I want to say a few words about the military training that tookplace alongside our studies. The training was very rigorous and students regularly took part in various reservist exercises.

If I remember correctly, after the third year we had an officer training course. We were trained at the Military and Political College, which was later turned into a Military Academy.

Belarusian students were trained together with the students from Russia, Moldova, Ukraine, and the Baltic republics. Many heads of local Councils were invited as well. Probably, that was done to show that our government could fight the forces of NATO!

In other words, it was an elite course.

They dressed us in a new military uniform, taught us to shoot all kinds of basic weapons: pistols, sub-machine guns, auto-machine guns, and even a grenade launcher.

We learned to drive tanks and infantry combat vehicles. We had to pass an exam not only in driving the equipment, but also firing it.

Everybody loved it.





Reserve Officer



Many years would pass before my elder son Ihar would put on a uniform, and my wife Liudmila, my son Pavel and I would attend his military graduation ceremony.

However, the color of khaki is not what I want to finish my recollections of those years with. Our profession — construction — was one of the most peaceful ones.



Visiting the military graduation ceremony



Teachers

Class of 1964. Graduation year. These are the first two photos from our "demob" album. The first one is of our teachers, the second — of future engineers. I am in the very centre, as the group monitor.

After graduation I felt that I was still missing something and soon

Students



enrolled on the postgraduate programme at the Economics Institute. Frankly speaking, I completed it only in 1996 as I was desperately short of time. In my thesis I analysed the situation and the problems regulating to foreign economic relations of Belarus, and searched for the ways to improve it.

Looking back at my life at that time I realize it was not the chances and opportunities, but the hardships and difficulties that led me through my learning process: illnesses; the hard life of the family after the war; a lack of time for education; the long distances to school and the institutes; and many other problems. However, I had a goal — to study — and I achieved it.

Just as everybody else, I remember my springtime with a sad smile, and recall a popular song — "the early years have faded away".

Places from my childhood



Meeting Two: **Afghan Trip**

"I met my first wife Liudmila at the Polytechnic Institute. She came from the Crimea to study in a different faculty. Soon we got married, and had our son Ihar (he was born on August 26th, 1967). The next year we took him to Afghanistan. Only people with a family could go there — it was an essential condition for such assignments.



With wife Liudmila and son Ihar

There was one more condition.

Holding a managerial position, I had remained non-partisan. It was uncommon to be an engineer, and not a member of the Communist Party. I didn't see a point in joining the party, but circumstances forced me to do so.

And the circumstances were called Afghanistan. Only Communists could be bosses there. The time before the trip was short, and I became a member without a trial period. On an exceptional basis, as they say.

My first trip abroad occurred in 1968. There have been so many of them by now, that I stopped counting a long time ago. I am not the only one.

It is difficult to explain to the new generation that there were times when an ordinary trip abroad was one of the life's milestones. Many young people don't have an idea of what it meant to live behind the "iron curtain".

By the way, when we left for Afghanistan, my mother moved in to our Minsk flat on Chkalava Street from Starya Halouchytsy, to keep an eye on it.

She was born in 1903 and passed away in February 1989. My father and brother died a lot earlier.

… In the late 1960's it was absolutely safe in Afghanistan. So safe that they organized the visit of the first female astronaut Valentina Tereshkova, and the then Prime Minister of the Soviet Union, Alexei Kosygin.

Moreover, the Afghans treated me so kindly that when the two-year contract expired, they addressed our leadership with a request to prolong it for another year.

And so it happened.

I arrived there right before the May holidays. We took a train to Termez, then drove to Kushka, where a motor boat took us across the Syr Darya, a border river. The Soviet diplomats who had been waiting for us at the border took us to Puli Khumri in their jeeps.

The last king of Afghanistan Mohammed Zahir Shah personally supervised the construction of the Mazari Sharif-Puli Khumri-Kabul highway. He even visited the construction sites. For me, that was the first meeting of such a high level figure.

I had long been fond of photography, the hobby of my lifetime, by then, and my photo albums are full of "Afghan" pictures.

I bought my "FED" camera, as well as all the photo-making equipment, while still in the Soviet Union. Photography is easy now. Digital photography makes anyone almost an expert. All that didn't exist until recently. A red light, a photographic enlarger, reagents, etc., and a lot of patience plus talent of a kind, as a good master is the one who is able not only to look, but to really see things.

I began to take pictures in the Soviet Union, but really mastered photography during my Afghan years. I also learned to work with a video camera there. I used it quite a lot. I've still got some undeveloped films from back then.

Usually I used both a photo, and a video camera.

The most memorable was the visit by the King of Afghanistan.







At the beginning I took some photos from the roof of a bus, and that was in turn captured by one of my friends.

Then I managed to get closer.

Then I got really close

I was so into photography that even dared to participate in the photography competition organized by the Soviet embassy. My picture won, and I still keep it in my album.



The winning photo

By the way, before the trip we took a six months course of Farsi in Moscow. Obviously, it's impossible to become fluent in a foreign language in such a short time, no matter how good the course was. We were helped by local translators. For instance, we had a Tadjik translator, who went by the name Misha.

The language training was offered by the Ministry of Transportation and Construction of the USSR and their teachers came to our building. There were only three students in our group… Only the very rich could afford such a luxury…

Later that ministry would be responsible for construction of BAM, or Baikal-Amur Mainline. It was headed by the nephew of the then First Secretary of the Central Committee of the Communist Party Brezhnev.

The local authorities provided separate houses for the families of Soviet specialists. No matter where anyone of us went, we were constantly guarded by soldiers, although, I would repeat, there was absolutely no need for that. They did not only guard us, but were always ready to help. For instance, they helped the women with grocery shopping.

That was of much help, as in Muslim countries women should always be accompanied by a man.


Local colors

Showers never went wrong in our houses, and that was really a privilege. They had constant problems with water there, to which were added a violent heat and high health risks.

Aryks (small aqueducts) were used there both for bathing and clothes washing. Terribly insanitary conditions…

Thankfully, I did not catch any diseases (like jaundice). Probably, it was the vaccination I'd had prior to the trip that helped.

I didn't see rain even once during the three years I spent in Afghanistan.

In our free time we fished, mostly for trout, in the local mountain rivers. Besides that, we played volleyball. The level of the games was quite high, as many of the colleagues were very good. My dislocated finger gave witness to that.

There was no local TV there, only the Kabul one. We had no ability to understand anything. So we made our own TV tower. We installed it with much ado, and began to watch Soviet TV. We secured our leisure time, so to say.

Unfortunately, we did not fix the self-made tower well enough, and it fell down in a short time. Thankfully, it did not kill anyone.

I should point out that the houses were fully equipped with all kind of devices, mostly produced in Japan. Our landlord, a very rich young man, lived over the *duval* (a high mud-brick wall) separating the compounds. He had his own villa and a beautiful luxurious garden.

Afghanistan is still known as a major drug producer. Then they didn't even try to hide it. That's what my landlord throve on.

Once he treated me, a young guy then, to *anasha* (local hashish). I didn't like it. I felt giddy and sick, and had to spend an hour in the shower to get rid of the smell. It was the first and the only time I ever tried such a thing.

The duvals surrounded all the compounds where Soviet specialists lived. We were guarded by soldiers, mostly Pushtu, Tadjik, and Uzbek.

Living abroad for a long time, one begins to miss not only the people one loves but also the ordinary things that others might not appreciate.

Ordinary milk, for instance. I missed it so badly. The Afghans don't have it in their diet, while I grew up on it, to say the least,

When Liudmila went to her Gomeland in the Crimea to give birth to Pavel, I escorted her to Dushanbe, and I literally threw myself on the dairy products, as if I had never seen them before.

Anyway, the food in Afghanistan seemed quite exotic. Mainly, we ate white flour naan (a flat-bread baked in self-made underground ovens) with meat, i.e.

something similar to shawarma, to which they add a lot of hot spices, greens, and onion of all kinds.

We had our own cook on the construction site, by the way. He was a contract worker sent to us from some restaurant in Leningrad. So, we always ate normally at work. European cuisine, I mean…



Familiar face…

Furthermore, the Soviet embassy in Kabul had a good canteen, and we always made a point of calling in when we were there.

Of course, they don't produce any alcohol in Muslim countries (they've got a dry law, you know), but we drank more than just water there. Our Moscow colleagues soon learned to make wine from Kishmish. Moreover, the embassy sent some high-end European alcohol — whisky, cognac, and gin — for the holidays. We also sent "messengers" to the embassy to get that special kind of "field ration".

The head of our construction was Kasparov, the namesake of the famous chess-player. By the way, he was a top-ranked specialist.

The road was built the right way, with all the motorway services, in other words. There was not so much for me to do though. I voiced my disagreement with the amount of the workload right away. Moreover, they didn't need heating; they needed only a ventilation system. It was unattainable luxury to keep a specialist only for that, so I retrained myself as a road building engineer and mastered one more profession. I guess I was not bad, otherwise the Afghans would not have asked me to stay for one more year…

Soviet specialists always worked there as engineers, and the locals were the unskilled labour. Most often than not, they were soldiers.


After peaceful explosion

It is quite difficult to build a road in the mountains. We had to blast the rock almost all the time. This photo was taken right after one of the shots, as a memento.

It is true, that when in Rome, do as the Romans do. But sometimes I was really shocked by the relations between the "big bosses" and the simple folk. It was a different mentality. It would just be absolutely impossible here.

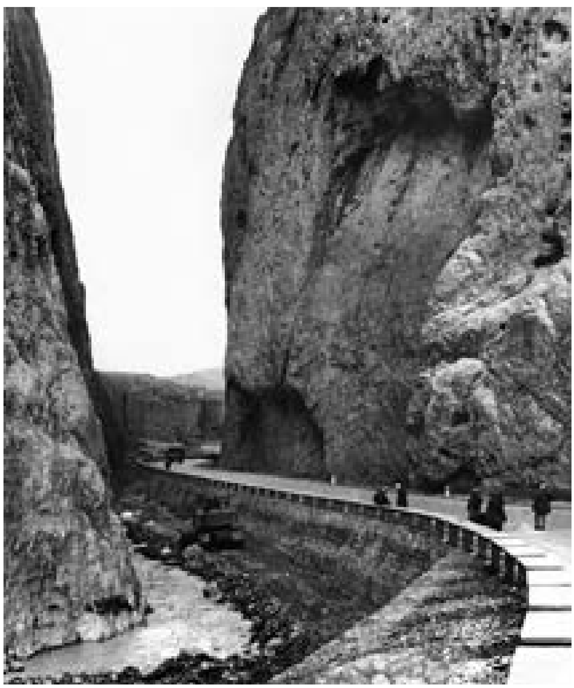
Once we were driving to a construction site, together with the Afghans. The governor of the province came out to meet us. I don't know why, but he really didn't like something. Probably, it was the way the passengers were seated in the car, "not according to rank", as they say. Soviet specialists and local residents sat together.

The governor screamed in a fury and even made our Afghan companions eat dirt.

But again, that was only with the "locals", they treated us with unusual respect.



I don't know how it looks now, but looking through old photos, I can't help but feel pride in our work. I photographed a lot there, but I will show you only three pictures. I hope they are enough to get an idea how beautiful it was in Afghanistan.



They paid us in afghanis. We used them to buy top-quality local textiles and Japanese home appliances. Besides that, the Soviet Union paid us a salary with certificates.

I got rich after that trip abroad and bought my first car, a Moskvich-412, an export version. With this picture I want to turn over the "Afghan" page of my life.



The first wheels

Meeting Three: **Career Basketball**

Let's backtrack a little…

My first job started as training in the so called Minsk Installation Bureau (Construction Directorate Number 379 of the Centrtransmontazh Trust), which focused on railway construction. After graduation I continued to work there.

The employer gave me a room in a shared flat.

Initially hired as a foreman, I became an Area Supervisor in a year's time.



First pictures from work



We worked not only in Minsk, so I had the chance to work at different sites in Gomel, Zhlobin, Orsha, and Moscow.

I received my first flat with amenities in the building which had been built under my supervision, at Chkalava Street, 12. We built an entire residential quarter there, not only for railwaymen, but also for the "airmen" from Aircraft Repair Plant 407. But that's to cut a long story short, it was originally built for transportation workers.

There I met Uladzimir Yarmoshyn, who came to build plant 407 after graduation from Riga Aviation School. A lot

later, Uladzimir Yarmoshyn would also take the helm of Minsk. Largely thanks to me, as I, as a Mayor of the capital, offered him a job on the city Executive Committee.

I've been friends with Uladzimir Yarmoshyn for many years. We valued our friendship. Unfortunately, our relationship, just as the relations with some other people, was affected by the major shift in my political career, when I went into fierce opposition to the government.

When I returned home after my Afghan years, it turned out that my position was taken. One of the then Belarusian ministers Bildziukevich offered me the position of the head of the large construction department (Construction and Installation Directorate No. 4 of the Belbudramont Trust). It specialized in building industrial facilities for producing construction materials and glass. I mean, Gomel glass works, Barysau glass works, "Nioman", brickworks etc.

The area was absolutely new for me, and I had to adjust professionally.

Yet again I see that the world really is a small place. About five years ago we became summer house neighbours with Bildziukevich. We would meet and stop to talk every now and then. Sadly, he later died of cancer.

Many times after Afghanistan, and before it too, I was offered a job in Moscow, to head a leading railway construction trust. I refused. I wanted to work only in Minsk. Moreover, my career in Belarus developed rapidly.



First office

The First Secretary of the Minsk City Committee of the Communist Party of Belarus, Bartashevich, invited me to work in the city administration.

A new city district was being created right then — Maskouski — and I was elected (it was not the matter of appointment then) deputy chair first, and then — chairman of the District Executive Committee. So, the early 80s were the time of yet another major shift in my career.



Party forum

I "tasted power" for the first time in my life, but not in the usual negative sense of the word. The position helped me to better understand the mechanisms of power and gave me an opportunity to do good things for society.

Obviously, from time to time I had to make speeches at Party forums and use certain slogans, as you can see on the picture, but mainly it was real work, and no talk-fest.

Probably, that is when my convictions began to shape, which are now called social-democratic. I always argue when people speak ill about the totality of our past. Yes, there were many bitter things, but it is also wrong to completely renounce everything from the past.



Festivity



Congratulations on the Teachers' Day



One of many staff conferences

The Soviet system did not leave the worst imprint on my life. Among the Soviet managers there were many who could see the potential in people. They dragged up the career ladder not only their "cronies" (they were the minority in fact), but mainly those who wanted and were able to work. They taught me to be caring and empathetic to others, and critical and demanding of myself.

All the way from vocational training as a student, managers at different levels treated me extremely well. They helped both in word and in deed.

I have very warm memories of that time. I met many ordinary people and solved individual domestic problems for district's residents. By the way, many people who I helped are still grateful and express their gratitude openly.

People recognize me on the street, in supermarkets, and in other public places, they come up to me and say hello. I don't know them personally, but I really appreciate that they didn't change their attitude when I left the office.

In 1984 I became deputy chairman of the Minsk City Executive Committee (the word "mayor" was not in use then). Immediately they put me in charge of building the Minsk Metro. The first line of the metropolitan railway was built under my supervision. I even received an Award of the Council of Ministers of the USSR for Uskhod metro station.

The construction of the metro line was finished whilst I was in charge. To be strictly accurate it had started as early as 1977, according to the appropriate Resolution of the Council of Ministers of the USSR. It was personally overseen by the then First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Belarus, Piotr Masherau. He also led the opening ceremony, and this picture is evidence of that.

For a while the construction was "frozen" — they ran out of funds. Furthermore, Masherau died tragically on October 4th, 1980.



Masherau's inscription



Field work

The works were resumed only after a few years. The first VIP-trip took place on June 29th, 1984. There were only eight stations back then; the trains ran only from "Maskouskaya" to the "Institute of Culture".

"Uskhod" was built in 1986, and the second line began to operate on December 30th, 1989, right before my appointment to the main posistion in the capital.



Stanislau Shushkevich was a regular visitor

These are my milestones.

By the way, I ran for a seat in the parliament as a candidate nominated by the metro builders. That was a parliament where it made sense to speak, unlike the one we have now…

There were many interesting politicians back then, many bright personalities, who had become leaders in many spheres. Most of them are still known — Shushkevich, Liabedzka, Barshcheuski, Pazniak, Holubeu, Sasnou, Krauchanka.

Stanislau Stanislavavich Shushkevich always showed sincere interest in the building of the metro. He visited the construction site quite often, especially when he became the speaker of the Belarusian parliament in August, 1991.

By the way, during Shushkevich's leadership I was lucky to visit China as part of the official parliamentary delegation. This is the picture from the visit.



The official delegation

I had my first trip to that region back in the Soviet times. We visited Japan on a trip organized by the Belarusian Society of Friendship with Foreign Countries. I was invited as a representative of the Minsk city administration; the head of the Supreme Soviet of the Belarusian Soviet Socialist Republic, Georgi Tarazevich represented the legislative branch; and deputy head of the Belarusian government (who later became the Minister of Trade for the USSR) Kandrat Tserakh, represented the executive power. I've got two pictures from that trip.

Later Tserakh really tried to help us with contacts in Russia. He had good relations with Mikalai Sliunkou, who had been First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Belarus before he moved to work in Moscow, where he later retired.



The first trip abroad.
From left to right: Tarazevich, Tserakh, Marynich,.

He had good connections there. With his help we wanted to ruin Lukashenka's monopoly on 'positive attitudes' from the Russian establishment.

Unfortunately, we failed. Russia played a different card. In my opinion, it was the Russian special services that brought a former director of a poor collective farm in Mahiliou region to power, and it was they who talked Yeltsin into backing him.



With the translator and the host

It is interesting that later, Japan began active cooperation with Belarus, and the Japanese city of Sendai became a twin city of Minsk.



In Japan again

Later, I would have one more opportunity to visit the country of the Rising Sun and take a picture of one of the local beauties.

I continued my studies along with the intensive work on the city executive committee. While I still worked in the construction department I was offered a chance to apply to the Institute of Latin America, Asia and Africa in Moscow, but I decided not to.

Upon my return from Afghanistan I was invited to the Minsk Institute of Foreign Languages, which is now called the Minsk linguistic University.

The party bodies (in the Soviet times the Party had a relation to anything you could imagine) supported the proposal. It turned out the Institute had already started such groups of three to five people, and that's how I became a student again. In fact, we could hardly be called students, as a three-year English course was taught to people who held quite high posts. For instance, I studied together with Miatselski, who chaired the State Planning Committee of the Belarusian Soviet Republic before Kebich.


A student again

Eventually, it became a select club only for our "circle" where I mastered English quite well in three years.

Besides that, there was another school. In 1983 I entered the Higher Party School and graduated in 1986. I mean, I learned public administration long before the "new" times. Just like one of my best friends from that time Siarhei Fokin (we are still friends now).

I became Head of the Minsk City Executive Committee on January 1st, 1990. I am proud of creating a strong team of city administrators — Henadz Sinkevich, Ihar Zeliankevich, Alexander Sasnouski, Uladzimir Yarmoshyn and others. Later they became well-known leaders and government members.

With the change in power, the new reprsentatives often asked for my advice about key appointments. I was always pleased to see people recommended by me hold various positions, just as my colleagues from the city executive committee were.

From time to time we were visited by Mikhail Miasnikovich, who was one of the deputies of the then prime minister Kebich. This picture is evidence of that.


One of the visits by Mikhail Miasnikovich

The fall of the Soviet Union was accompanied by a devastating crisis in the economy. Huge numbers of people went out on demonstartions. I remember the dramatic and emotional moment when tens of thousands of hungry people went out on to the main square. Neither the government, nor the parliament representatives had the courage to face the crowd.

Viachaslau Kebich put the matter into my hands. I remember my nervousness; I realized how hard life was for the people then. We were living through earthshaking changes, and I had to give them confidence that life would change for the better.

Words were the only tool for that, unlike now, when they simply make use of batons on people's heads and throw them into police trucks. My task was to talk to people and to persuade them. The real experience of public politics was of great help for me later.

The protests were special as they were led by heads of protesting enterprises. Most of them were pro-democratic. Directors, trade union and party leaders marched at the head of the crowd. The police did not attack anyone, rather, they safeguarded the protesters.



I will remind you, I was elected to the Belarusian parliament in 1990. Back then MPs held debates on various issues. It was not a show, it was for real. For instance, the construction of the second line of the Minsk Metro was suspended as it went under the historic centre of the city Minsk. The construction was renewed only after a series of consultations in which Zianon Pazniak and the Ministry of Culture of the USSR participated.


An MP

The construction was also hindered by another thing, quite a banal one — the lack of funds. Initially, only 16 million Soviet rubles were allocated, while we needed at least 24 million. I personally had to "fund-raise" in various Moscow offices and committees. I even reached the State Planning Committee of the USSR and got the necessary amount. People who know about similar problems will acknowledge how extremely difficult that was.

In the Supreme Soviet of the 12^{th} Convocation I worked on two commissions at the same time. One commission was dealing with the national budget, and the other one with construction. I proposed to rename the metro from "Vladimir Lenin Metro" into "Piotr Masherau Metro". Sadly, my proposal was not supported by other MPs.

When the famous "anti-corruption" commission was created, I was proposed as chair for it. I knew it was a real possibility as the majority of MPs supported me.

However, I refused the new post, as I didn't want to do investigations, inquiries, or catch people red-handed. I didn't see myself as an inspector.

Then Shushkevich agreed to Lukashenka's candidacy. Like, "let this babbler do the real work". We all know how it worked out…

When Stanislau Shushkevich lost his post, I was invited to replace him. I was a real rival to Mechyslau Hryb then. But it all ended with discussions in parliamentary commissions, letting Mr. Hryb and me keep good friendly relations up to now.



With Mechyslau Hryb and the former judge of the Constitutional Court Valery Fadzeyeu *(in the centre)*

There were two reasons for that.

Firstly, high public office was never of great importance to me.

Secondly, despite the fact that Belarusian was the language of instruction in my village schools, I had almost never used it in my adult life. I know that Hryb had similar problems but he solved them in a couple of months.

I strongly believe that one should know the Belarusian language before one takes the second most important post in the country. I am deeply convinced that a good knowledge of one's mother tongue is vital for leaders of the country.

It's interesting that when Shushkevich was dismissed for the "box of nails", his deputy, Viachaslau Kuzniatsou, replaced him for a short time. Viktar Hanchar also competed for the position.

A lot later, Stanislau Shushkevich, Henadz Hrushavy and I wanted to create a former MPs club. There are many of such clubs abroad (in Estonia, Latvia, Lithuania, Sweden, and Ukraine). There is still nothing like that in Belarus, mainly, because the authorities completely blocked an idea that could be very useful for the future of the country. But that doesn't mean it can never happen, it will definitely be inaugurated one day."

Meeting four: **Interesting Contacts**

In January 1991 I began a new phase of my career, I left my position as Minsk's mayor and joined the State Committee for External Economic Relations, which was located opposite the National Bank, near the famous "Spanish Corner" restaurant in down-town Minsk. I was appointed the first deputy of the Committee's head Uladzimir Radkevich.

I took part in various international events in that role, including the Warsaw conference that you can see in this picture.



Warsaw forum

This is a period of my life when I helped Vasil Liavonau get appointed as Special Representative of the Republic of Belarus in Germany on Agriculture Reform. I remember Radkevich did not like the idea, but I was convinced that reforms were vital for an independent Belarus, and Liavonau was the best person to do that.

Then Kebich appointed Radkevich as a minister, but that happened on June 16th, 1994, i.e. a week before the first round of the presidential election. Everybody knows how the election ended.

So, no matter how much some people wish to claim that the ministry was created "for Marynich", it couldn't be true, as it had existed before, although only on paper.



In Prague



In Bratislava

Uladzimir V. Radkevich was a close companion of the then country's Prime Minister Viachaslau Kebich, and I was among the potential opponents of the head of the government. I assume they booted me out of the office of city mayor and sent me to the Committee exactly for that reason. They wanted to keep me "within sight". I wouldn't be surprised, if that was the reason why, in May 1994 ,(one month before the presidential election) I was appointed ambassador to the Czech Republic, with concurrent accreditation to Slovakia and Hungary.

I never made it to Hungary, because of the new appointment. I learned that "the president will call" for the first time from his then assistant Viktar Kychynski, who arrived to celebrate the 50th anniversary of the Slovak National Uprising.

Soon Lukashenka really did call, and ordered me to come to Minsk without delay. During the meeting he offered me the seat of a minister in a new ministry, and added that I would be able to always "kick his doors wide open", anytime.

Earlier I had experienced communicating with many leaders of Belarus, including Piotr Masherau. No one had allowed such familiarity before.

I know of the rumors that in this way Lukashenka "paid off" my refusal to chair the "anti-corruption" commission which had become his launching pad into the presidency. I will leave that for those who believe it. It is quite possible, given Lukashenka's way of thinking.

Once again, personal advancement was the last thing I was thinking about. I was used to work, to doing concrete things, and not to digging up dirt on others.

First of all, the new post could significantly help Belarus, and, talking without pomp and glare, I always wanted to be useful to the country. It seemed that we had fallen on extremely wonderful times back then. A young independent country was establishing new relations with the countries of the world, "from scratch", and was developing interesting and potentially valuable business-projects.

I remember well, my first trip in my new role was to two countries at the same time. These pictures are a memento of that business trip. It was to the Netherlands at first, and negotiations in Germany second.



Have a good flight



Dutch rivers

Again, that was a period of fruitful contacts with foreign investors. Some of them succeeded. For instance, the joint Belarus-Germany project on the reconstruction of oil-refinery plants (Hermes credit line), allowing us to produce premium motor fuel; or the opening of the "Coca-Cola" plant; or the tannery in Hatava with Italian investment; and many others.



German talks



We were especially welcomed by the United States of America. The visit to the US was very

fruitful. We had consultations in the Chamber of Industry. Support for the young state of Belarus was expressed on the highest level.

We had pretty intense and successful negotiations on high tech solutions with the largest American companies in Houston, which is considered to be the center of the entire aircraft industry in the US.

It was during that visit that I had a picture taken together with the then Belarusian ambassador to the US, Valer Tsepkala.

I think that experience had something to do with his appointment as head of our High-Tech Park.



In the United States

Sadly, the majority of the projects were "buried". Not only the American ones, but also French projects, for instance. Large French companies wanted to invest into our linen industry and oil refining. Visits to France were one of the most successful ones I undertook. Even French President Jacques Chirac was personally interested in Belarus.

It all came to nothing though...

Also, we failed to implement the idea of Korean businessmen to build a Daewoo car manufacturing plant (the project was personally axed by the then Minister of Industry, Kharlap), as well as the idea of Czech industrialists to build a Skoda car plant. Besides that, the activity of Ford branch was suspended.



A «might-have-been» project

There are so many similar facts to remember, unfortunately.

One of them is the talks on Belarus joining the World Trade Organization. We were extremely close to that goal at the time. We had one foot in its doorway, so to say. Several successful meetings in Geneva were held and the conference in Singapore is very clear evidence of that.

The journalists even began to write about it as if it was a done deal.

The referendum of 1996 thwarted all those achievements. However, one event does not make a trend.



Singapore hopes

I tried to convince the government, and Lukashenka, that such projects were much needed in Belarus, but all was in vain. He just didn't want that. The dictatorship was budding, and it was more and more difficult to persuade the president of the benefits of private ownership and the arrival of foreign capital.

I would also like to focus on cooperation with Russia, although it is really difficult to do in current circumstances. With all the importance and significance of the European and American spheres for foreign economic activity, the priority was still given to the East.



The first steps

I was called a pro-Russian politician quite often. That is not really true. I have always been, and will always stay, a pro-Belarusian politician. We are just destined to build normal relations with our Eastern neighbour. Just as with everyone else.

Yes, I did, and still do have good relations with many Russian politicians and businessmen (for instance, with the President of the Russian Union of Manufacturers and Entrepreneurs, Arkadiy Volskiy or the oligarch Aleksey Mordashov). However, one should understand that it's not they who make decisions on the country's policies, but Vladimir Putin.

Besides, he didn't appear that way all the time. When I first saw him no one could even imagine that he would become one of the most hawkish dictators in Europe. Moreover, I am absolutely sure that no one doubted his democratic principles back then.

In 1995 I was lucky to be part of the delegation that visited St. Petersburg on the invitation of the then city mayor Anatoly Sobchak. Moscow was the only city I had visited in Russia before. St. Petersburg made a great impression on me, especially after an organized city tour called "The St. Petersburg of Alexander Pushkin". The picture with Mikhail Miasnikovich and Uladzimir Yarmoshyn was taken there.



Sightseeing

Anatoly Sobchak had four deputies, as far as I remember. Vladimir Putin was the first deputy, I think. In this picture you see the beginning of the meeting with him.



Before the talks

I really liked Sabchak's young team. We were in correspondence for quite some time with them, and exchanged seasonal greetings. In a word, our relations reached the level when they start to be called informal. And this picture is evidence of that.



Familiar faces

In my mind, it was a very bad idea for Vladimir Putin to embark on that crazy venture with Ukraine. He overstepped the mark, used the Maidan to wrestle the Crimea away and has started splitting Ukraine. It's an absolutely crazy step.

One more thing. Belarus should not have gone so deep into the swamp of integration and replaced friendship for our people with full economic dependence. A colony cannot be a match for a metropole.

Furthermore, Russia is not only Putin. We should not treat everything that is Russian as something imperialistic. The famous singer, Andrei Makarevich, who has become a symbol of support to Ukraine, also speaks Russian and lives in Moscow…

As for this photo — I cannot remember exactly when it was taken, but I really want to have it in the book, as here there is my good friend Vitaly Kurashchyk, who was the Belarusian ambassador to Ukraine; and in the centre you see Piotr Piotukh, former head of Minsk region.



A friendly talk

In November 1996 Mikhail Chyhir, head of the government, resigned. Alexander Sasnou, the Labor Minister, was the only member of the government who supported his protest.

I have always respected Mikhail Chyhir, but he never told me or the others about his 'demarche', although there were plenty of opportunities — at the traditional government sessions, for instance. Others talked about it, but he personally never mentioned it. This is quite an important note, I think — others are not Mikhail Chyhir… Although he had a chance then…

It could possibly be a coincidence, or may not, but one of his first foreign visits was to the country, where later I would be an ambassador to - Latvia.

By the way, later the famous Parex Bank signed a contract for production of 18 Belarusian trolley-buses for Latvia.

Besides that, Latvia bought many Belarusian tractors and even created two service centres for them: one in Riga, and one near the border with Belarus. Their Ministry of Agriculture even had a special department for our equipment.

I absolutely support Mikhail Chyhir and Alexander Sasnou in their decision. Many people had similar ideas as they were well aware of how things would end up.

Everyone wanted change, but they mostly had hopes for elections. Including the alternative ones later held by Viktar Hanchar.

I signed many agreements when I worked in the Ministry of Foreign Economic relations. I signed them under different flags as you can see on these two pictures. I like the ancient colors more, but BENEFIT for Belarus was always the most important thing.



White-red-white beginnings



Red-and-green realities

Before the referendum of 1996 most of our communication was with the Europeans. However, after the referendum it was with the Arabs. The democratic world has practically closed its doors to Belarus in the sense of investment opportunities. It was the time when these pictures of successful visits to the United Arab Emirates and Iran were taken.



The eastern vector



In Iran

I think Lukashenka's team was well aware of the opposition moods in the government. That's why the gradually started to "push out" the political "fronde".

The clouds over my head began to gather right after the resignation of Mikhail Chyhir. For instance, there were constant rumors that "Marynich would lose the post" in the near future. There were also rumours about possible criminal charges, and it didn't look impossible in the light of the public handcuffing of agriculture minister Vasil Liavonau...

Probably, someone wanted to push me to resign from the post…

That did not happen, but late in 1998 the Ministry of Foreign Economic Relations was disbanded and integrated into the Ministry of Foreign Affairs.

Certainly, integration of our ministry with the MFA was the result of intrigues by Latypau, who left the post of President's Assistant for the post of the Minister of Foreign Affairs, and worked to strengthen his new office.

However, his intentions were EXTREMELY welcome in the president's office.

Meeting Five: **Life Storms**

When I get asked why I felt the need to run in the presidential election of 2001, I answer: sometimes a person has to face the most important choices in life. I have made my choice and I have never regretted it.

My main incentive was what I saw in Estonia and Latvia. Originally, we got out of the same "swamp", which used to be called the Soviet Union, I mean we had a similar start in the race. However, these countries were soon far ahead of Belarus in their development.

They started to build market economy and teach it in schools right after they got out of the USSR. Latvia, for instance, soon became the main foreign trade partner of Belarus, leaving such "behemoths" as Germany and Britain behind.

I am proud of having contributed to that as a Belarusian ambassador. There are many things to prove that but I will give just one example.

On the official Independence Day, on July 2000, I managed to bring all the foreign ambassadors accredited in Latvia to Belarus, to Vitebsk, to be exact. They had a chance to visit the Marko enterprise, a private company at the time, and talk to its director Martynau. They also saw Belwest, one of the first joint enterprises created together with the German firm Salamander.

Foreign diplomats enjoyed visiting the house where Marc Chagall was born and the mansion of the famous artist Ilya Repin, also seeing the amphitheatre of the Slavic Bazaar music festival. There was also an informal part, of course, as the picture shows.



In the open air

I really wanted Belarus to follow Latvia on its path, and I did my best to promote Belarus abroad. This picture is

good proof of that. The opening of BelExpo exhibition in Riga was visited by the then head of the government and my former protégée Uladzimir Yarmoshyn.

The Belarusian MFA had very positive opinion about such initiatives. They said, that was the way for all diplomats to work. Certainly, that trip made some small shifts in the stereotypes about our country abroad, but they were only a drop in the ocean.



Official opening of the exhibition

The feeling of freedom is the main thing. Foreigners have smiles on their faces; the shops are stuffed with goods. Belarus is quite the opposite story. Bureaucracy tailored to slavish idolatry began to lift its head once again.

Our policies were far from any sense of democratic values either.

The country was sinking in to a dictatorship which had a strong impact on the development of the economy and on economic policies. Pressure on the ambassadors became usual from the Ministry of Foreign Affairs. We had to not only do the total fundraising but also lie to our foreign colleagues about the disappeared politicians and the mysterious deaths of Lukashenka's potential rivals, such as Henadz Karpenka.

The death of Henadz Karpenka was a real shock, as we were on good and friendly terms. We often met and had long conversations.

Our common friend, the political scientist Anatol Maysenia, put us in touch. Sadly, Maysenia also died under mysterious circumstances.

When, after the closure of the Ministry of Foreign Economic Relations, I was leaving to the Baltic States as the head of adiplomatic mission, Henadz Karpenka told me: "Take care, the time will come for us to work together".

At first I delivered the credentials in Riga, then in Tallinn and Helsinki. There is a ferry from the Estonian capital to Finland every 30 minutes. It's very convenient, especially because I could go with my (diplomatic) car on it.

This is the period of the most fundamental changes in my private life. And, not wanting to come back to this question any more, I wish to say that I have my deep affection for my first family, my sons Pavel and Ihar, my wife Liudmila

and all our other relatives. I am always happy to meet them, and these pictures are testament to that.

Fate decreed that Liudmila and I separated, and Tatsiana Baranava came into of my life. She will be the love of my life till my dying day. She became the mother of my younger son, Mikhail Marynich Junior.



Family party



Birthday of cousin Volha *(on the very right)*



Celebrating New Year with Liudmila, my son Pavel, and my grandson Zakhar

The presidential election was announced for spring 2001. Right away I asked for leave for the whole period of the election campaign. But things turned out differently: I was simply recalled and dismissed with short shrift.



With my wife Tatsiana and son Mikhail

When I decided to run for the presidency, I felt a change in the attitude of my colleagues straight away. Some of them even stopped talking to me.

Although I had an apartment in Minsk, I had to live in Riga every now and then for obvious reasons. All the time someone from Belarus would come to Riga on business, and I could feel the chill in the air.

Once and for all, I want to speak about the "impact of Miasnikovich" or of anyone else.

I am quite an independent person and able to make my own decisions. Of course I wished my colleagues had supported me then, because the mood in the government was not that favorable for Lukashenka. So there are some grounds for the fans of the "conspiracy theory" to speculate on.

For instance, people discussed why Miasnikovich, who was head of the president's office, had a vacation on the Baltic seaside. Furthermore, he went there before the presidential election, and I, as an ambassador, had to stay in contact with him...

It doesn't really matter what we spoke about as it was all purely verbal…

By the way, later it was Mikhail Miasnikovich who called me in Latvia with the "message" that sounded like "Why the hell do you need it?"

In fact, we did not have a robust election campaign. Judging by the meetings I had I still believe we did have a chance to win. However, we failed to take that chance.

The people to blame for that failure are the campaign managers. Sechka, Pashkevich and a certain Mr. Alampiyeu simply who "cheated" on me.

They were well aware of the problems with the validity of some nomination signatures. But they submitted them anyway, and they did it on purpose. Soon they returned to their previous offices and "forgot" about their "sentiments" towards democracy and a market economy.

I was not the only one who they cheated on. They also did that to campaign activists and to those who rested their hopes for change on my team.

To be sincere, I hadn't expected such a betrayal, and it still hurts. And I am not the only one. They should be too ashamed to look the future generations in the face.

The worst thing is, they did not work for free in the campaign headquarters. Politics is called a dirty business rightly because of such "activists"…

Most probably they were "assisted" in what they did.

I heard that the future head of the KGB, Sukharenka, boasted in public that I would never get to run for the presidency.

In general, I continue to believe that our opposition forces might have achieved something positive, but only when the special services stop controlling them.

To my deep regret, we had no success in 2001.

When Uladzimir Hancharyk became the single opposition candidate I strongly supported him. The pictures of that time are still part of my archive.

When I still held different governmental posts (ministerial and diplomatic ones) I always had an opinion about the economic development of our country, but could not always express it, for obvious reasons. Everything changed



Together with Siarhei Kaliakin, Pavel Kazlouski and Mikhail Chyhir



Together with Uladzimir Hancharyk



Opinion exchange



Meeting voters

after my public announcement that I would take part in the presidential race of 2001. The people in power did not consider me to be part of their crowd anymore, and I could not hold my emotions back any longer.

Generally speaking, I did not favor the system they had created.

As early as July 2001, together with the leaders of the largest social-democratic and left-wing organizations, we announced the creation of the Confederation for Social Change. Right after the election I chaired the "Business Initiative" not-for-profit association. The association stood up for the interests of businesses. They didn't let us work for a long time though — only for a few years. However, even that short a time was enough to earn a good reputation at the international level.

I can't give you the exact number of workshops, conferences and forums we had, I am afraid to make a mistake. I can only tell you that we had many, and I still have many photos from those events. I will draw your attention to only one of them, on which we are together with Uladzimir Karahin, chair of the Union of Entrepreneurs and Employers.

The need for a certain reform in the economic sphere was obvious even to the supporters of the President. I have a letter in my archives from the Chamber of Representatives group on economic development. In the letter Chair of the group Vasil Khrol asked for my opinion.

This is not the only contact of the kind. At first we worked on reforms in the Belarusian economy concurrently with the Respublika group. Then we united our efforts and created the all-Belarusian movement "For Life in Dignity". The idea received support from Uladzimir Kolas, the chair of the Council of Intelligentsia. That is why he took part in the press conference together with MPs Uladzimir Parfianovich, Valer Fralou, and Siarhei Skrabets, and I.



Discussing problems of businesses



Press conference



Talking with Uladzimir Parfianovich and Boris Nemtsov ***(opposite)***

Coming back to contacts with Russia. This is a picture taken during presentation of the book "The Ordinary President" by Pavel Sharamet and Sviatlana Kalinkina. Once again, it demonstrates that the "Russian vector" is vital for us. However, we should cooperate in other areas and on democratic grounds.

Besides contacts with foreign counterparts, I made a few visits to the summer house (located near Minsk) of my friend, the famous journalist Mikhail Katsiushenka. There we had numerous conversations with the former Minister of Trade Piotr Kazlou and the well-known policeman Kanstantsin Platonau.



Together with Siarhei Antonchyk *(on the left)*
at the summer house of Mikhail Katsiushenka

Probably, we were under surveillance, as soon Kazlou got into trouble and was almost sent to jail.

I also had meetings with my colleague at the Supreme Soviet of the 12th Convocation, the author of the famous report about corruption in Lukashenka's circle Siarhei Antonchyk, who strongly supported my initiatives.

The trip to Zaslauye organized by the Swedish diplomatic mission occurred at about the same time. On this picture I am together with the then deputy chair of the BPF Party, Yuras Khadyka, and the former chairman of the Belarusian parliament, Stanislau Shushkevich.



In Zaslauye

Later, when Piotr Kazlou fell into disfavor and became director of the "Krynitsa" spa resort, he did everything possible to help me recover after my stroke. I am very thankful for his generosity.

I will remind you, the "Business Initiative" started its work in 2001. We mainly dealt with the issues of small and medium-sized businesses. First of all, it was a search for investment in to the Belarusian economy, in other words, we were doing the job of the government.

Sadly, the people in power did not want that, and in 2003 the Ministry of Justice decided that my leadership of the association was illegal. It is an absolutely logical thing for modern Belarus. At the beginning of the new millennium, the authorities create almost impossible conditions for the work of non-governmental organizations, especially ones that do not follow the official state line. The very word "initiative" has acquired a very negative sense…

At the beginning of 2004 the Business Initiative rented an office in Minsk. I was on a long business trip to the United States, and the authorities decided

to use the moment, in a very ugly way. They "pressed" the owner, and she canceled our lease. My colleagues had to move out. All office equipment, including the equipment provided to us by the US embassy to Belarus, was stored in my garage (until we would find a new office).

It is this fact that the Belarusian KGB would use later to charge me with "stealing". I realized that they acted not to attack the organization, but to attack me personally, as a leader and person who dared to run for the presidential post. The special services were just looking for a pretext...

The pressure was growing in every way. I was being shadowed, even on business trips abroad. My phone conversations were wiretapped. The state-owned press started a campaign to discredit the "Business Initiative". The association could not open its regional branches. Our offices were closed on various excuses.

In Minsk we had to move offices four times in the two years of our existence. I learned from unofficial sources that there was an order to "isolate" me and the authorities were preparing to arrest me.

In mid April 2004 there was a secret invasion into my flat, and $25,000 disappeared from it. The locks were damaged but the police decided not to initiate an investigation.

That happened during my long business trip to the United States, where I had been invited, together with the chairs of the leading business-organizations of Belarus. Many pictures were taken during that trip. I want to show you just one of them.



Together with Alexander Patupa in the United States

On the morning of 24th April, 2004 someone broke into my car and stole the radio and my sunglasses. The same evening a special detachment of the road police ("Strala") stopped the car I was driving for alleged "speeding".

Later they tried to prove that I was drinking and driving but they failed.

In violation of the constitutional norms the policemen decided to inspect my personal belongings. As soon as I began to challenge their intentions, KGB officers arrived. By force, they "seized" a bag with my personal money. They still haven't returned the $91,000 they took.

At 8 p.m. they brought me to the KGB Investigation Committee. In violation of the law, they didn't let me make a call to my family or a lawyer.

The interrogation lasted until almost 4 a.m. They used a hidden camera and later some parts of it were shown on Belarusian TV along with their comments.

Then they let me go home and told me to come back the next day at 3 p.m., promising to give my money back. When I returned they told me that part of the money ($41,900) was counterfeit, and that's what they locked me up for.

The same day they carried out searches in my summer house and my garage, where they "found" the embassy equipment.

They instigated criminal proceedings in three days, but there was nothing about "counterfeit currency" in the charges. They kept me in KGB investigation isolation for eight months and tried to charge me with different crimes. Only on 30th December, 2004, despite a lack of any valid evidence, I was sentenced to five years in jail, with confiscation of my property. That was one of the hardest New Year holidays for me and my family.

For obvious reasons, I could not take pictures at that time, so please illustrate this period of my life with photos taken by the journalists who came to the court hearings.

In the beginning they sent me to "Valadarka" prison, and then — to the infamous Orsha colony. They gave me no medication for over a week during the transfer period, and once I arrived at Orsha the prison administration took away all pills that I brought from Minsk.

Such treatment resulted in a stroke on 6 March 2005.

I am sure those in power did everything ON PURPOSE. These disgraceful actions will always stay as stain on their honor.

Minsk doctors came to examine me only a week after the stroke. After that I was transferred to Minsk Correctional Center No.1, which does not exist anymore. In November I got disability status.



Road of sorrows

On 12 March 2005 I married Tatsiana Baranava.

The "wedding" took place in the prison aid station. A person from the Orsha civil registry office came on my request.

We had to go through all the formalities, as that was the only way the prison administration would allow me to have meetings or for my wife to bring medications for me. They turned away everyone but close relatives. At Valadarka jail they took parcels from Tatsiana despite us not being officially married, but it didn't quite work in Orsha.

To my regret, many disagreed with our emergency step; there were a lot of comments and misunderstanding.

Lukashenka did not ignore it either. He mentioned our marriage during his annual address to the nation and the parliament, claiming there was no point of speaking about my poor condition if I had just got married. That was his usual cynical lie…

After my return to Valadarka jail ("to the hosp", as they say) our medical gurus arrived to help the prison doctors work out a "combination therapy" for me. In particular, they recommended reading aloud.

I was convoyed to Minsk Hospital No. 4 for an MRI scan of the head and blood vessels in my brain, they could see now how to better treat me.

Besides that, now they would take medication for me from family members.

Those who realize what a stroke is would agree that the main thing is not to give up. Obviously, comprehensive aftercare with a lot of movement and exercise is difficult in prison conditions. Several times a day I climbed up and down the steep metal stairs leading to the store-room. I worked out a lot in our classroom, doing push-ups and building arm and leg muscles, and did chin-ups, where it was possible.

I worked hard to recover.

Excuse my rhetoric, but people become mawkish in difficult circumstances. It was mainly Tatsiana's letters, newspapers and conversations with attorneys that brought me news about things happening beyond the jail walls that kept me going. It was all heart-stirring, but I was even more emotional about things I saw with my own eyes or the events where I could participate personally.

I am thankful to Maira Mora, now Head of the Delegation of the European Union to Belarus. She was the Ambassador of Latvia to our country when she gained permission for the EU ambassadors to visit me in jail.


НЕТ "ТРЕТЬЕМУ СРОКУ"!
ЗА СПРАВЕДЛИВЫЕ ВЫБОРЫ!
СВОБОДУ МАРИНИЧУ!


СВАБОДУ
МАРЫНІЧУ!

I am really grateful to those who fought for my release under the slogan "Freedom to Marynich". I appreciate the efforts of both ordinary people and members of the Belarusian parliament, as you can see from these pictures.



And this picture is especially precious. It was published by Narodnaya Volya when I was in jail. I saw it in the newspaper together with the letter from my friend Anatol Yasevich which he sent to the jail. We were classmates at Gomel Construction School.



Together with Anatol Yasevich

Let's see another photo, a very sad one. My cousin died when I was in jail. At home folks took a picture of the funeral dinner and sent it to me.



After the funeral

Obviously, I got an eyeful of various things in jail. The "political" inmates live together with real criminals — murderers, drug dealers, and rapists. Awful, just like in the Stalin era.

I was released on parole on 14 April 2006, on the second attempt. At first the commission refused to grant parole, later (after the presidential election) they gathered for another session. The prison warden even took me home in his own car.

Probably, there was an order to let me go…

While there was such a possibility (before the stroke), Tatsiana and I wrote letters almost every day. We wrote nothing about politics, of course, but it was unimportant. What I really cared for was the daily moral support that I got from her.

Knowing that there is someone waiting for you and fighting for you really helps in prison. Upon release I was allowed to take all Tatsiana's letters home. Now, together with my letters to her, we've got two big boxes of "prison chronicles".

One of the first things that I did out of prison was burning all the things I had from there. Tatsiana and I especially went to the woods in the countryside to do that. This picture is taken right at that moment.



The purifying fire

Naturally, full recovery is impossible in jail. I continued to work out at home — doing physical exercises and working on my speech problems. After my release I was offered a course of rehabilitation treatment in Germany. I had physical examinations in Berlin and Hamburg. I really appreciate the help of one person in particular who spoke German and had an idea about medicine. The course lasted for two weeks.

Frankly speaking, I was afraid of not being let out of the country. Luckily, I was wrong.

I did not return to active political work after the recovery. However, I accepted some invitations to various events held by the opposition forces. For instance, in January 2009, I took part in the founding meeting of the Belarusian Christian Democracy party as a special guest.



Together with former presidential candidates Alexander Kazulin and Mikola Statkevich *(on the right)*

Many years ago it was Mikola Statkevich, along with a number of left-wing political parties and NGOs, who I joined with to create the Belarusian branch of the European Movement International. We co-chaired the European Movement Belarus in turns.

European Movement International was founded before the European Union and was the first step in the integration of the European countries, creating a fertile ground for the future EU.

Almost immediately after my release I went to Amsterdam congress of EMI, dedicated to the 60th anniversary of the network.

We were on good terms with its Secretary General, Henrik Kröner, who even visited Minsk. He visited the National Arts Museum; met with the former speaker Stanislau Shushkevich; with the chair of the Council of Belarusian Intelligentsia, Uladzimir Kolas, and with the well-known philosopher and methodologist Uladzimir Matskevich, who has good relations with my son Ihar.

In the meantime, I sent a complaint to the UN Human Rights Committee. This fight was meaningful not only for me and my family. I wanted to show other people the importance of fighting for one's rights. I spent four years in lengthy communication with the UN HR Committee, waiting for their decision. Finally, in October 2010 the Committee recognized that I had been the victim of a political reprisal.

This is the first case in the history of Belarus when the UN Human Rights Committee recognized a political prisoner, a victim, and confirms that torture was used against him.

The news was good, but it came during the hard times.

On 11th January, 2010, at almost midnight, I had the second stroke. It happened one day before my 70th birthday.

Sadly, almost no one remembered about my 70th birthday (there was not a word about it in the independent press). That's why no one knew about the second stroke at first.

It was pretty bad, doctors gave me no real hope and were even a bit surprised at my will and dedication. Thank Heaven, Tatsiana was with me, and she helped me to recover again. Thanks to her I even managed to visit a forum in Riga. Probably, the last one in my life…



In Riga



This is a photo from that forum, together with Iryna, ex wife of the "disappeared" businessman Anatol Krasouski, Stanislau Shushkevich, the first leader of independent Belarus and Andrei Sannikau, former deputy minister of foreign affairs, who ran for the presidency and put me in charge of economic issues in his campaign.

This is my two cents' worth on Andrei's decision to run for the presidency. I won't say it was the main thing, but… A year ago, before December 2010, the month of the presidential election, we were in regular contact with Andrei. I always supported the idea that he needed to run against Lukashenka, I mean, to do what I failed to do in 2001. His chances were quite good.



At a rally

My son Pavel also worked in Sannikau's team. We met at one of the rallies, as you can see on this photo. Mikalai Khalezin, Art Director of the Free Theatre is in the middle.

Besides political activism, I spent a lot of time with my family back then. Mikhail was born on 26th February, 2007. He was born in Vilnius, Lithuania, because we had certain doubts about Belarus. We had a good reason, as special services often do nasty tricks just to show off.

A Belarusian doctor recommended a private hospital in Lithuania, which had already worked with people from Belarus, and we decided to have our baby there.

It was a bitterly cold winter's day. In Lithuania, one can leave hospital in two days if the delivery was easy. We decided to take the risk; on the last day of winter we were on our way home. I was in the driving seat obviously, and no one could imagine that such trips would be impossible for me in just a few years…



Working vacation

We didn't have a summer house then (I left the first one to Liudmila after the divorce). However, we didn't want our younger son to spend his first months within the city. Often we got out of town, and I worked while he slept in his stroller.

God gave me this baby quite late in life. I am very thankful to God for my son, and to Tatsiana, of course. She's had hard luck — a three year old and a husband's second stroke.

As soon as I recovered, more or less, we fulfilled our long-nurtured dream. In the beginning of 2011 we took Mikhail on a trip all over Europe, driving through 15 countries.

A little earlier another dream came true — we bought a summer house and began rebuilding it. After my second stroke Tatsiana had to finish the reconstruction herself. As a builder I confirm that she is absolutely brilliant at that.



In the countryside

Recovery after the second stroke was not as fast as I wished it to be. All the possible stroke rehabilitation programmes I've gone through have had little impact. The second stroke did quite a serious damage to my brain leaving me with practically no chances for a full recovery.

That was the time when I met a wonderful doctor — the acupuncturist Bey In Sar. He is a unique person with an unusual life and a fantastic talent. We've become good friends, besides being doctor and patient. That is why I want to finish my story with a picture of the two of us.



With Bey In Sar

Black and White Memory

Leaving the funeral of Mikhail Marynich one of his former colleagues suggested an idea for the gravestone — like the gravestone of Nikita Khrushchev, it would show that the life of Mikhail Marynich was white before 2001, and black afterwards.

I hugely disagree with this judgment, as it is true only for those who are used to humiliating themselves in front of their bosses and trimming their sails to the wind.

Eventually, such people are known for their mimicry. There is nothing new in that; everyone knows that this is how they justify their lack of backbone. However, that is not the point. The point is, they divide the lives of others into black and white, blind to the fact that their own life is GRAY. They love the GRAY STABILITY of our state.

But let's speak about good things. The key point, until his very last day Mikhail Marynich was surrounded by trustworthy, reliable, REAL friends. They are also worth talking about.

I want to begin with Siarhei Fokin, who now works in one of Minsk medical centres. It is the Fokin, who was Marynich's classmate in the Higher Party School, and they've been friends with since 1983.

We can start with an almost up-to-date photo.



From right to left: Siarhei Fokin, Sven-Olaf Newiak (Professor, consultant at the German Ministry of the Economy), and Mikhail Marynich

Siarhei Fokin has a very interesting family tree. Many of his ancestors were repressed by the Soviet government, while his grandfather, an Orthodox priest, was executed in the infamous Butovo. Obviously, no one spoke about that in the family (especially during the Communist times).

Siarhei was tired of the silence. In 2001 he began to work in the oppositional Business Initiative, and was friends with Mikhail Marynich to the very last day, and he never made a secret of their friendship.

Just like Anatol I. Rakitski. Probably, he is the one who's known Marynich for longer than anyone else. He comes from the village of Navasiolki, and they graduated, in different years, from the same Navasiolki School.

They both left their homes to go to the big cities and met again only in the middle of the nineties. Marynich was Minister of Foreign Economic Relations, while Rakitski was an armored force brigadier at the Belarusian Ministry of Defense. Together they worked to optimize the expenses of the Belarusian Army.

Sadly, the new people in power did not need such specialists, and at the beginning of the new century they both found themselves in opposition to the new government.

They both always sought not to compromise their integrity.

No doubt, Uladzimir S. Iskartsau is the third real friend of Mikhail Marynich. Not only because he was Mikhail's assistant on the Minsk City Executive Committee for two stressful years while building the Minsk metro, Iskartsau also became the godfather of Mikhail Marynich Junior.

Talking about Marynich's personal life I would like to stress once again that I don't want to see any "divisions" here. Marynich loved all his near and dear ones, and all of them made him happy.



With son Ihar



With son Pavel



With son Mikhail



With wife Liudmila



With wife Tatsiana

I want to especially thank Anastasia Khamiankova and Yauhen Puhach from Imaguru startup hub, for helping the author with the book. Thank you!

Also, I want to thank Palina Lysiuk and Vasil Veshniakou for their help!

Non-fiction writers know that often anniversary publications contain warm words from the people who the hero of the day would have wanted to hear.

We decided to do that for Mikhail too.

For the sad and obvious reasons, there are no happy birthday wishes here. All the warm words were said after Mikhail Marynich was gone. Let us begin with a few words from the former prime-minister Mikhail Chyhir.

"I knew Mikhail from his time working on the Minsk City Executive Committee, but I got to know him better when he was the Minister of Foreign Economic Relations.

To say the least, he disagreed with Lukashenka on the modernization of foreign economic activity, and he did not hide that. It became even more evident when Mikhail became an ambassador.

Once in a phone conversation (I had already resigned but he was still a government official), Marynich criticized the situation in harsh terms. I was surprised to hear that over the phone and asked him if he was not afraid of doing that. He replied: "It's enough! We need to do something".



Mikhail Chyhir, former head of the Belarusian government (1994-1996)

Mikhail Marynich was raised in the Soviet system but soon he learned better. I could see that he would not endure long at his post. And so it happened."

The words of Mikhail Chyhir find their eloquent confirmation in the next photo. Mikhail Marynich was the only (!!!) Belarusian ambassador who did not have the president's portrait in his office.


In the office

As we know the office was located in Riga, the home city of the woman who did so much more for Mikhail Marynich than many others.

MairaMora,Ambassador, Head of the Delegation of the European Union to Belarus: *"At the time when Mr. Marynich represented the interests of Belarus in Latvia, Belarus' relations with the European Communities were already rather complicated, but all his diplomatic corps colleagues had the highest regard for him.*


Maira Mora

We first met in April 2005, under circumstances that could do nothing to conjure a casual, friendly exchange of views — my Lithuanian colleague and I were granted permission to visit Marynich behind bars. At that time I saw how well respected he was by those whose job it was to guard him, and I remember thinking to myself that his personality is so much greater than any post he occupied, or might have occupied, and that his character is so much stronger than any circumstances."

And this is what another foreigner who's left a mark in the history of Belarus, writes. Hans-Georg Wieck: *"The professional career of Mikhail Marynich was affected by the watershed events in Europe that brought an end to the communist models of state and society in the last decades of the previous century. They set the beginning to a difficult transformation processes and created new frameworks for the nations, states and citizens.*


Hans-Georg Wieck, Ambassador, head of the OSCE Advisory and Monitoring Group in Minsk (1997-2001)

Mikhail Marynich took an active part in the transformation process. For example, he was involved in drafting the EU-Belarus Partnership and Cooperation Agreement signed in Brussels on 6th March, 1995. It was meant to help his country to continue on the path to a social market economy and to being a pluralistic and democratic society.

Sadly, it did not turn out that way…

By running for presidency in the election of 2001, Mikhail Marynich challenged Alexander Lukashenka, whose political anger crystallized into persecution and bitter years of imprisonment.

I am sorry that recently I haven't had a chance to be part of life of Mr. Marynich and his family.

Physically, he left us for good, but his memory will always live in our hearts, and in the hearts of his near and dear, his family and friends. I am proud to be part of this circle. "

I think a quote from the famous Belarusian poet and politician Uladzimir Niakliayeu fits well in here. This is his Facebook post that he kindly let me use in this book.

"It is hard to earn respect in our times when there are few who respect anyone but themselves. However, Mikhail Marynich earned it, he was respected by many.

There was time when he had the reputation of one of the most capable people in the Belarusian government. "Only economic reforms can become the ground for the new strategy!", Marynich insisted, and probably that's why (as Lukashenka was not going to reform anything) he lost his executive post and was sent into a diplomatic



With Uladzimir Niakliayeu

"exile". He visited Helsinki as an Ambassador of Belarus to Latvia, Estonia, and Finland. We met. We had had a relationship of trust for a long time, and he told me about the plan for the presidential election 2001.

To cut a long story short, the plan was the following: in the run up to the election the government would resign, and someone from the government (Marynich had the head of the government in view) would run for presidency. A nomenclature take-over, kind of.

Listening to Mr. Marynich hesitantly speaking about some of his allies I saw he was not absolutely sure that their plan was realistic. But he was ready to take a risk, and he asked me what I thought about the plan. He asked whether I could return to Minsk and help him win the support of the national intelligentsia. He was a typical (Soviet) member of intelligentsia and believed in its power.

What could I tell him? Knowing some of the people who he believed were his allies… I said I always had a liking for him, not only for his professional skills but also for his human qualities, and his romantic soul, in particular.

I remember he smiled with his dreamy smile, took another sip of his coffee, and nodded: "Yes… I understand what and who you mean. But many of them are my friends. We want the same things. We want the country to reform, to change, and to develop. I know that they are men of their word." It appeared that he didn't know some things about some people.

I returned to Belarus, but the nomenclature take-over did not occur. No one in the government resigned. Marynich tried to get registered as a candidate for the election, but later Lukashenka "registered" him in jail.

When he was tried, humiliated, called a criminal, I was waiting for his friends and colleagues to do something, to at least say something in his defense. None of the "men of their word" said a word. I wrote an article about that, and one of them, our mutual acquaintance, called me in an injured voice: "In your position, it's easy to say that".

In my position, it's bitter to say that… "

Although my opinion is quite similar, I have to point out that the official position of Mikhail Marynich was quite the opposite. He insisted that there were no "Fronde" moods among the nomenclature… It has become impossible to find out today if it was really true, or there was someone who insisted on spreading that version...

Many people believe that there was someone to "help" Marynich to pass away. Again, it is impossible to prove that right or wrong.

This is only guesswork, but the story I heard from one of Mikhail's recent friends, Ihar Hurau, is quite eloquent.

Ihar is a retired military man. Later he worked in the Council of Ministers, dealing with remaining Soviet weapons for the benefit of Belarus, and not the way a "certain clique" wanted. That led him to "Valadarka" jail and further sentence of nine years in prison.

He was awaiting trial in "Valadarka" investigation isolation when he met Mikhail Marynich who happened to put in the same cell. The former minister and ambassador did not expect a special attitude, but soon earned respect among other inmates. They respected him for hard work, for a positive attitude and for caring about others.

On 30th December, 2004, all his appeals turned down, Marynich was sent to Orsha. The cellmates organized a farewell party — to the extent that it was possible in prison conditions. Marynich was calm and even joked. Most important, he was absolutely healthy. That's why when in a few weeks they heard the rumors about a stroke, everyone was shocked.

Everyone (not only his cellmates) understood who was behind such "metamorphoses". For some, they never stopped. Until it was too late on 17th October, 2014…

… When in the middle of the eighties Uladzimir Iskartsau, assistant to deputy head of the Minsk City Executive Committee learned that Mikhail Marynich would be his new boss, he also heard from a colleague how lucky he was.

Now it may be said, without exaggeration, that everyone who knew Mikhail Marynich was lucky. The drawing by Hazra Asadulayev will always remind us about that.



Бог возвращает нам эту книгу.

Наше будущее не измеряется временем.

Нам нужно пережить этот беспредел без потерь, чтобы победить.

Мы не имеем права делать иначе. У нас нет выбора. Мы должны бороться.

Мы идем к нашему будущему! И приближаем его каждый день! И делаем будни улыбкой.

Это не объяснимо, это нужно жить.

Наверное, только самые близкие друзья, наконец могут чувствовать, что это такое.

Счастлив и горд, что мы вместе и едины.

Мы не одиноки. Люди тоже знают и верят.

Нас не сломать. Мы вместе и мы победим!

Спасибо всем вам

Марина [illegible]

Contents


Беражы лес
- ЧЫТАЙ КНІГІ НА KAMUNIKAT.ORG
• 20 000 КНІГАЎ, ГАЗЭТАЎ І ЧАСОПІСАЎ • РАЗМОВЫ ПРА КУЛЬТУРУ
• ЛІТАРАТУРНЫЯ РАДЫЁПЕРАДАЧЫ • НАВІНКІ ВЫДАВЕЦКАГА РЫНКУ
kamunikat.org

Інфармацыйна-публіцыстычнае выданне

Тамковіч Аляксандр Леанідавіч

Няскораны Міхаіл Марыніч
Гісторыя ў фота

Дызайн і вокладка Артура Вакарава
Пераклад на англійскую мову Аліны Стэфановіч
Карэктар Ірына Яскевіч
Камп'ютарная вёрстка Марыны Пятровіч

Падпісана ў друк з арыгінал-макета заказчыка 24.04.2014 г.
Фармат 60x84$^1/_{16}$. Папера афсетная. Афсетны друк.
Гарнітура Arno Pro. Ум. др. арк. 14
Ул.-выд. арк. 17,6. Тыраж 1000 асоб.